

VIII

DEPENDENCIES CLAUSTRALS

El pla romànic que hom emprengué en temps d'Alfons I fou seguit en totes les construccions fetes fins a començament del segle xiv. Amb la protecció moral del monarca i la material dels magnats de la terra, la tria del recinte per als enterraments de nobles i reis, l'interès d'aquests per defensar-lo i utilitzar-lo com a habitació reial, féu que les construccions d'aquesta mongia tinguessin a voltes una riquesa i una sump-tuositat que no reflecteixen fidelment la Regla de l'Ordre. El pla general estava concebut ja, però, de faisó grandiosa, de manera que, àdhuc les més primitives estances, sen-

se ornamentació ni riquesa d'elements, s'imposen per llur magnífica simplicitat i per llurs dimensions.

Aquesta sòbria magnificència de les construccions pobletanes, ve, en part, de la construcció cistercenca, fidel a la tradició romànica en temps que en altres llocs ja eren freqüentment adoptades les solucions ogivals. Així, hi ha algunes dependències que, sense aquesta consideració, per llurs característiques arquitectòniques hom atribuiria a una època anterior a aquella en què documentalment podem calendar-les. Quan a Poblet comencen d'ésser adoptades les normes ogivals, hom ho fa sense aprofitar del tot llurs avantatges constructius, per tal de no abandonar la corporeïtat que distingeix l'arquitectura dimanada de Cîteaux; caràcter que servà ben visible fins entrat el segle XIV i que mai no acabà de perdre del tot.

Vestíbul del Claustre.—Passada la Porta Reial hi ha un petit espai descobert, al qual dóna, a mà dreta, una porta que comunica amb el pati del Palau del rei Martí i que té un escut amb les barres catalanes a la clau. A mà esquerra hi ha un altre pas que va a dependències secundàries—forn, habitacions

de conversos i donats—sense valor arqueològic.

Enfront hi ha la porta, d'arc apuntat, que condueix al Vestíbul, construït durant l'abadiat de Ponç de Copons (1316-1348), que tan pròdig fou en obres per al Monestir. Aquesta porta està protegida en sa part superior per una tronera amb matacans, i té als costats les obertures i cavitats pròpies de les portes amb pont llevadís, la qual cosa indica que aquesta el degué tenir també amb els altres mitjans de defensa apropiats, abans d'ésser construïda la Porta Reial.

El Vestíbul és un espai cobert per dos elements de croeria, amb fi motlluratge de perfils nous fins aleshores en l'arquitectura catalana. Els arcs descansen damunt de mènsules, i, poc més enlaire d'aquestes, entre l'arrencament dels arcs hom veu l'escut de l'abat, consistent en un copó tapat, amb tres serpetes al pom de la tassa. Copons fou el primer que introduí aquest costum d'assenyalar les construccions de cada abadiat amb les armes de l'abat.

Aquest vestíbul era la dependència nomenada Xocolateria, lloc d'esbarjo dels monjos, on es reunien per conversar i berenar, pagant cadascú del peculí particular que podia tenir per a les seves despeses.

L'espai que ocupava el Vestíbul, fins que aquest fou construït i, per tant, abans d'ésser construïda la Porta Reial, era un pati descobert que restava fora de la clausura. La porta del fons del Vestíbul, que comunica amb el Claustre, era a l'exterior, i la pedra conserva encara senyals d'haver estat a la intempèrie. És una porta d'arcs i columnetes en degradació i revela la mateixa època i procediments que les arcades immediates del Claustre.

Cubs.—A la dreta del Vestíbul hi ha una nau d'uns 10 per 16 metres interiors. La seva construcció data de primers del segle XIV. Està coberta amb volta de croeria, amb els arcs de secció rectangular, sense cap motllura. A les claus hi ha petits escudets de l'abat Copons, qui construí la nau. Els arcs es lliuren a les parets, sense mènsula ni motllura que prepari l'arrencada.

Hom ha dit si primitivament aquesta nau podia haver estat celler, o quadra per a cavalls. La primera suposició és la que més convé a la distribució de dependències acostumada en els monestirs cistercencs.

Actualment, aquesta nau ha perdut bona part del seu efecte artístic, degut a què per

un cap li manca un tram, que en el segle XVIII hom afegí a l'Església per fer-hi la capella de Santa Tecla, i la meitat de la resta havia estat ocupada, en tota la seva extensió, per a edificar-hi grans cubs de pedra, els quals treuen claror i visualitat a l'estança.

Celler.—A l'altra part del Vestíbul hi ha una important dependència, d'aspecte grandiós, quelcom escenogràfic, coberta per una doble nau ojival, de caràcters semblants a l'anterior, però de dimensions majors (15 per 34 metres). Per donar a aquesta peça la utilitat que darrerament tenia, hom va enfondir el terreny deixant els fonaments de pilars i parets al descobert, adobats amb no massa cura. Es veu encara el servei de les canals que venien de la nau dels Cubs i transportaven el vi a les estives que hi havia a la part excavada del Celler.

Les parets d'aquest són molt gruixudes, amb amples contraforts exteriors poc sortits. Els pilars centrals tenen la canya vuitavada i per mitjà de xamfrans que van disminuint formen el capitell d'àbac quadrat. Aquesta forma de l'àbac fa pensar en un canvi de sistema en fer la volta, puix que els vuit arcs arrenquen en un vuitavat regu-

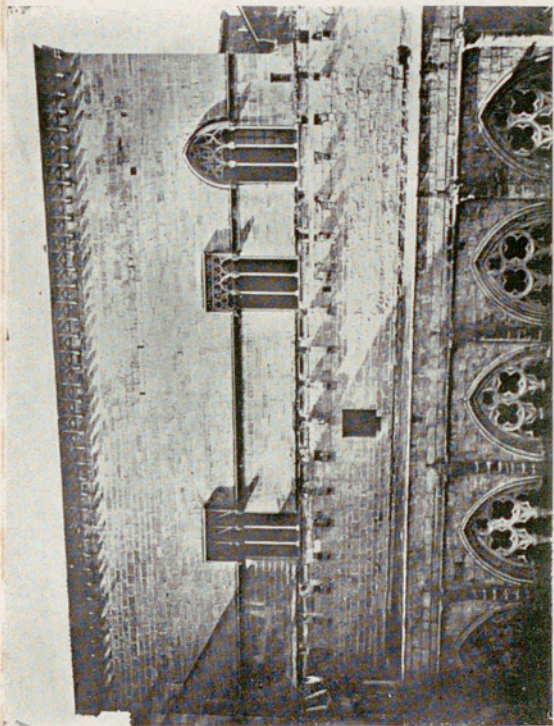
lar, en la mateixa forma que a la nau de la Biblioteca (que més endavant veurem), amb capitells més apropiats que els d'ací. Per rebre l'octògon de l'arrencament dels arcs, no calia perdre el perímetre octogonal del pilar interrompent-lo amb capitells d'àbac quadrat.

A la part de les parets, els arcs arrenquen per mitjà de mènsules apiramidades. Les finestres, d'estil romànic, són altes, ben proporcionades, de punt rodó i molt esqueixades interiorment. Les característiques dominants acusen una construcció del segle XIII.

Sembla versemblant que primitivament aquesta doble nau estigués destinada a habitació dels conversos, pel refetor dels quals Arnau de Timor l'any 1225 deixà 300 morabetins. La seva situació prop de la porta del Claustre, llavors a l'exterior, i la fàcil comunicació amb la cuina del Convent, ultra coincidències de disposició amb el monestir que l'Ordre tenia a Citeaux, avalen aquesta hipòtesi.

PALAU DEL REI MARTÍ

Damunt del Vestíbul, Cubs i Galilea, l'any 1397 el rei Martí l'*Humà* manava que fossin edificades les habitacions on ell tenia intenció d'acabar els jorns de la seva vida. Per ajudar la construcció condonà les dècimes que, per privilegi papal, el Monestir devia pagar-li. Aquestes dependències, disposades en forma de veritable Palau, no arribaren a ésser habitades mai, puix que ni tan sols foren acabades. En morir el rei (1410), el període d'agitació i les guerres per la successió del tron varen fer que els treballs no fossin prosseguits. Del temps de l'abat Delgado (1458-1478) daten algunes de les construccions del damunt de la Galilea. Després, l'any 1632, per ordre de Felip IV hom torna a continuar el Palau, el qual fou aixecat d'un pis amb obra de maó i estil novoclàssic. Les guerres que agitaren Catalunya causaren novament la suspensió, i ja no han estat represes mai més. A finals del segle passat fou enderrocada aquesta darrera part construïda, per ordre de la Junta de Monuments de Tarragona, perquè l'estil i qualitat de l'obra desdia de la resta del Palau.

PALAU DEL REI MARTÍ (1397-1410)

Cl. Rolsin

DORMITORI SECUNDARI (S. XIII-XIV)

A les mènsules dels arcs del que havia d'ésser sala de recepció, alternen amb els escuts del rei els de la reina Maria de Luna, i això fa suposar que la part d'obra més important devia ésser feta abans de la mort d'aquesta (1406). A les darreries de l'any 1402 devia donar la sensació que mancava poc per ésser acabat, puix el rei, des de València, escrivia a l'abat Vicenç Ferrer que fes «endreçar e cuytar tant com puxats la obra de les nostres cambres que aquí fets: per manera que, si possible serà, sien acabades quan nos siam aquí e hi puxam albergar». També escrivia a Berges, *magistro domorum*, encarregat de la construcció, donant-li pressa per l'execució d'aquesta i seguretat de pagament. Aquest mestre Arnau Berges, o Bergues, és el que construí la façana gòtica de la Casa de la ciutat de Barcelona, l'obra de la qual va contractar l'any 1399.

El Palau del rei Martí és una de les parts més interessants de Poblet. Hom hi va pel pati que hem vist que hi ha entrant per la Porta Reial, a la dreta; de manera que per l'accés al Palau no precisa entrar a la clausura. En el dit pati hi ha dues escales de pedra, avui deteriorades i sense barana, que hi condueixen.

Les parets exteriors deixen veure la diferència entre el que era construcció de l'abat Copons i el que havia d'ésser palau. El paviment interior d'aquest, té inclinació cap al pati al qual desaiguava per mitjà de gàrgoles que encara hi són, durant el temps en què estigué al descobert. La fàbrica del Palau és d'execució més perfecta que la dels Cubs, no solament en la part artística sinó en la mà d'obra.

La composició arquitectònica és d'una admirable simplicitat i elegància. Els panys de paret llisos, d'aparell regular i acurat, avui dia bellament patinats pel temps, estan coronats per una cornisa d'arcuacions a compàs, amb varietat de peanes que representen capets humans i alguna calavera. A la part baixa, els grossos finestrals estan emplaçats on demanaven les conveniències de l'edifici, sense el peu forçat d'encarrades simetries que temps després hauran d'envair àdhuc les construccions de caràcter medieval. Una sola imposta, a l'arrencada de les arquivoltes o pestanyes de les obertures, recorre l'edifici. Al pati, a més de les finestres, hi ha dues portes : l'una d'entrada a les habitacions reials i l'altra a la sala de recepció. A l'interior, grossos arcs transversals

havien de sostenir la coberta de la sala de recepció (que és la de damunt dels Cubs). A l'arrencada dels arcs, mènsules amb els escuts reials que hem esmentat abans, de fina execució.

Al damunt de la Galilea tenia d'haver-hi les habitacions reials, des de les quals hom podia oir missa per una obertura que permetia de veure còmodament l'altar.

En aquesta secció de dependències, per bé que menys interessant que la resta del Palau, podem veure alguns escuts i construccions dignes del lloc on anaven destinats.

Tant per la seva arquitectura com per l'escultura que conté, aquest palau és un dels exemplars més notables de l'art català de primers del segle xv. Encara que documentalment no sapiguéssim que el seu constructor és el mateix que el de la Casa de la ciutat de Barcelona, la sola inspecció de les seves línies, sobretot en la part del pati, ens faria pensar en una identitat d'autor.

El mateix passa en les escultures de les mènsules, impostes, capitells i altres ornaments del Palau, que són del millor de l'època, no sols a Catalunya sinó de tot arreu. Cal aguditzar la vista o proveir-se de binocles per tal de no perdre l'extrema finor

de les figures de guerrers, genis, àngels, monjos i cares de gran perfecció que ornamenten les obertures d'aquest palau. Totes elles, per bé que no semblen d'una mateixa mà, fan pensar també en les escultures del Consell barceloní. D'aquestes només sabem qui fou l'autor de l'escut que encimera l'arquivolta del portal: Duran i Sampere ha provat que el treballà Jordi Joan l'any 1401, i que de la mateixa mà hom pot creure que sigui l'escut de la porta que comunica el pati amb la sala d'aquest palau de Poblet. Les semblances, en efecte, són tantes, que tothom que compari els dos escuts haurà de donar per lògica l'atribució. ¿De qui serien les altres esculturetes de les finestres que donen al Claustre i les mènsules dels arcs de dins, que són les millors? Indisputablement, dels més bons escultors de Catalunya i d'Aragó. L'any 1379, Pere III, en ocasió que volia fer unes sepultures per als infants, havia dit «que en aqueixes partides no ha persona tan abta a fer les dites tombes com Jordi, qui fou esclau de mestre Johan de Castays». Aquest esclau de mestre Castalls és el mateix Jordi de Déu que hom ha identificat amb Jordi Joan. ¿Al cap de vint anys seguia essent el mestre més apte d'aqueixes parti-

des? No fóra propi d'un manual com el present l'enfondir en aquesta interessant qüestió, en la qual abundarien més les conjectures que no les clarícies documentals.

Dependències contigües.—A la part superior del vestíbul del Claustre, a més baix nivell, amb coberta de fusta sostinguda damunt d'arcs, hi ha l'habitació que hom diu si estava destinada a menjador del palau.

X Aquesta construcció és anterior al palau; data del temps de l'abat Copons i comunica per una escala que va directament de l'angle del Claustre al de la sala, prop de l'obertura amb matacans que, com hem vist, protegia antigament la porta baixa del Vestíbul. Té un gros escalfapanxes i una porta que dóna al sobreclaustre. Una escaleta, al gruix de la paret, comunica aquesta dependència amb les sales grans i sembla ésser la que abans d'ésser construït el Palau conduïa al terrat de damunt dels Cubs.

Des de la dependència anterior hom pot anar a la sala que durant els últims temps del Monestir era destinada a dormitori dels monjos jubilats. Ocupa la part alta del celler i té les mateixes mides d'aquest. La coberta de fusta i la teulada estan sostingudes per

vuit parells d'arcs apuntats que recolzen alternativament damunt dels pilars i les claus dels arcs doblers del dessota. Hom ha dit si antigament podia haver estat graner o paller, aquesta gran nau que, tot i la modèstia de la seva construcció, produeix un bonic efecte.

Una porta comunica amb una altra sala, emplaçada damunt del pas que hi ha entre el Cellar i la Cuina. Es obra del temps de Copons : el seu escut es veu a la peanya de l'arquivolta d'una bonica finestra amb calats, per la qual rep llum del sobreclaustre. Al costat, una porta, també amb calats, comunica amb aquell. Per la finesa dels calats i motlluratge, sembla que es tracta d'una de les obres darreres de dit abat. L'interior està cobert amb teulada damunt de fusta que s'aguanta en arcs apuntats de pedra.

CLAUSTRE

La situació d'algunes dependències que contornen el Claustre i que estan cobertes amb volta llisa de canó seguit, característica del romànic, tals com la Sagristia vella, el Locutori, el Calefactori o la Barberia, el Pas

al palau del Prior, el gran Refectori i la mateixa Església en sa nau alta, indiquen que aquest Claustre devia estar ja planejat en temps d'Alfons I, en ço que pertoca a ses dimensions. La seva construcció havia començat més simple del que avui la veiem. A l'ala contigua a l'Església, que és la més antiga, hom veu alguns formers d'arrencada, de voltes per aresta a l'estil romànic i per modes per l'arrencada dels arcs torals, de secció rectangular. Es comprèn que un cop feta aquesta volta hom la devia reconstruir unificant-la amb les restants del Claustre, les quals ja havien estat cobertes amb les voltes de croeria que durant aquells anys s'introduïren en la construcció del país.

Consta documentalment que aquest claustre estigué en obra durant tot el segle XIII. La Crònica dels comtes d'Urgell diu que l'ala claustral de tocant a l'Església l'havia costejat Ermengol VIII, mort en 1208, del qual trobem donatius a Poblet del 1191. Quan les obres foren seguides amb més activitat fou en temps de Jaume I, qui en 1225, reunit amb els monjos a l'Aula capitular, feia donació de 200 morabetins per ajudar al cost de l'obra del Claustre. A mitjans de la centúria, l'estructura total devia estar molt avançada,

puix en 1247 l'arquebisbe de Tarragona, Albalat, feia importants deixes per les dependències del voltant del Claustre, sense parlar per res d'aquest. Devien mancar-hi, al menys, els calats de les naus de llevant, nord i ponent, puix algunes escultures dels capitells tenen molta semblança de factura amb els de les sales esmentades al testament d'aquell arquebisbe. Quan, en 1297, moria Berenguer de Puigvert, el Claustre encara no devia estar llest. En son testament feia un llegat per a aquesta obra i la del Dormitori.

El Claustre és de les parts menys deteriorades del Monestir, i les bel·leses que conté en escultura, arquitectura, efectes de perspectiva, llum i color són de primer ordre. La seva planta és rectangular amb imperceptibles diferències de mides. En una de les ales hi ha el templet del brollador i aigüamans, molt semblant al de Santes Creus.

En els capitells del Claustre, el mateix que als de la Sala Capitular i mènsules del Dormitori trobem una predilecció per la forma llisa, escafoide, i en ses superfícies planeres s'entallen entrellaçats decoratius a manera dels entrellats de les obres de cistelleria. «Es indubtable una al·lusió a l'Ordre

CLAUSTRE : ALA DEL PALAU (S. XIII)

CLAUSTRE: DETALL DE L'ALA SUD I TEMPLET DEL LAVABO (S. XIII)

de Cisteaux o Citeaux, que en la nostra terra es tradueix per «dels Cistells», amb els quals cistells guarden també certa analogia de forma els elegants capitells i mènsules de Poblet. Al mateix temps s'hi simbolitza la parquedat severa de l'Ordre, el record de les velles *cista* de les Catacumbes. I tot decorant-los enginyosament, delicadament, hom fugia, no sempre del tot, de les fantasies i alegories malaltisses dels bestiaris decoratius, tan durament condemnades pel mateix Sant Bernat» (Domènec).

A llarg de les parets que toquen al Palau i a l'Església, hi ha pedrissos que havien estat revestits de valuoses fustes, el mateix que els respatlles. Per les parets de tot el voltant hi havia quadros, una capella i sepultures notables tant pel seu art com per la importància dels personatges, dels segles XIII i XIV, que hom va inhumar-hi. Tots aquests enterraments foren profanats; alguns d'ells estan trencats, i d'altres han desaparegut totalment. El pis estava enrajolat amb interessants arabescos, dels quals se'n conserva encara algun rest en son lloc. D'altres es guarden al Museu Arqueològic de Tarragona.

Ala del Palau.—A la paret d'aquesta ala, que, entrant, és la de la dreta, hi ha set sepultures del mateix tipus, sostingudes per tres permodes en forma de columna, de tipus romànic, els quals arrenquen gairebé de la mateixa alçària que els arcs de les voltes. La humilitat que perdurava dels primitius temps de Poblet, deixà aquestes sepultures sense inscripcions ni escultures heràldiques al·lusives als que foren sepultats en elles. Pel llibre de Finestres sabem que pertanyeren als següents personatges : La més pròxima a l'entrada, a Gombald de Ribelles (1396), la seva esposa i el fill d'ambdós; l'altra, a Ramon d'Anglesola, senyor de Bellpuig († 1292), la seva esposa († 1295) i un fill († 1325); a la terça hi hagué diversos individus de la família Boixadors, senyors de Savellà († 1314 i 1345), que havien exercit càrrecs honorífics prop de Jaume II, Alfons III i Pere III; a la del costat, el senyor de Montblanquet i d'Albi, Arnau de Timor († 1236) i Ramon († 1179) i Guillem († 1281), de la mateixa família; a la cinquena, Arnau de Cervera, senyor de Granyanella, i la seva esposa Maria de Cervelló († 1250); a la següent, els senyors de Belltall, Ramon de Montpalau, sa esposa i filla (1293); i a la darrera d'a-

questa nau, Bernat de Montpaó, senyor de Vilallonga i Ribagorça i castlà de Valls, amb sa muller i filla (1299).

Ala de l'Església.—Adossades al mur de l'Església, entre les dues portes que hi comuniquen, les quals són als extrems, hi havia cinc sepultures.

La porta que ve enfront de l'ala del Palau, anteriorment era més petita i d'estil romànic. L'any 1694 fou engrandida i hom li donà la forma rectangular que ara té.

Al costat hi ha una sepultura semblant a les anteriors, la qual, des de 1208, contenia el cos del noble Martí de Vall-Ilebrera, senyor de Castellserà. A la següent foren dipositats Arnau de Sanatija i sa muller, l'any 1216. La del costat és més petita i en forma d'urna; té els escuts dels Anglesola, puix guardava les despulles de Na Leonor, d'aquesta família († 1348); a la part baixa hi ha un epitafi, en caràcters monacals, quelcom mutilat. A la quarta hi havia qui en vida fou Tomàs Marca; una llarga inscripció en lletres gòtiques, ara incompleta, entre dos escuts, explicava que morí l'any 1360 a Poblet, que fou donzell del comtat de Rosselló i escuder del que després fou Joan I. La cinque-

na ha desaparegut i solament en resten les mènsules que la sostenien; hi havia enterrats, des de 1357, Bernat d'Anglesola, senyor de Miralcamp, i sa muller Beatriu de Pinós.

Ala de l'Aula Capitular.—En aquesta ala, mirant a l'anterior hi ha l'espai d'una petita capella —l'única que hi hagué al Claustre—, decorada amb estucs del temps de la decadència del Monestir i que estava dedicada a Sant Jeroni.

Al damunt hi ha els permodes que sostenien l'urna funerària de Sibilla Folc de Cardona, vescomtessa d'Àger (1300).

Entre la capella de Sant Jeroni i l'Aula Capitular hi ha una sepultura gòtica, de les millors conservades, amb escuts de la família Copons. L'abat Ponç, d'aquest cognom, la manà construir per dipositar-hi els restos de diversos ascendents seus que estaven enterrats en diferents llocs del Monestir.

Davant de la Sala capitular hi ha una llosa amb una inscripció llatina — *Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam* — que protegeix les despulles de Fra Vicenç Ferrer, oncle de Sant Vicenç Ferrer i que morí l'any 1411, dos després d'haver renunciat a l'abadia del Monestir.

Ocupen la major part del pany de paret d'aquesta ala la porta i els finestrals de la Sala Capitular, de la qual parlarem més endavant.

Al costat d'aquesta, a mà esquerra, hi ha la porta amb l'escala que condueix al Dormitori.

Al peu de l'escala hi ha una llosa amb el relleu d'una figura de monjo. Jau allà sota Fra Guillem Tost, frare que no exercia cap dignitat del Convent, però que per haver mort en defensa dels seus interessos i per obediència a l'abat, fou distingit amb aquest enterrament. Fou una víctima de les contínues lluites pel bosc de Poblet. Fra Guillem estava encarregat de la granja de Castellfolli, i un dia que tornava de Prades, de denunciar a les autoritats que uns homes d'aquest poble havien causat desperfectes al bosc, «per hòmens de Prades fo mort», com diu la inscripció que hi ha al mur.

Prop d'aquesta tomba, també a terra plana, hi ha la d'un altre monjo que morí vora del Palau de l'Abat a mans d'uns que assaltaren el Monestir, durant l'abadia de Lerín, tal vegada la nit de Nadal de l'any 1533, en què sembla que els parents de l'abat Caixal intentaren alliberar-lo de la presó.

A la mateixa paret d'aquesta nau, tocant al recó del Claustre, hi ha la porta que dóna al Locutori.

Ala del Refetor.—Seguint aquesta nau en la direcció que portem de les altres, trobem: El pas que va al Noviciat. Les portes de la Barberia, del Refetor i de la Cuina. Un altre pas, a les habitacions del Prior. Les sepultures següents : Una de treballada amb molta cura, amb els escuts de la casa Alaià de Montblanc, més petita que les altres i que des de 1348 guardava els restos de Bernat d'Alaià; mostra una inscripció epitafi. Una altra, situada damunt de la porta del Refetor, en la qual reposaven els restos de diversos individus de la família Vall-llebrera, de la que té els escuts al frontis; és d'estil gòtic, profusament i ricament treballada; es sosté damunt de dues mènsules que representen dos àngels; l'un tocant un violí i l'altre amb un llebrer. La que segueix correspon a Blai Morell, de la vila de Morella, fidel sirvent dels reis Alfons III i son fill Pere i que morí de la pesta en 1348; també està ricament treballada i ostenta els escuts dels Morell. La quarta que hom troba és semblant a les que hem vist a l'ala del Palau; hi descansaven,

des de 1260, En Bernat de Rocafort i dos fills seus. La quinta d'aquesta ala i darrera de les 22 del Claustre és semblant a l'anterior i guardava les despulles de Francesc de Guimerà (1315), sa esposa i dos fills, ascendents de Joan de Guimerà, el qual després fou abat del Monestir.

El Temple del Lavabo.—Comunicant amb aquesta ala, en front del Refectori hi ha el formós temple edificat a l'interior del pati claustral. Es de planta sisavada i per un de sos costats comunica amb el Claustre per un petit pas. En son centre hi havia un brollador que alimentava una extensa tassa circular sostinguda per vuit columnetes romàniques, les bases de les quals hom veu encara en son lloc. La tassa era de marbre, i se'n conserven alguns restos que permeten de fer-ne una exacta restauració. D'aquesta tassa rajava l'aigua, per 31 brocs, a un safareig rodó que constituïa el Lavabo, del qual es conserven bastants carreus (C. Martinell, *La pica de Poblet. Fragments autèntics i restauració*. «La Publicitat»).

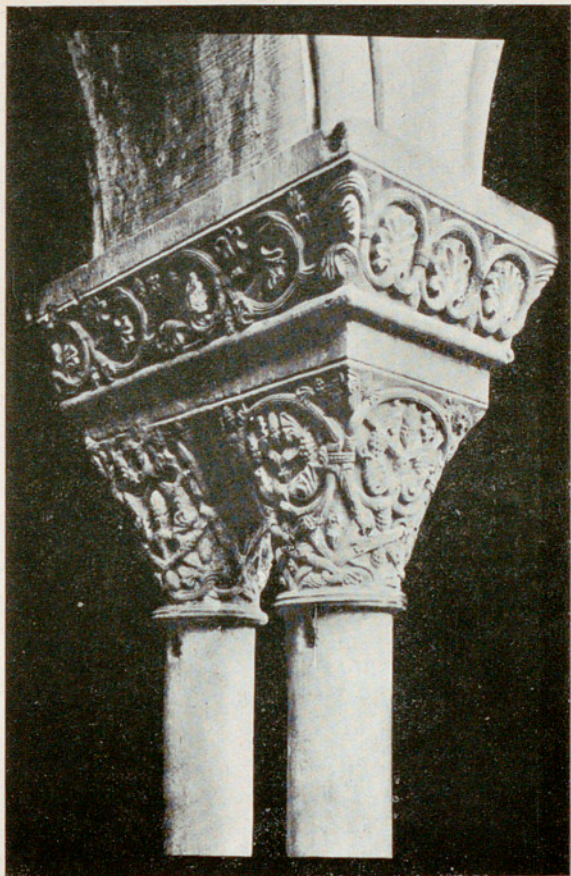
El Temple té en cadascun dels seus costats una obertura geminada, formada per una arquivolta general que abarca els dos

arcs interiors, sostinguts en llurs arrencades centrals per una columneta. Entre els dos arcs petits i el gros, un quadrat de punta forada la plementeria i dóna diafanitat al conjunt. La volta està sostinguda per nervatures radials.

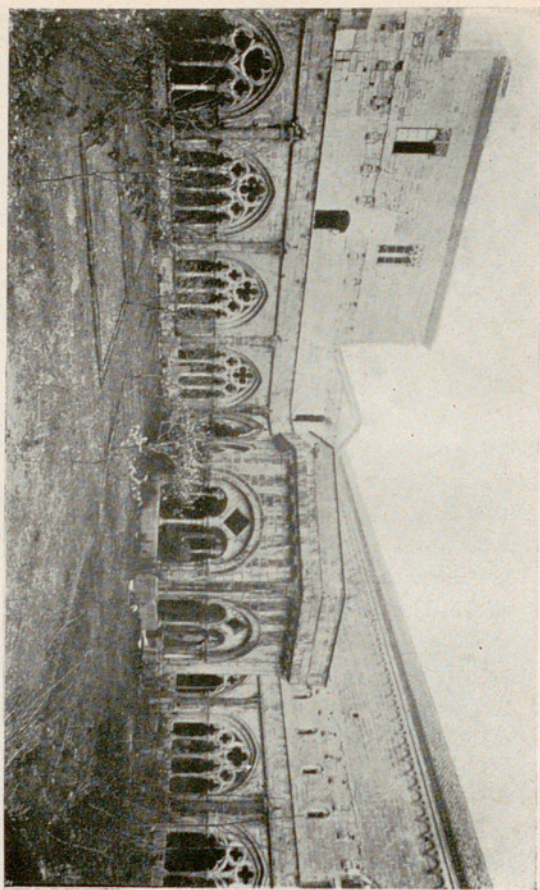
Aquest Templet degué ésser construït a començaments del segle XIII i té el mateix estil i característiques que l'ala del Claustre de tocant a l'Església.

SOBRECLAUSTRE

La part alta del Claustre, a les darreries del segle XV i començaments del XVI fou coberta mitjançant una teulada, que per la part de davant era sostinguda per arcs rebaixats i pilars senzills. En aquest sobreclaustre hi hagué algunes capelles, puix consta que l'any 1468 Antoni Aldoveradito féu una deïxa vinculada a la capella de l'Anunciata, Sant Antoni i Dedicació de l'Arcàngel Sant Miquel, que havia fet construir al claustre alt, el qual ell també costejà. L'abat Delgado havia fundat la capella de la Pietat prop de l'angle sudest, en el qual encara es conserva un arc diagonal amb el seu es-

CAPITELLS DE L'ALA ANTIGA DEL CLAUSTRE (PRIMERIES DEL SEGLE XIII)

CLAUSTRÉ, AMB EL TEMPLET DEL LAVABO, DORMITORI DE NOVICIS (AL FONS I A DRETA) (S. XIII)
I ALTRES DEPENDENCIES

Cl. Arx. Mas

cut; i això prova que aquesta part fou bastida durant el seu temps.

Els pilars d'aquesta galeria alta provenien del derruït castell del comte d'Urgell. Avui no se'n conserva cap en son lloc. A l'ala de tocant a l'Església resten els dos arcs diagonals extrems. A les parets de tot el voltant hom pot veure els forats i mensules que sostenien el fustam de la teulada.

La desaparició d'aquesta construcció del Sobreclaustre no és de les que dolguin més de Poblet. Algun gravat antic ens el presenta com una nota desafinada entre un conjunt de construccions harmòniques malgrat la successivitat d'èpoques en què foren bastides. Des del Claustre baix havia de privar la vista de les finestres del Palau del rei Martí, i, pràcticament, minvava la claror de la nau lateral de l'Església i del Dormitori de novicis, els quals també escapçava per baix de manera extemporània.

AULA CAPITULAR

Per la perfecció de la seva estructura i per les solucions practicades, l'Aula Capitular és una vera joia arquitectònica. Es evident la seva superioritat si hom la compara amb les corresponents dependències de la majoria de les altres institucions monacals que adoptaren una disposició semblant.

Comunica amb el Claustre per una porta central i dues finestres bipartides als costats, amb arcs i columnetes en ressalt, que produeixen un magnífic efecte. En la solució d'alguns detalls recorden el temple del Lavabo. Aquestes obertures responien a un costum antiquíssim i eren com una mena de tribunes públiques per als homes del Monestir que no tenien dret d'assistència al Capítol. Hom baixa a l'Aula per tres escalons. Aquest desnivell dóna major efecte al cop de vista general.

L'Aula Capitular és una peça d'uns 15 metres en quadre, i al fons hi ha tres espaiosos finestrals, que en llur temps havien estat completats amb vidrieres. La volta està formada per nou elements ogivals complets, sostinguts pels murs i per quatre pilars cen-

trals. Aquests tenen les canyes vuitavades i els capitells també ornamentats amb els enllaços de cistell que hem esmentat en parlar dels del Claustre.

Tot al voltant de la peça, hi havia tres graderies, els restos de les quals encara es conserven; abans estaven recobertes de rica fusta, amb braços i respatlles. Als darrers temps, a les parets hi havia dotze retrats dels monjos il·lustres de Poblet que havien arribat a bisbes, arquebisbes i un a cardenal, els quals foren pintats i col·locats en temps de l'abat Vicenç Prada (1680-1684).

Els abats que morien exercint el càrrec eren enterrats en aquesta sala. Els perpetus degueren ésser-hi sepultats en llur quasi totalitat; i dels quadrienals dels darrers segles, solament ho foren aquells als quals la mort va trobar investits de la dignitat abacial.

Bàrbarament mutilades, hom veu a terra, arrencades al peu dels finestrals del fons, onze laudes sepulcral. Totes tenen el relleu de l'efígie, l'escut i l'epitafi corresponents a cada prelat. Començant per l'esquerra ens recorden els següents abats : 1.ª, Joan Tar-ròs († 1602); 2.ª, Guillem Agulló († 1393); 3.ª, Domènec Porta († 1526). Entre aquesta i la següent, un espai sense làpida guarda

els restos de l'abat Gabriel Forés, que morí al priorat de Sant Vicenç de València (1546) i més tard fou traslladat a Poblet, on hom l'enterrà sense cap senyal. Segueixen: la 4.ª, de Pere Alferic († 1311), la més antiga de la Sala Capitular; 5.ª, Ferran de Lerín († 1546); 6.ª, Ponç de Copons († 1348); 7.ª, Joan Payo Coello († 1498); 8.ª, Pere Boqués († 1564); 9.ª, Bartomeu Conill († 1458); 10.ª, Francesc Oliver de Boteller († 1598); i 11.ª, Simó Trilla († 1623).

Abans de la destrucció del Monestir l'ordre no era l'expressat. Després de profanades les tombes hom les tornà a col·locar sense tenir en compte llur situació primitiva.

En altres llocs d'aquesta sala hi ha enterats uns vint-i-cinc abats, sense cap senyal que ho indiqui.

A més a més dels bancs, les vidrieres i les lloses esmentades, completaven el mobiliari d'aquest recinte una taula, la cadira de l'abat i un Crist de plata, damunt d'un pedestal de pedra, davant de la porta.

Devia ésser imponent i d'una gran bellesa l'efecte que produïa aquesta nau quan els monjos blancs hi tenien llurs capítols, als quals devegades havien assistit reis i magnats.

LOCUTORI I BIBLIOTECA

Entre el Claustre gran i la clausura posterior hi ha una petita nau que els comunica; a tal espai els monjos nomenaren Locutori. Aquest nom devia ésser fet extensiu al Claustret que es troba a la part posterior de la Sala Capitular i que tenia en sa part alta les habitacions dels monjos jubilats. Aquesta nau està coberta amb volta de canó seguit, apuntada, amb la qual cosa resta dit que té les característiques de les construccions romàniques de les acaballes del segle XII. Hi ha donatius de mig segle XIII referents al Locutori. Això ha plantejat el dubte de si es tracta d'alguna altra construcció que fos designada amb l'esmentat nom, o de si, més probablement, ens trobem davant d'un cas d'estructura retrassada.

A mà dreta del Locutori, sota l'escala que va al Dormitori de novicis, hi ha dues petites dependències que servien per guardar viandes.

A mà esquerra hi ha una porta que condueix a la Biblioteca o Llibreries. Ocupen una llarga construcció, subdividida en dues

peces, la primera més llarga que la segona, cobertes amb dues tirades de voltes ojivals i una renglera de columnes al mig, que sostenen les arrencades centrals dels arcs. Les parets podrien haver estat començades al segle XII. Les voltes són posteriors, ja d'entrat el segle següent.

Les columnes tenen la base jònica amb grapes damunt d'un dau quadrat. El capitell és un element resolt amb lògica i elegància: passa del cilindre de la columna al vuitavat de l'arrencada dels arcs, amb una forma api-ramidada, sense altre ornament que l'àbac que corona el capitell acompanyat d'una sobria motllura. (Una solució semblant a aquesta era la que corresponia als capitells del Cellar, si haguessin estat fets pensant en l'arrencada dels arcs que havien de sostenir).

La primera d'aquestes dues sales (26 per 10,30 metres) té cinc trams de llargada, i en cadascun d'ells una finestra per banda, acabada a punt rodó i grossa esqueixada per a il·luminar còmodament l'estància. Quan Pere d'Aragó regalà la seva llibreria a Poblet en temps de l'abat Virgili (1688-1692), la instal·là en aquesta sala, que abans servia de graner (Finestres); des d'aleshores fou anomenada Llibreria de Don Pere d'Aragó.

Per col·locar dignament els més de quatre mil volums regalats per Don Pere—que encara avui, escampats com estan, són coneguts per llur relligadura característica, en pell vermella i l'escut i nom del donador en or—, hom disfressà la sala al gust de l'època. De pedra picada com és tota ella, fou lluida amb guix «molt blanc»; les columnes foren imitades en jaspi; hom tapà les finestres de la part de ponent i posà florons daurats a les claus dels arcs. Els retrats del donador i la seva esposa ornaren la sala. Juntament amb els llibres, Don Pere regalà també trenta prestatges per posar-los-hi. Eren de banús, tancats amb fina vidrieria de Venècia. Presidia la sala un Sant Crist dins d'una escarata que feia joc amb els prestatges.

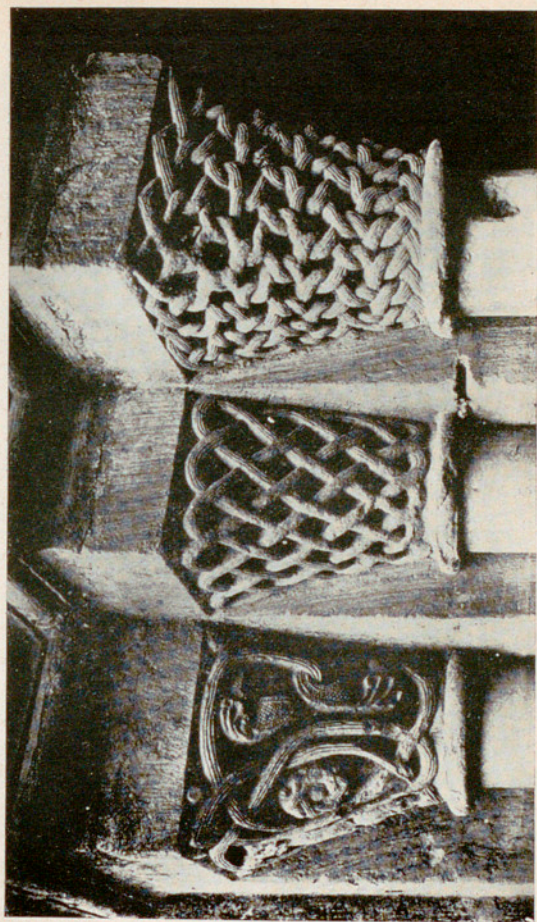
La segona sala era a més baix nivell, i es deia Llibreria antiga (24,70 per 10,20 metres). Guardava els llibres del Convent i molts altres que amb el temps s'hi anaren aplegant, procedents dels religiosos. La seva instal·lació era més senzilla, en prestatges de fusta pintats imitant noguera; de les finestres, semblants a les de l'altra sala, més altes i petites, hom en deixà dues per a la il·luminació del local, i tapià les altres.

Aquesta segona sala serva senyals ben vi-

sibles d'haver tingut diverses portes que comunicaven amb l'exterior. Finestres no ho especifica clarament, però sembla que devia començar a servir de Llibreria al mateix temps que la de Don Pere d'Aragó, i que abans devia ésser també graner o magatzem anexe al mateix.

DORMITORI I ARXIU

El Dormitori de Novicis és una de les dependències més importants de Poblet. En tots els grans convents del Cister aquests dormitoris eren de vastes dimensions. El nostre és dels majors; té 87 metres de llargada per més de 10 d'ample. Està subdividit en 20 trams. Toca per un extrem amb el croer esquerre de l'Església, amb la qual comunica per mitjà d'una escala descoberta que baixa pel transepte. Ocupa la part superior de la Sagristia antiga, Sala Capitular, Locutori i Biblioteca. Per l'altre extrem una obertura dona vista a la muralla. Un passadís cobert, sostingut per un doble arc—de tot el qual es conserven restos al parament exterior del mur—comunicava antigament amb una torre de la muralla. A mig Dor-

CAPITELS DEL CLAUSTRE (S. XIII)

Cl. Rolsain

LAVABO DEL CLAUSTRE (S. XIII)

Cl. Roisin

mitori, una altra escala comunica amb el Claustre.

L'estructura d'aquesta nau és molt característica. Dinou arcs transversals, de pedra, sols amb un petit bordó als angles, sense contraforts exteriors, arrenquen d'unes grosses mènsules. D'arc a arc, els cabirons de fusta sostenen una coberta de teules, corrent. Aquesta coberta no és la primitiva. Per les que es conserven de l'època, i pel caire artístic que els monjos de Poblet donaven a llurs construccions, hom pot creure que l'enfustat antic d'aquesta coberta va tenir policromia.

Actualment l'única ornamentació és la de les mènsules dels arcs, plenes d'entrellaçats de pur estil romànic. En algunes hi ha figures d'animals fantàstics, també molt pròpies del romànic, però que Sant Bernat havia proscrit dels seus monestirs un segle abans.

A les obres d'aquesta dependència contribuïren: amb 500 morabatins d'or, Ponç de Cabrera, comte d'Urgell, l'any 1243; Pere de Guerra amb 500 sous, l'any 1249; Berenguer de Puigvert, en 1297, amb la donació de son castell de Puigvert; i l'arquebisbe de Tarragona Pere Albalat, condonant els delmes i primícies que li corresponien d'alguns llocs de Poblet.

Aquesta gran nau en un principi estigué sense cap subdivisió, com acostumava l'Ordre. L'abat Conill l'any 1437 obtingué una butlla del papa Eugeni IV per poder-la subdividir, amb envans i portes, en forma de celles. Aquesta modificació, més apropòsit per l'honestetat religiosa, com diu el P. Finestres, no es realitzà fins als temps de l'abat Caixal (1526-1531) i sembla que fou un dels motius pels quals ell fou titllat de relaxador de la Regla, principalment pels monjos joves.

La distribució d'envans consistia en un corredor de quatre metres al mig i, a cada part, les celles, d'uns tres metres en quadre. Aquests envans no eren gaire alts i deixaven les celles descobertes amb higiènica disposició, per ventilar-se en la gran massa d'aire superior del Dormitori. Unes finestres altes, cada dos trams airejaven la gran sala, i unes altres de baixes feien que cada cella tingués claror i vista. Alguna porta donava sortida al terrat de damunt del Claustre. Per defora, les parets estan rematades per una cornisa d'arcuacions apuntades amb cercles refondits als carcanyols.

Del Dormitori hom passa per una porteta a l'Arxiu, construcció que hom degué fer un

cop construït aquell, a primers del segle xiv. Està emplaçat a la part alta de la Sagristia vella, el terç tram de la Sala Capitular i part del Locutori.

És curiosa i perfectament visible l'enginyosa construcció que hom observa a la paret divisòria de l'Arxiu i el Dormitori per tal de descarregar els arcs de la Sala Capitular, del pes d'aquesta paret, pel qual té empotrats un arc de descàrrega molt rebaixat, que abarca tot el buit de la dita Sala, i sota d'ell altres arcades que tendeixen a conduir les càrregues que poguessin produir-se, als pilars de sota.

L'Arxiu és una construcció llarga i estreta, subdividida en tres departaments. Reben il·luminació per sis arcs apuntats, bipartits per mainells, amb calats gòtics i columnetes romàniques. Els capitells d'aquestes finestres, amb trenats i fines llaceries de tradició moresca, són dels més interessants i bonics de la Casa.

Aquest Arxiu hagué d'ésser construït un cop fet el Dormitori, puix que les arcuacions de la cornisa exterior d'aquest restaren a l'interior d'aquell en adossar-se-li. Hem de suposar que les dates extremes a la seva construcció són el 1297, en què segons la

deixa de Berenguer de Puigvert hom treballava encara al Dormitori, i l'any 1316, en que començà l'abadiat de Copons. Aquest abat deixà el seu escut en totes les obres que féu, les quals són francament gòtiques, i ni a l'Arxiu i ni al Dormitori no veiem cap d'aquests escuts; aquestes dependències, malgrat alguns detalls, són encara de concepció romànica.

La coberta d'aquest arxiu forma un sol vessant amb la contigua del Dormitori. El sosteniment era per mitjos arcs apuntats, solució constructivament encertada. Més endavant—sembla que dins el mateix segle—hom volgué construir una petita golfa al departament de tocant a l'Església i foren tallats els dits arcs apuntats, que hom substituï per altres de rebaixats a l'alçària per sostenir la golfa.

En les golfes eren guardades unes caixes amb segells de plom i de cera i monedes antigues. L'Arxiu de Poblet era ric en documents, la major part dels quals es conserven a l'Acadèmia de la Història, de Madrid. Entre ells hi havia la causa original d'Antoni Pèrez, Joan de Luna, Didac d'Herèdia i una ressenya històrica del Príncep de Viana. Aquests documents estaven custodiats pel

monjo arxiver, el qual, per privilegi que Pere I havia concedit a la comunitat de Poblet, tenia tots els drets i prerrogatives de notari públic.

BARBERIA, LLIBRERIA DE PERE III, REFETOR
I CUINA

A l'ala nord del Claustre hi ha aquestes dependències, la primera de les quals tenia també el nom de Calefactori. És una construcció del segle XIII coberta amb volta de canó seguit apuntada, la qual els monjos destinaven als usos que els seus noms indiquen; avui està derruïda en part de la volta i dels murs.

En temps de Pere III hom havia començat d'edificar, damunt d'aquesta nau, una sala per guardar la llibreria que el rei volia donar al Monestir. En una carta que aquell monarca escrivia a l'abat Agulló, l'any 1382, diu que la volta havia d'ésser de pedra picada per tal que «null temps pusca venir a menys ne'ls llibres no's poguessen consumir...». A la part del Sobreclaustre hi devia haver l'escut reial i unes grosses lletres

que diguessin : «Aquesta es la libreria del rey En Pere III».

En cas que aquesta Llibreria hagués arribat a ésser formada, avui no se'n conserven restos que recordin la monumentalitat que el rei volia que tingués.

El Refetor és una nau coberta també amb canó seguit apuntat, reforçat per arcs torals que recolzen damunt de columnes parederes altes, a manera de mènsules. Grossos finestrals de punt rodó, completats amb vidrieres abans de la destrucció, il·luminen l'estància. Al mur de mà dreta, prop del fons, hi ha la tribuna per al lector durant les hores de menjar; és un exquisit detall, prova palesa de la perfecció tècnica de l'art de construir d'aquella època. Tot al voltant hi ha un pedrís, que estava recobert de fustes fines i tenia un respatller artísticament treballat. Al fons hi havia el sitial per a l'abat, que, encara que menjava al seu palau, tenia son lloc reservat a la presidència del Refetor.

Al volt d'aquests bancs hi havia les taules, amb l'espai central per servir. Al mig hi ha encara restos de la pica i brollador que servia per refrescar els vins, fruites i altres viandes.

Ajudaren a la seva construcció Arnau de Timor, amb 300 morabetins, l'any 1225, i Guillem de Guàrdia, amb 50, l'any 1234.

La Cuina és una peça rectangular, espaiosa, coberta amb croeria en sa part central i una lluernia en el lloc de la clau, per a la sortida del fum i dels vapors. L'espai és suficient per a què hi puguin ésser realitzades còmodament totes les feines mecàniques pròpies del lloc. Dues obertures comuniquen amb el Refetor per al servei de les viandes.

L'abat Boqués, l'any 1560, féu construir diverses dependències annexes destinades a rebosts i magatzems a planta baixa i habitació del monjo proveïdor al pis alt. Un pati veí servia d'escorxador. Hem dit que la Cuina comunicava amb el Claustre, però usualment hom utilitzava una altra porta que va més directa a les dependències posteriors, per tal de no torbar la quietud que devia haver-hi al Claustre.

CLAUSTRET DE NOVICIS I ALTRES
DEPENDÈNCIES

Entre el Calefactori i la Biblioteca hi ha un estret passadís amb bonica volta de canó seguit, que comunica el Claustre principal amb el Claustret de Novicis. Aquest és d'una sola ala, sense intencions artístiques, construïda en temps de l'abat Guimerà, del qual hi ha l'escut en els dos pilars dels extrems. Una escala, avui dia en part destruïda, comunicava aquesta dependència amb la gran sala del Dormitori. Al paviment hi havia rajoletes de València, blaves, amb escuts de diferents abats, de les quals se'n conserven escassos restos, que deixen endevinar els dels abats Porta i Caixal.

A continuació d'aquest Claustret hi ha un clos d'edificació bastant enrunat, que a la part de llevant té una porteta amb l'escut de l'abat Copons, que el féu edificar, i a la de ponent dos arcs rebaixats, obra de l'abat Boqués, el qual hi deixà també son escut.

Entre aquestes construccions, les dependències claustrals darrerament esmentades i el pany nord de la muralla hi ha els restos

FRONTIS DE L'AULA CAPITULAR (S. XIII)

AULA CAPITULAR, ABANS DE LA DESTRUCCIÓ
D'un dibuix de Parcerissa

del que foren Apotecaria, Habitacions i Hort del Prior, els quals no criden l'atenció per cap especial aspecte artístic. En aquest hort, en front de l'Apotecaria, hi hagué un brollador que havia manat construir l'abat Caixal, de la tassa del qual hom conserva encara un important fragment en el Monestir.

IX

ESGLÉSIA MAJOR I ANNEXES

FÀBRICA DEL TEMPLE

Una primera església del Monestir havia estat començada en temps de Ramon Berenguer IV, però el seu fill Alfons, en entrar a regnar, donà major magnificència al projecte, talment que, segons ja indica Finestres en la seva història, aquest fou ampliat i millorat, en tal manera que del poc que havia estat abans, amb prou feines en restaren vestigis.

Hi ha forces indicis que permeten suposar que la primitiva església correspon al que més tard va ésser la Sagristia antiga, la

qual, d'altra part, fou utilitzada per a aquest objecte en ésser ampliat el pla de l'obra del temple. Per bé que hi van ésser fetes obres d'adaptació al seu nou ús i més tard fou anivellat el seu paviment amb el de l'Església, com veurem en tractar d'aquesta Sagristia, amb tot i això, encara actualment conserva més el caràcter de petit temple romànic que no el de sagristia d'una espaiosa església com la que hom bastí.

Aquesta, tal com va quedar i com encara avui la podem veure, té la planta de basílica romànica de tres naus amb set trams, creuer alt i cap amb girola i set capelles absidals. Medeix en conjunt, 85 metres de llargada per 21 d'amplada; la nau central té 8'40 metres de llum per 28 d'alçària, i les laterals en tenen 4'30 per 18. 2 + 5

Es interessant d'observar en aquest temple la transició que hom hi nota en el procediment constructiu d'ençà que l'obra fou començada fins a la seva terminació. Es veu que en el pla primitiu no estaven previstes les voltes de les naus laterals amb arestons. Els elements de què es componen els pilars, de planta de creu amb columnes adossades, donen a entendre que hom havia pensat construir la nau central en volta de canó

seguit apuntat i reforçada per arcs torals, tal com féu hom; i les collaterals, en voltes per aresta, sense els arestons ogivals. La innovació de les voltes de croeria degué temptar els constructors, els quals, no atrevint-se a adoptar-la per la nau central, l'adoptaren per les collaterals i la girola, fent néixer els arestons en forma de bordó d'una manera forçada, sense lloc en els capitells. Aquesta arrencada barroera de les ogives per mitjà de superfícies còniques, podem observar-la clarament a la nau de l'Evangeli i a la girola. La nau de l'Epístola fou refeta al segle xiv per l'abat Copons (1316-1348) i té les voltes de croeria amb arestons motllurats amb simplicitat.

La disposició del cap d'aquesta església és dels més elegants que hom coneix a l'Edat mitjana. Avui dia la presència de l'altar major, construït al segle xvi, priva de veure el bon efecte que formarien el conjunt dels pilars, arcs i capelles absidals. Hom ha dit si aquesta forma fastuosa podia obeir més a la idea d'edificar un panteó reial que de recordar els senzills absis cistercencs simplement carrats, com els de Santes Creus i Vallbona de les Monges. Tot i que l'elegància d'aquest absis no respongui a les primiti-

ves normes constructives del Cistell, el motiu de la seva composició arquitectònica havem de cercar-lo en el nou tipus que havien adoptat algunes grans abadies franceses, a les quals, com a Poblet, el creixement de les comunitats obligava a major nombre d'altars als temples, la qual cosa era obtinguda amb la girola i les capelles absidals.

A pesar de la rigorosa humilitat imposada als artistes cistercencs, podem conjecturar el nom d'un possible arquitecte d'aquest temple. Era aquell *Bernardus de Portaregia, operarius*, al qual, com resta dit, hom pot atribuir procedència narbonesa.

Aquesta església és un exemplar típic i magnífic de l'època en què fou construïda: el període que s'estén des del regnat d'Alfons I (1162-1196) a la primera meitat del segle XIII. No obstant, en èpoques posteriors hom hi anà obrant altres detalls, que amb més o menys encert assajaren d'enriquir-la.

A les darreries del segle XIII o començament del XIV hi degué ésser fet el rosetó del peu de la nau central, que per les seves grans proporcions i el motlluratge no respon a les solucions romàniques de l'església. També podem atribuir a aquesta època les voltes de la Galilea. Abans de construir

aquesta, hom entrava directament a l'Església per la senzilla porta romànica que encara subsisteix.

El llarg abadiat de Ponç de Copons fou, com hem vist, de molta activitat constructiva per al Monestir. Pel costum, introduït per ell, de posar l'escut abacial a les obres que manà fer, sabem que la nau col·lateral sud de l'Església, en estil ogival, fou reformada durant el seu temps, ensems que les capelles laterals que li són contigües. En la mateixa ocasió foren elevades les voltes per tal que la nau pogués rebre llum directa per damunt de les capelles. A les claus d'aquesta nau i de les capelles hom pot veure l'escut de l'esmentat abat.

CIMBORI

Una de les més belles obres amb què l'abat Copons hauria enriquit el Monestir i que no pogué acabar, és el Cimbori. Pel que en coneixem, hauria estat una llanterna decorada amb riquesa, com a obra d'argenteria. Es de planta vuitavada, amb contraforts sortints als angles. Damunt d'una socolada hi ha un cos amb enlairats finestrals que te-

nen motlures preparades per a rebre els calats que hom no arribà a posar-hi mai.

Tot això és el que hom féu en temps de l'abat Copons. Es una llàstima que no hagués estat terminat, puix la part realitzada aleshores prometia ésser d'una riquesa com no en donen idea els cimboris similars de les catedrals de Tarragona i Lleida, ni tan sols el de Vallbona de les Monges. A dalt de tot dels contraforts, hi ha l'escut de l'abat. Més tard hom capçà el cimbori en forma inadequada.

Mossèn Josep Palomer, que ha consultat l'antic arxiu de Fontfreda, conta en ses *Estampes de Poblet* que en unes cartes de monjos d'aquest Convent a l'abat de Fontfreda, hom diu que qui planejà les obres del cimbori va ésser Fra Bernat de Palau, antic militar que després fou abat del Monestir. Es un nom, el de Bernat de Palau, que cal remarcar en referir-nos a l'arquitectura de Poblet, puix ell fou l'auxiliar tècnic de l'abat Copons en la seva gran obra constructiva i des de l'any 1339 fins al 1342 hi ensenyà ciències exactes i naturals. «La influència d'aquest ensenyament—escriu Mossèn Palomer—es conegué molt a Poblet, i per això en les futures obres, els anònims arquitectes no

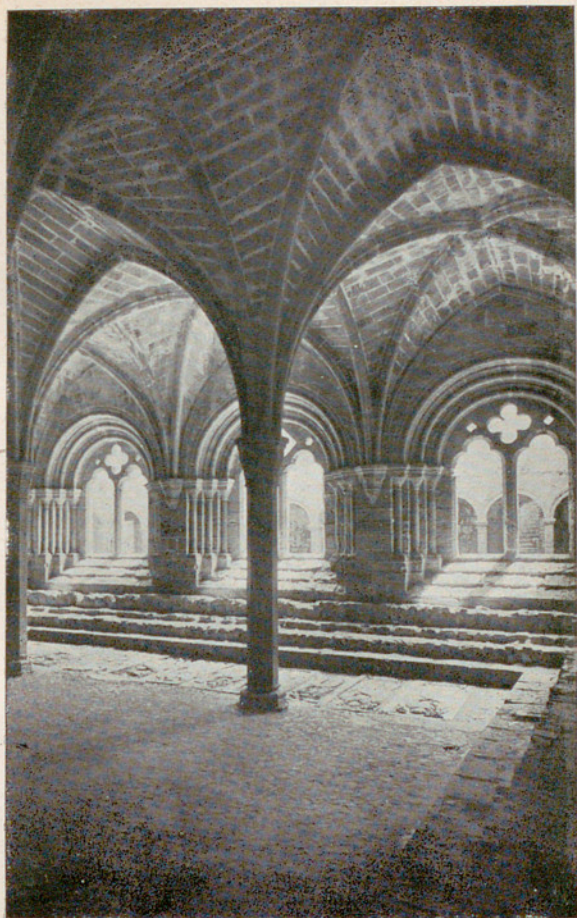
foren altres que monjos del Monestir, quasi tots deixebles de Bernat de Palau».

Sembla que l'obra del cimbori degué ésser suspesa per raó de la pesta que l'any 1348 flagellà tot Catalunya i envaí el convent de Poblet causant la mort de la major part de monjos, entre ells la de l'abat Copons i la del seu successor, Bernat de Palau, l'autor del cimbori, el qual, segons hem dit, pels coneixements de medicina que tenia es posà generosament al servei dels apestats i fou víctima del contagi als vuit dies de l'elecció.

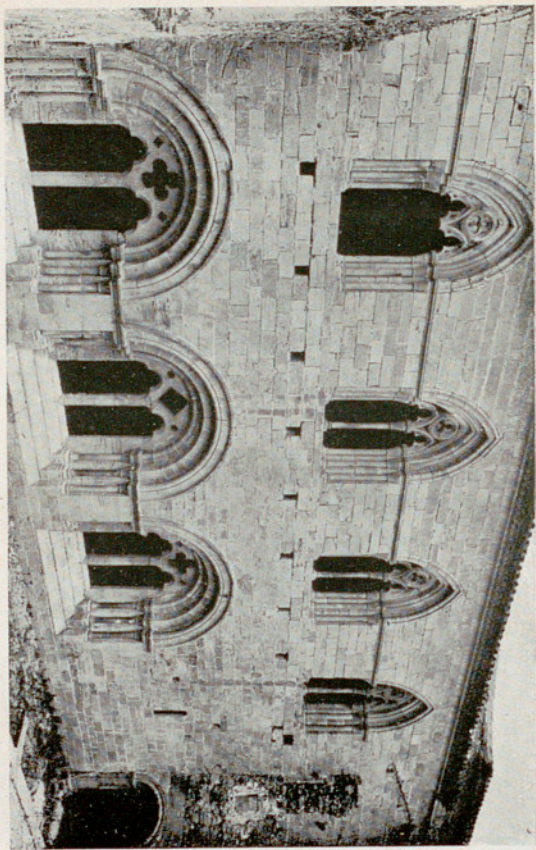
SEPULCRES REIALS

Així com el monestir de Ripoll havia estat el panteó dels comtes de Barcelona, el de Poblet, d'ençà que Alfons I el deixà dipositari del seu cos, fou instituït en panteó dels comtes-reis.

En un principi, els cadàvers reials eren guardats en caixes de fusta folrades de vellut o d'altres robes riques, clavetejades de metalls. D'algunes sabem el lloc exacte que ocupaven, com per exemple les d'Alfons I i Jaume I, que estaven l'una enfront de l'altra, a banda i banda, dalt del Presbiteri. D'al-

AULA CAPITULAR (S. XIII)

SALA CAPITULAR (S. XIII) I ARXIU (PRIMERIES DEL S. XIV) VISTOS DES DEL CLAUSTRET DEL LOCUTORI

CL. ART. MAS

tres eren al mig dels arcs del creuer, privant el pas, i, com qui diu, exposades a la mà de tothom. Per aquest motiu, Pere III, l'home d'ordre, «el Cerimoniós», tingué cura de donar als seus avantpassats i successors, com a ell mateix, un enterrament digne i definitiu, en la mesura que ho permet la versatilitat de les coses terrenes, bàrbarament demostrada en aquests mateixos enterraments, uns quants segles més tard.

Després de l'epidèmia de l'any 1348, que ocasionà la mort dels abats Copons i Palau, el Convent va restar en un estat de gran decadència. Sort que un abat d'empenta, Arnau d'Eixamús (1348-1361), es trobà al cap del Monestir en aquells temps difícils i pogué altra vegada retornar als jorns de glòria i poixança constructiva. Aquest abat fou qui rebé del rei la comanda de fer començar i activar els panteons monumentals.

A l'Arxiu de la Corona d'Aragó hi ha còpia d'un decret expedit pel rei, des de València, a 8 de desembre de 1349, en el qual diu que ell i la seva muller Leonor de Sicília, en memòria de les seves dues primeres mullers Maria de Navarra i Leonor de Portugal promet de satisfer als mestres Aloi i Jaume de Castell, escultors i imaginaires, el preu de

vint mil sous barcelonesos per un monument de marbre i alabastre que els serveixi de sepultura. Hi ha una altra carta, de l'abril de 1359, al mestre Aloi, arquitecte, donant-li les instruccions demanades sobre l'emplaçament, no realitzat, dels panteons.

En un principi, els panteons no havien d'ésser posats damunt dels arcs, com després fou fet. Sembla que es tractava de quatre sepultures : una per al «sant rei En Jacme, qui pres València», la qual ja estava enllestida en 1359; una altra per al propi Pere III; una altra per a les seves dues mullers difuntes; i una altra per a Leonor de Sicília, l'actual. Aquestes tombes devien haver d'anar en terra, dues a dues, sota els arcs laterals del creuer, cadascuna de cap a un pilar, deixant pas per entre mig : «Nós volem... que entre la dita sepultura del dit sant rei e nostra romanga espai per a passatge».

Aquesta disposició no degué semblar prou viable, tal vegada per manca del pas que hom volia reservar, i hom va pensar en l'enginyosa disposició de fer els arcs rebaixats de pilar a pilar, que havien de sostenir els sarcòfags, deixant el pas completament lliure per sota. L'execució d'aquest pla fou encarregada a mestre Jaume de Castalls, ima-

ginaire de Lleida. Pel setembre de 1370 el rei tractava directament amb l'escultor per a obrar les estàtues d'Alfons I i Jaume I, i per a fer uns contraforts i altres obres «a perfecció e fortificació d'aquell arch» que el rei i l'abat Guillem d'Agulló (1361-1393) li havien encarregat. Del contracte es dedueix que el mateix Castalls havia fet els sepulcres per a Pere III i les seves esposes.

El termini d'acabament havia de finir per Nadal del 1371, per la qual cosa Castalls promet que no farà altra obra sinó aquesta i que no se n'anirà de Poblet fins a haver-la enllestit. Per l'octubre d'aquell any li mancava encara bastant i havia de refer una part del que havia executat.

El treball de mestre Castalls era apreciat pel rei. Pel febrer de 1377 les tombes no estaven encara del tot acabades i l'escultor estava compromès a fer dos oratoris que li havia encarregat el rei, en els quals tampoc treballava, car sembla que es trobava a Tarragona ocupat en algunes obres de la Catedral. Pere III escrivia a un governador seu en aquesta ciutat, comminant-lo a què fes «partir lo dit mestre Jacme ab lo seu esclau, qui és apte en aytals obres, per anar al dit Monestir de Poblet. E si això recusava o tar-

dava de fer, tramets-hi pres ell e 'lo dit catiu seu». Aquest catiu era Jordi de Déu.

El 31 de gener de 1381 el rei disposava, des de Saragossa, que Bernat Teixidor, fuster de Vimbodí, fes els dosserets, de bona fusta, pel preu de 1000 florins, dins el terme de quatre anys a comptar des de Pasqua. Pel gener de 1387, en morir Pere III, no estava encara llesta l'obra de les Tombes reials, per les quals el Cerimoniós havia pres tant d'interès.

El lloc que Martí l'Humà s'havia triat en vida per a la seva sepultura fou destinat a Ferran d'Antequera, la sepultura del qual treballava Pere Oller l'any 1442. A darrers del mateix segle sembla que fou acabada per Egidi Morlà, ensems que el sepulcre de Joan II, per ordre de Ferran el Catòlic.

D'aquesta obra, sobirana pel seu art i pel seu destí, avui, dissortadament, no en resta gairebé res; descripcions i algun dibuix de l'època, fragments escampats per Tarragona, Barcelona, París i pel mateix Poble, ens deixen formar idea del que devien ésser aquests magnífics mausoleus tan inconscientment destruïts, en unes hores de follia, l'any 1835.

Damunt de cadascun dels dos arcs hi ha-

via tres sepulcres. A la part de l'Evangeli, més prop del presbiteri, el de Jaume I; després, el de Pere III amb les seves mullers; al costat, el de Ferran d'Antequera; a la part de l'Epístola hi havia els d'Alfons I, Joan I i Joan II, pel mateix ordre.

El P. Finestres explica que aquests sis sepulcres eren tots d'alabastre, amb molta imatgeria petita que representava les victòries dels mateixos reis esmentats i la pompa de llurs enterraments. Al damunt hi havia les estàtues dels reis, ajeguts, vestits en hàbits reials o religiosos. Entre les figures policromades, hi havia vidres blaus niellats d'or, donant-los-hi fons.

Cobricelaven aquests sepulcres uns dosers de fusta molt ben esculturada i policromada. Aquests dossers en llur part interior estaven pintats de blau, amb abundor d'estels daurats.

En els sepulcres de Joan I, Ferran I i Joan II hom hi havia posat també, per disposició reial, ossamentes de diversos infants, fills o parents pròxims.

Ultra els reis esmentats, hi havia encara els cadàvers de dos més, a Poblet. El d'Alfons IV, que tingué un digne sepulcre que més avall esmentarem, i el de Martí I, que

en vida féu construir el Palau que encara avui porta son nom. Per raó dels disturbis subsegüents a la mort d'aquest rei (31 de maig de 1410), ningú curà de traslladar els seus restos a Poblet, i els consellers de Barcelona els dipositaren a la Catedral. En 1460 trenta monjos de Poblet l'anaren a cercar i el dipositaren en un taüt de fusta, sota l'arc de l'esquerra, juntament amb les despulles de la seva segona muller, Violant. La primera, Maria de Luna, ocupava un altre taüt, al costat.

Aquesta idea de panteó reial arredossat a l'església d'un gran monestir colpí, després, a Felip II, qui passà la Setmana Santa de l'any 1564 a Poblet, i fou en aquesta ocasió que pensà d'edificar l'Escorial, segons manifestació del mateix rei a l'abat Boqués. El que els comtes-reis havien fet en el nostre Monestir per donar digna sepultura a la reial nissaga, Felip II ho vegé realitzat l'any 1584 al magnífic monestir de Sant Llorenç de l'Escorial, que la seva devota voluntat havia bastit al centre de Castella com un Poblet espanyol.

Cambres Sepulcrales.—Des de les darreries del segle xv, en què Ferran el Catòlic feu

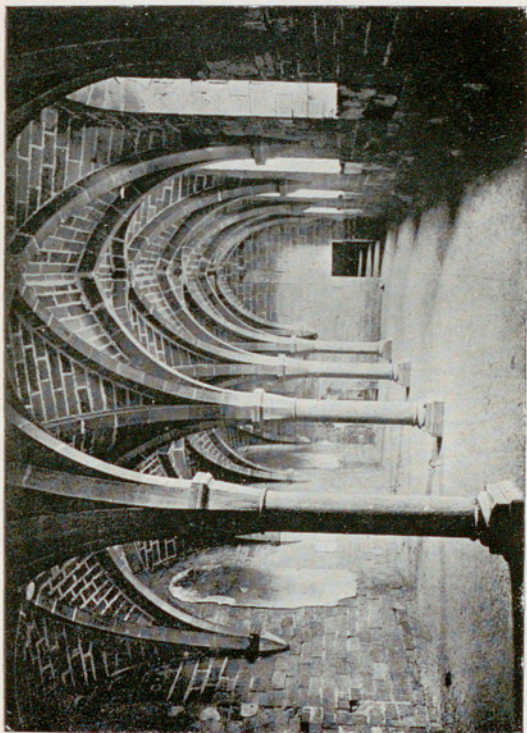
enterrar a Poblet els seus pares Joan II i Joana Enríquez (1498), els Panteons no havien estat utilitzats més per enterraments reials. Al segle XVII la casa de Segorb i de Cardona, descendent de la d'Aragó pel príncep Enric, fill de Ferran d'Antequera, amb la protecció que dispensà a Poblet s'apropià d'aquest Panteó Reial per tal que les despulles dels seus trobessin un repòs desproporcionadament honorífic al costat d'aquells sereníssims comtes-reis. Els ducs de Segorb havien tingut sempre un paper important en les lluites sostingudes pels reis contra els catalans: el conegut amb el nom d'infant Fortuna, en temps de Joan II, i Pere Anton d'Aragó, general de cavalleria de Felip IV, es distingiren per llur actuació en favor de la política reial a Catalunya.

Els Sepulcres Reials romangueren en aquesta forma fins a l'any 1660, en què Lluís Ramon Folch de Cardona, duc de Segorb i de Cardona, per tal de donar ostentosa sepultura als seus ascendents, que es trobaven en caixes de fusta dispersos pel Monestir i sota mateix dels sepulcres reials, contractà amb els escultors Joan i Francesc Grau, de Manresa, pel preu de 5500 lliures barceloneses, el tancament dels espais de

sota els arcs, formant dues cambres sepulcrales; la qual obra fou duta a terme des de l'any 1660 al 1662. D'aquesta manera hom privava el lliure pas per sota els panteons i donava a aquests uns pedestals majestuosos.

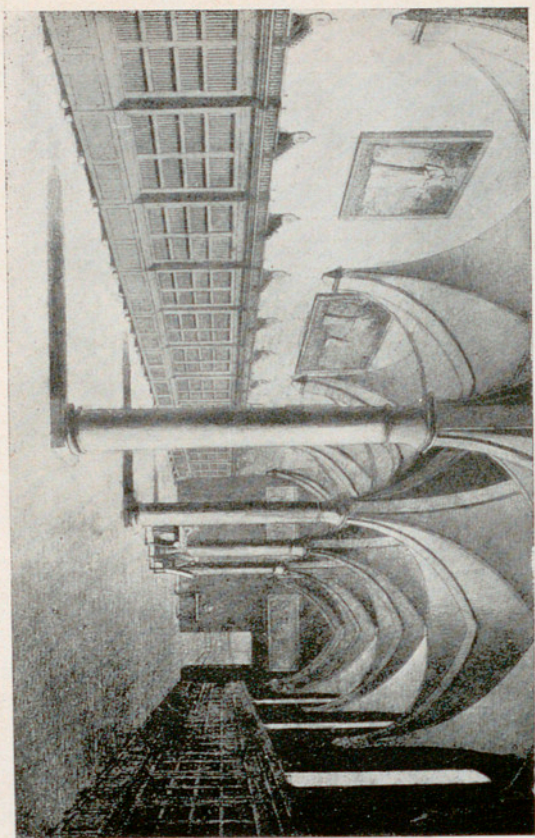
La cambra de la part de l'Evangeli era destinada als ducs, duquesses i llurs primogènits. D'aquesta cambra actualment no en queda res en son lloc. Al Museu Provincial de Tarragona hom pot veure alguns restos d'aquesta obra del XVII, així com altres fragments escultòrics dels ordenats per Pere III. L'altre panteó, el de la part de l'Epístola, era destinat als fills segons i als altres parents de la casa de Cardona.

Les parets d'aquestes cambres sepulcrales varen ésser fetes amb alabastre de Sarra, finament treballat amb alts relleus, d'assumptes heràldics i bíblics. Les cares que donaven a les naus laterals estaven dividides en tres espais separats per figures, els quals representaven grosses urnes sobre lleons i damunt d'elles una corona reial. Les cares que donaven a l'espai central estaven dividides en cinc parts, de les quals les centrals tenien sengles portes de bronze. Les dels costats, les armes dels personatges enterrats allí, compostes en grossos escuts. I les divi-

ANTIC GRANER (S. XIII); DESPRÉS BIBLIOTECA DE D. PERE D'ARAGÓ

Cl. Roisin

BIBLIOTECA DE D. PERE D'ARAGÓ, ALS DARRERS SEGLES
D'un gravat de Laborde

sions extremes tenien : a la part de l'Evangeli, el profeta Jonàs sortint de la balena, i el profeta Ezequiel predicant la Resurrecció als ossos que l'Esperit de Déu animà per escoltar-lo; i a la part de l'Epístola, les resurreccions, obrades per Jesucrist, del fill de la vídua de Naïm, en un plafó, i la de Llätzer en un altre.

En aquestes Cambres tingueren acollida les despulles de personatges d'enlairada alcúrnia. Reis, prínceps, infants, «membres de la família—copiem d'Eduard Toda—emparentats amb les cases de Segorb, Cardona, Prades, Còrdova, Sandoval, Folch, Medina-celi, Maqueda y Benavent, tots obtingueren sota les tombes dels reis, a qui lleialment serviren y per qui a Mallorca, Flandes, a la mar i als camps d'Itàlia moriren, un repòs que no fou etern, perquè un dia la fúria popular trencà ses caixes amb mà airada y espargí als vents aquells ossos venerats, aquelles relíquies de glòries que ja foren y que no tornaran més a aqueixa terra sens ventura. També allí reposava l'infortunat príncep Carles de Viana, la víctima d'una madrastra sense entranyes, a qui els catalans tingueren per sant y arribaren a venerar...»

Totes aquestes relíquies històriques foren

profanades l'any 1835. Durant el temps d'abandó en què després restà el Monestir, les mòmies de reis i prínceps i infants estigueren en esborronadora promiscuïtat amb els ramats de bestiar que hom tancava a l'Església. ¡Com si talment haguessin quedat sense hereu aquells altíssims comtes de Barcelona, reis d'Aragó, de València, Mallorca i Nàpols!

CAPELLA REIAL I CAMPANAR

Hom anomenava Capella Reial a la porció de nau central compresa entre les Cambres sepulcral. Estava ricament pavimentada, des del Cor al Presbiteri, amb alabastre blanc i jaspi negre, que fou costejat pel duc de Cardona pel preu de 3000 lliures.

En aquest espai penjaven les cordes de les campanes que eren al Cimbori, puix era contrari a l'Ordre que els monestirs tinguessin grans campanars, i Poblet, fora del Cimbori, no tenia més que l'espadanya de les hores damunt de la paret divisòria entre l'Església i el Dormitori.

Com que les dites cordes feien mal efecte i eren impròpies de la dignitat del lloc, Pere

Anton d'Aragó pagà el campanar que hom feu a la part alta del transepte dret, el qual restà acabat, i les seves campanes posades, l'any 1666.

Tombes d'Alfons IV i de l'infant Enric.— L'any 1671 Pere d'Aragó, que havia estat virrei de Nàpols, assolí la traslació de les despulles del rei Alfons IV des d'aquell regne a Catalunya, i les portà a Poblet. Juntament amb aquestes despulles vingueren els infants Pere, germà del Magnànim i de Beatriu, reina d'Hongria, néta del mateix. Immediatament de rebuts a Poblet, la casa de Segorb i Cardona disposà que fossin fets panteons especials per al rei Alfons IV i el seu germà Enric, primer duc de Segorb, gran mestre de Santiago i comte d'Empúries, les despulles del qual es trobaven sota els arcs del Sepulcres Reials des del juliol de 1445, un mes escàs després de la seva mort. Juntament amb aquest infant foren posades al nou sepulcre les despulles de les seves dues mullers, Caterina de Castella, filla d'Enric III, tia d'Isabel la Catòlica, i Beatriu Pimentel, filla del comte de Benavente. L'any 1673 eren acabats els Panteons i hom hi disposava els sumptuosos enterraments.

Aquests foren construïts tocant als dos pilars del Creuer, pròxims al Cor, en la part que mira a la Capella Reial. Els escassos restos, bàrbarament mutilats, que ens han arribat fins a nosaltres no poden ajudar a formar una idea més que aproximada de la seva magnificència. El P. Finestres en dóna una descripció molt succinta. Ponz, en el seu *Viage de España*, hi fixà l'atenció i explica que damunt del sepulcre s'elevava un cos d'ordre dòric amb trofeus militars i altres coses al fris, interposades entre unes pilastres, davant de les quals hi havia vuit nens plorant. En cada angle del sepulcre hi havia estàtues que simbolitzaven l'Esperança i la Justícia a la part del davant i la Temperança i les Bones obres, al darrera, en el sepulcre del rei; i les de la Fe, la Caritat, la Fortalesa i la Prudència, al de l'infant Enric. Tot això era de formós alabastre, i la imatgeria hi era molt ben treballada. Damunt de les urnes hi havia l'estàtua d'Alfons IV a la part de l'Evangeli i la de l'infant Enric enfront, agenollades damunt de coixins, de cara a l'altar major, i ricament vestides. Cadascuna de les estàtues orants estava sota d'un dosser carmesí i daurat.

Els esmentats escultors manresans treba-

llaren aquestes obres pel preu de 4000 lliures barceloneses. Gairebé res no ha romàs de la finor i magnificència de tantes escultures. Alguns fragments es guarden fora de son lloc, entre ells el medalló amb el retrat d'Alfons IV, copiat de la medalla del Pisano, que es conserva a l'Arxiu Nacional, de Madrid. Les turbes de l'any 35 donaren el primer cop a la destrucció, i els turistes desaprensus, i algú que estava obligat a vetllar per la seva conservació, per tal d'arrencar un detall que els temptava esbocinaren sanefes i primors que avui dia no tindrien preu si es trobessin sencers en son lloc.

COR

Al mig de la nau central hi havia el Cor. Avui endevinem encara l'espai que ocupava, però del seu cadiratge no ens en queda res. Aquest Cor l'havia fet construir l'abat Miquel de Roures l'any 1436. Els antics cronistes descriuen com molt senzilles aquestes cadires llises tallades en fusta, que costaren 800 florins.

La nit del 19 de novembre de 1575, després de retirats els monjos al Dormitori, remors i

sons estranys, com sortits del gran orgue de l'Església, els despertaren. La nau estava plena de fum i els reflexes vermellors de les flames embolcallaven els Sepulcres Reials. Una candela que havia restat encesa al costat de la cadira del prior, calà foc a aquesta i totes les de la banda de l'Epístola, ensems que a l'orgue que hi havia al damunt. El pànic fou enorme. Hom cregué perduda l'Església i les Tombes Reials. Mossos i pagesos acudiren al toc de la campana d'alarma i, finalment, el foc pogué ésser dominat, després d'haver destruït l'andana de cinquanta cadires del prior i l'orgue, i d'haver ennegrit amb el fum les Tombes Reials, l'Altar Major i la seva argenteria.

L'abat Joan de Guimerà era fora del convent. De Barbens estant, on es trobava, acudí depressa a reparar la desgràcia. Feu estendre acte oficial de què les sepultures i cossos reials estaven intactes, i sense pèrdua de temps feu restaurar el Retaule major, els Sepulcres i repicar tota l'Església. Domènec i Montaner creu que en aquesta ocasió, probablement, foren obertes les grans finestres de les capelles absidals, antigament il·luminades per finestres aspilllerades, a la manera romànica.

Als pocs dies de l'incendi acudiren a Poblet un restaurador i l'escultor Ramírez. Al primer li fou encarregada la restauració de l'altar, tombes reials i argenteria, i al segon les cadires destruïdes; aquestes no van ésser fetes iguals a les anteriors, sinó amb columnetes als costats dels respatl·lers i esculturades en baix relleu amb figures de sants, sota dossers. Aquestes cinquanta cadires costaren 500 lliures barceloneses, i estigueren llestes l'any següent (1576). Així, mig Cor restà d'una manera i l'altre mig d'una altra, fins que l'any 1734 l'abat Sayol feu canviar els respatl·lers de les cadires gòtiques i els assimilà als que havia fet l'escultor Ramírez.

Per la part del Trascor l'abat Oliver, en 1584, feu construir una paret amb correcta cimera, recoberta de jaspis i lapislàssuli, amb la porta d'entrada al mig, i amb l'escut de Catalunya i les insígnies de l'abat.

RETAULE MAJOR

Retaule primitiu.—A mig segle XIII, novament acabada l'Església, l'abat Berenguer de Castellot (1246-1253) obtingué de l'arquebisbe Albalat, munífic protector del Mones-

tir, que costegés la construcció del Retaule major, el qual fou dedicat a Tots els Sants i beneït solemnnialment pel propi arquebisbe.

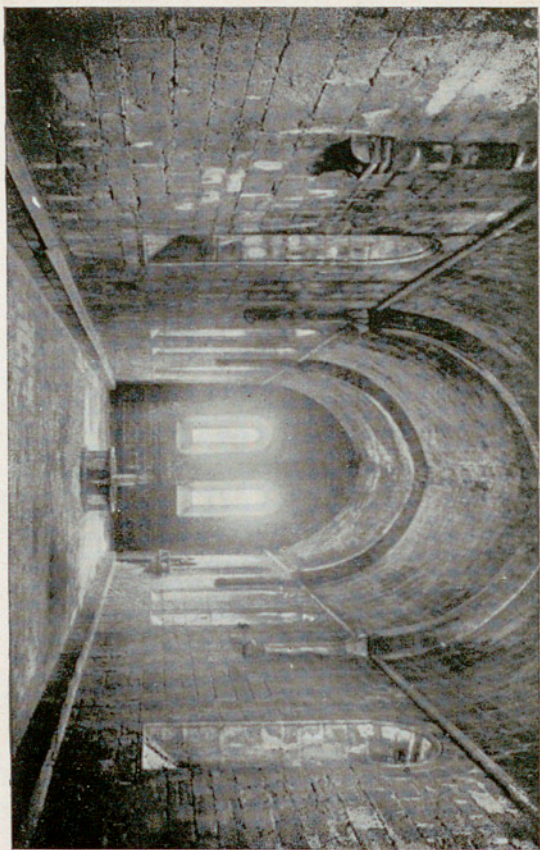
L'any 1332 l'argenter de Barcelona Mino de la Seda treballava unes imatges d'argent per a l'Altar major, que el monestir de Poblet li havia encarregat, juntament amb un baldaquí i uns càlzers de plata. Feta excepció de la mesa, que després veurem, res més no s'ha conservat d'aquest primitiu retaule.

Retaule actual.—Es una de les obres ornamentals de més força evocativa que guarda el Monestir. Els Sepulcres Reials, per exemple, estan tan completament malmesos, que l'espectador que no recordi els gravats que se'n conserva, veu que allà manca quelcom de grandíols, però no sap ben fixament què és el que enyora. El Retaule Major, en canvi, ha romàs prou sencer per deixar-nos endevinar la seva grandesa, i prou mutilat per fer-nos plànyer la seva destrucció.

No pot ésser separat d'aquesta obra—el seu nom hi és esculpit al basament—el record de l'abat Caixal, que la manà construir: aquell abat, de recta consciència, de fina sensibilitat, de vasta cultura i ple de prestigi, el qual fou desposseït violentment de

DORMITORI DE NOVICIS (s. XIII)

REFECTOR (S. XIII)

Cl. Roisin

l'abadia i acusat de malversador dels béns conventuals. Deixant a part les rellevants qualitats de Caixal i les injustes penes a què fou sotmès, la magnificència i l'esperit d'aquesta obra que llegà a la posteritat basten per recordar-lo amb agraïment i simpatia.

L'execució del retaule fou contractada l'any 1527 amb Damià Forment, que era l'escultor que llavors tenia més fama a Catalunya i que havia treballat el retaule del Pilar de Saragossa i estava treballant el de la seu d'Osca. Forment havia dibuixat la traça a Poblet mateix i s'havia de sotmetre a ella i fer un retaule tot d'alabastre blanc, durant l'espai de tres anys, pel preu de 4060 ducats d'or i una mula que, en acabar, li seria donada.

El retaule havia d'ésser, en línies generals, tal com fou fet. Les obres que Forment havia realitzat fins a aleshores, eren d'estil gòtic. No obstant, Caixal volgué que el retaule fos «a la manera romana», com se'n deia, per tal que Poblet tingués aquesta joia escultòrica en l'estil Renaixement que d'una manera tan esplendorosa feia la seva aparició a la nostra terra.

El Retaule és tot ell d'alabastre de Sarraí, puix, bé que hom havia pensat d'utilitzar el

d'Aragó, com que el contracte no precisava la procedència, Forment trobà que el de Sarraí era encara millor i es decidí a emprar-lo.

Consta d'un basament, tres cossos superiors i una cimera a manera d'àtic en la part central, i cresteria en les laterals.

El basament té dues parts; la baixa, formada per pilastres i plafons de fullatge i grutescs, menys al del mig, on hi ha una cartella en la qual llegim: *Anno Domini 1529, regnante in Hispania Carolo Rege ac Romanorum Imperatore, D. Petrus Caxal hujus insignis Monasterii Abbate existente, hoc Retabulum factum fuit*. A la part alta del basament o bancal hi ha els cinc misteris de dolor. Als costats hi ha unes portes, molt fines d'execució, sobremuntades per l'escut de Caixal i que menen al tras-altar.

El primer cos dels tres superiors té set nínxols; el nínxol del mig és més gros i en ell encara es conserva la imatge de la Verge, molt mutilada; als altres no s'ha conservat cap dels sants que hi havia. Al segon cos hi ha altres set departaments amb relleus que representen escenes de goig i glòria de la vida de Jesús i Maria. Al tercer cos foren posats els dotze apòstols, i al mig la imatge del Salvador. Al centre de la part alta hi ha

la Crucifixió, amb les figures de la Mare de Déu, Sant Joan i la Magdalena.

A més a més de les representacions indicades, davant de les pilastres del bancal, del cos del mig i de l'àtic hi havia figuretes de sants, que a judicar per altres obres de Forment, devien estar molt finament treballades. Eren en nombre de setze. Avui no es conserven en son lloc més que tres d'aquestes figuretes; estan del tot mutilades. Als costats hi ha unes polseres compostes amb àngels i garlandes.

El plet.—Quan l'abat Caixal fou desposseït de l'abadia, a Forment encara li mancava cobrar pel Retaule, acabat l'any 1529, 960 ducats i la mula. El Convent, durant el temps de l'abat Lerín, es veu que devia ésser sever amb tot ço que provenia de l'abat Caixal, i es resistí a pagar la dita quantitat a l'escultor, allegant que aquest s'havia separat del contracte i que l'obra que havia fet no era rebedora. Forment exhaurí tots els recursos amistosos per tal de cobrar, però no aconseguí veure's atès.

L'any 1535 el Convent respongué amb un extens memorial retreient totes les tares del retaule, fins a dir que no el volia rebre per

moltes esmenes que hom hi fes, sinó tornant-lo a fer de bell nou, puix «per ésser lo monestir de Poblet casa principal a Catalunya y tant anomenada, a hon estan sepultats tants reys d'Aragó y altres notables persones, volia que lo retaule fos molt suntuós y bell y sens defectes y, per ço, donava tant grant preu».

Es promogué un plet sorollós en el qual declararen munió de testimonis per una i altra part. L'artista moria l'any 1540 sense haver-lo vist acabar. La seva filla seguí defensant els drets i encara l'any 1570 la qüestió no havia estat donada per llesta.

Els defectes que hom retreia es poden reduir a tres. L'un era que, pel preu estipulat, l'alabastre podia ésser del millor d'Aragó, i no de Sarra, amb la qual cosa l'artista havia trobat un gros benefici; i encara hagués estat triat, cosa que no fou així, car n'hi havia de molt clapat i amb betes fosques. En això al Convent no li mancava raó. L'alabastre no era del més blanc que hom podia trobar a Sarra. Es veu que Forment, acostumat a treballar retaules per anar policromats, no fou molt escrupulós a seleccionar-lo.

L'altre defecte era la qualitat de l'escultu-

ra, que no resultava de la categoria de Forment, puix aquest, aqueferat en altres obres no s'acostava a Poblet i donava l'obra a escultors preufetaires, els quals tenien més cura de fer via que no de fer bona feina. Malgrat aquesta denúncia dels frares, pel poc que d'ella podem conèixer, no sembla que l'escultura d'aquest retaule desdigni de la dels altres del mateix autor. És evident que donada la gran producció de Forment, ell havia d'auxiliar-se de col·laboradors, però aquests, per més que els frares els qualificuessin d'«aprenents» i «aventureros», demostraren ésser prou idonis per secundar les iniciatives del mestre. No és que en aquesta escultura no hi hagi imperfeccions ni desigualtats; d'aquests n'hem trobat en totes les obres que coneixem d'aquest autor. Si alguna diferència hi ha, la trobem més aviat, en afany de superació i modernitat, a favor de la de Poblet.

El tercer defecte és que en el retaule hi ha un «esguerro general de mides», el qual defecte és el que té més consistència de tots tres. Es dedueix que Forment havia fet les peces del retaule confiant que el lloc que havia d'ocupar era major, i que, ja quasi llestes, en anar-lo a plantar i veure que no

li cabia, les hagué d'encongir d'una manera forçada. N'hi ha prou amb esguardar el retaule amb deteniment per convèncer-se que moltes peces havien estat fetes per ocupar major espai. On més notem això és en els carquinyols del bancal, en la manca de correspondència entre els elements verticals del basament i la part alta i en les capelles de dalt on hi ha els apòstols; en aquestes hom hagué de suprimir columnes fent de cada dues capelles una de bessona, per tal que les imatges—que ja devien estar fetes—hi quedessin més folgades, tot i que encara no hi queden prou.

És indiscutible que aquestes tares lleven valor intrínsec al Retaule, però, no obstant, no foren obstacle per què al cap de dos segles, l'historiador Finestres en fes un cal·lós elogi, i perquè hagi arribat a nosaltres en forma que, mutilat i tot, el considerem l'obra escultòrica més important i representativa que del seu temps guarda Catalunya.

PRESBITERI I ABSIS

La mesa.—En contractar el Retaule amb Forment, fou condició que hom havia d'a-

profitar, sense tocar-la de son lloc, l'ara que d'antic existia a Poblet. És molt espaiosa, tota d'una peça, completament isolada del Retaule, i està sostinguda damunt de nou columnetes romàniques.

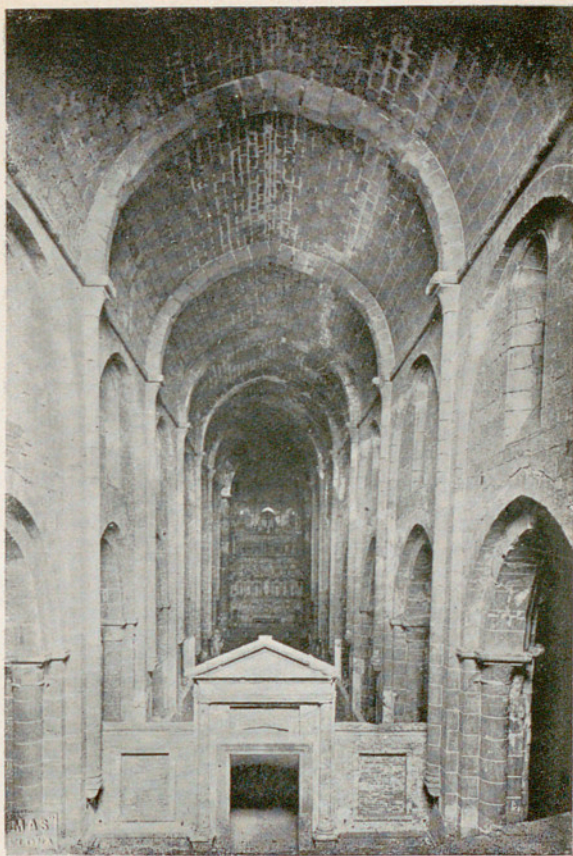
Deia una tradició que el lloc d'aquesta mesa fou on s'apareixien les tres llums que en diversos dissabtes successius vegé l'anacoreta Poblet abans d'ésser fundat el Monestir. En memòria d'aquella meravellosa aparició fou inviolada costum que en cantar la Salve Regina de l'Ofici hom encengués tres ciris en aquest lloc de l'altar major.

Reliquiaris.—En cada costat de retaule, tapant part dels murs del Presbiteri, hi ha com altres dos retaules, també d'alabastre, destinats a guardar algunes de les moltes relíquies que posseïa Poblet, les quals passaven d'un miler. El P. Finestres n'enumera les principals, que són per centenars. Pere Anton d'Aragó n'havia reunit també més de quatre centes, i en volia fer present al Monestir. Aquestes relíquies estaven en reliquiaris de gran valor. Un d'ells era de plata, or, cristall de roca, diamants i rubins, i contenia set espines de la corona de Jesús i un tros de *Lignum Crucis*; un altre, de plata i

cristall de roca; altres, en nombre de 90, eren de bronze daurat, banús i cristall. Hi havia, a més, 75 urnes de banús, amb relíquies.

Per guardar tanta riquesa, el munífic Don Pere feu construir els dos grans reliquiariis esmentats, que en un principi eren destinats a ocupar els arcs laterals del Cor, tocant al creuer, als quals espais foren acomodades les mides. Però eren tantes les relíquies recollides, que no capigueren a les casetes del nombrós encasillat dels reliquiariis, i per tal motiu hom les traslladà al Presbiteri com a prolongació del Retaule; i en cada caseta fou posada la seva figura de sant, en nombre de 41, procedents de l'oratori que tenia a Madrid Pere Anton d'Aragó. Diu el P. Finestres, que aquestes figures eren molt primoroses i que el conjunt donava a l'altar major no poca gràcia. D'aquestes figures no se'n conserva ni una. A les relíquies fou aplicada la capella més gran de l'Església, la que recentment hom havia construït per dedicar a Sant Bernat d'Alcira, i l'absidal, de Santa Colombina, al darrera de l'altar major.

Absis.—A la volta de l'absis fou pintat un

INTERIOR DE L'ESGLÉSIA (S. XII-XIII) I TRASCOR (S. XVI)

ABSIS DE L'ESGLÉSIA (S. XII-XIII^a), CÍMBORI (S. XIV) I LLUERNES AFE-
GIDES A LES CAPELLES ABSIDALS (S. XVII:)

gran escut amb les armes reials de Carles V, durant el regnat del qual hom terminà el retaule, sostingut als dos costats per les àl·ligues imperials.

De la mateixa volta penjaven dos grans cortinatges que formaven com un dosser al retaule i servien per tapar-lo en temps quaresmal. Aquests draps portaven les armes de l'abat Lerín com a indicació que havien estat fetes durant el seu temps.

Per la part anterior, el Presbiteri estava limitat per una artística barana de metall repujat.

Al mig del Presbiteri havia estat enterrat el bisbe Guerau, que fou de Segorb i després de Barcelona, nunci i llegat apostòlic de Calixte III i que morí a Poblet pel desembre de 1456, en ocasió que, per encàrrec del papa, s'ocupava en reformar les ordres religioses d'Espanya. Al peu de les grades del Presbiteri foren dipositades les cendres d'Edmond de la Creu, general de l'ordre del Cister, mort al priorat de Nazaret de Barcelona l'any 1604 i traslladat a Poblet per l'abat Trilla (1602-1623).

CAPELLES I ENTERRAMENTS DE L'ESGLÉSIA

Entre l'absis i les naus laterals de l'Església hi havia disset capelles, dedicades a veneracions especials. Les absidals són les primitives que hom feu en ésser construït el temple; les de la nau de l'Epístola són obra del temps de l'abat Copons, i les altres, dels segles xvii i xviii. A la part de l'Evangeli no hi ha capelles. El Claustre, que li és veí, no sols les dificultava sinó que amb la seva presència feia innecessaris els contraforts que a l'altra part hom hagué de posar per la seguretat de la nau baixa i que constructivament donen motiu a les capelles.

Fins a primers del segle xviii, a la majoria de capelles eren conservats els retaules «molt antics, llisos, de pintura damunt taula», però en temps de l'abat Sayol, que fou elegit per tres quadriennis (1716, 1724, 1732), segons Finestres, o en l'any 1740, segons Toda (*Estudis Pobletans*), foren substituïts per altres de «nous, de talla i escultura molt primorosa i ben daurats».

També és obra de l'abat Sayol el canvi de les vidrieres antigues que hi havia, per altres de noves, amb el fi de donar més cla-

ror a l'Església, puix diu que les capelles laterals resultaven fosques. Aquestes tenien reixes de fusta; i, seguint l'exemple del que hom havia fet l'any 1685 a la de Sant Bernat, que feia millor efecte, varen ésser canviades totes les reixes de fusta, per baranes de ferro forjat, amb boles de bronze. També el dit abat posà una aranya del mateix metall, amb dotze candelers, a cada capella.

Les capelles absidals tenien primitivament un arc dobler a la volta, sostingut damunt de columnes de paret, els quals elements marcaven amb forta precisió la tangència entre la paret rectangular i els absis circulars de cada capella. Aquests arcs i columnes els podem veure encara en dues capelles. Devia ésser en alguna d'aquestes reformes del segle XVIII, en les quals hom revestí amb guix la noblesa de la pedra, que hom tingué la mala pensada de suprimir la majoria dels dits arcs i columnes. Avui dia, escrostat el guix, veiem el rastre de buidor que deixaren, talment com ferides encara vives que destaquen en mig de l'abandó general del temple. Aquestes voltes de les capelles absidals foren també foradades per posar-hi lluerns cupulars.

El canonge Barraquer conjectura que al-

gunes belleses aparegudes poc després del saqueig de Poblet en museus i comerços d'antiguitats, procedien dels seus retaules. Un grup d'alabastre que representa la Verge desmaiada, sostinguda per Sant Joan i Santa Magdalena, de cosa de mig metre d'alçària, es troba avui al Cau Ferrat, de Sitges, i és atribuït a dita procedència. El mateix s'esdevé amb un baix relleu d'alabastre que representava Sant Pau i que estava en poder d'un capellà amic de l'esmentat canonge, i diversos objectes que conserva el Museu arqueològic de Tarragona, els quals hom pot resseguir consultant-ne el catàleg.

Avui, el visitant de Poblet no podrà recrear-se en la contemplació de cap d'aquestes obres d'art. Les capelles han quedat buides. Ni un sol retaule; ni un bocí de les baranes que les tancaven; ni les aranyes de bronzo que penjaven del mig de cadascuna d'elles. Tot ha desaparegut. L'únic que hi ha romàs són restos de mesa d'altar, d'obra de maó; una cimera de retaule de fusta, i fragments del que fou sumptuós altar del Santíssim, darrera l'Altar Major. Ultra això, algunes tombes de les que s'havien arre-dossat al caliu de les capelles. Resseguint-les, en trobarem amb noms dels més pre-clars de la noblesa catalana.

Comencem el tomb pel transepte de l'Evangeli :

En aquest lloc hi ha l'escala que condueix al Dormitori gran i la porta d'entrada a la Sagristia antiga.

Damunt d'aquesta porta hom hi veu les mènsules que sostenien quatre formoses sepultures, les quals el rei Joan I havia manat obrar per als seus fills, els infants Joan, Jaume, Ferran i Leonor.

A la part alta d'aquesta paret hi havia el rellotge del Monestir, del qual se'ns ha conservat la gran esfera, pintada, al mateix lloc.

Tombes del vescomte Ramon Folch de Cardona.—Des de l'any 1322, les despulles de Ramon Folch de Cardona reposaven en una tomba gòtica de pedra que hi havia al croer de l'Església, tocant a l'escala que porta al Dormitori de novicis. Al volt d'aquest sepulcre s'hi llegia el díctic llatí :

*Conditus hic sum Raymundus cognomine Folchus,
regibus ecce comes, rex comitique fui.*

Aquest epitafi pel seu contingut conceptual és sembla posterior a l'època de la sepultura. Encara més endavant, el canvi de cos-

tums, tan diferent del primitiu, que en l'epigrafia funerària s'havia introduït a Poblet, feu possible que en un tauler penjat al costat hom pogués escriure :

*A quien esta tumba esconde
Por ser Varón de su Ley
Entre los Reyes es Conde
Y entre los Condes es Rey :
Por hazaña señalada,
Ganó el Conde esta corona
Por dó queda coronada
La Real Casa de Cardona.*

La tomba gòtica, destinada al cos de Roderic de Rebolledo, fou traslladada a l'altre extrem del croer, i en parlarem en tractar d'aquesta part del temple.

Poc després d'acabades les Cambres Sepulcral abans descrites, al duc Lluís de Segorb li semblà que la tomba del segle xiv on descansaven les despulles del seu antecessor, no era digna de la fama d'aquell «prohom vinculador», com li deien els catalans, que morí l'any 1320 i que al 1285 havia defensat Girona de l'invasió francesa acab-dillada per Felip l'Atrevit. Per tal motiu encarregà, per al mateix lloc, una altra de més ostentosa als escultors Joan i Francesc

Grau, que havien acomplert altres comandes dels Cardona, pel preu de 1800 lliures. Fou feta d'alabastre, amb pedestal, urna i estàtua ajeguda, vestida amb totes les armes i munió de figures i fines motllures que l'ornaven. Una làpida amb llarga dedicació, expressava els títols, l'elogi del personatge i la data 1669 de la traslació. Avui aquest sepulcre està llastimosament mutilat.

Capella del Sant Crist.—Tenia aquesta dedicació la que hi ha entre la Sagristia antiga i la girola absidal.

Sepulcre de la comtessa d'Empúries.—Al costat de la capella anterior hi ha un formós sepulcre gòtic que hom destinà a guardar les despulles de la infanta Joana d'Aragó, comtessa d'Empúries, filla de Pere III, i de la primera esposa d'aquest monarca, Maria de Navarra, la qual morí en 1384, segons Pròsper de Bofarull (*Condes Vindicados*), de resultes d'una bufetada que va donar-li el rei son pare en una discussió.

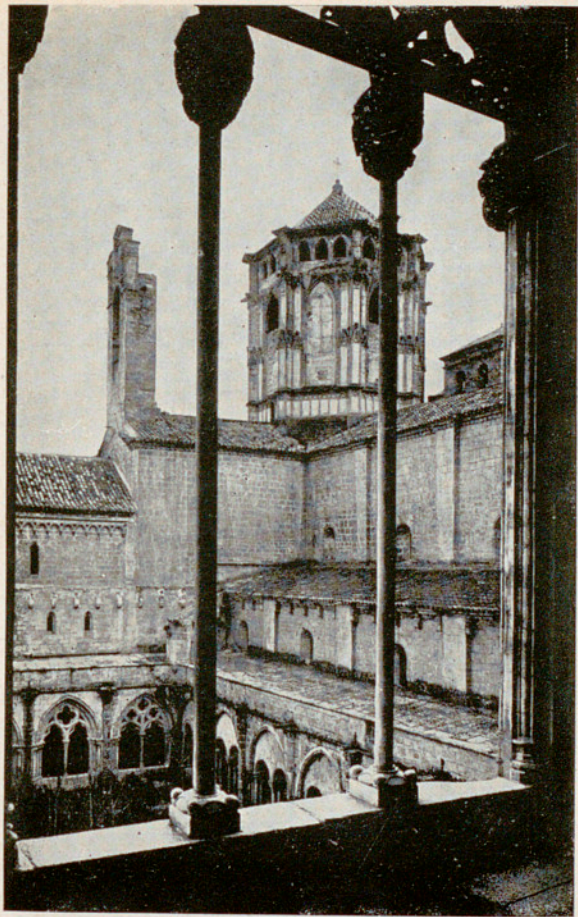
La caixa del sepulcre, que és de pedra, està tota voltada de figuretes de religiosos en cerimònia funeral, i a la tapa hi havia l'estàtua de la comtessa vestida de religiosa

del Císter. Aquesta estàtua hom l'ha donat per perduda; sortosament, ens en deixà una idea el diligent Vicenç Poleró, qui, l'any 1838, començà els seus viatges artístics per la península i pogué encara copiar-la completa ajuntant els trossos que estaven barrejats amb els dels altres sepulcres. N'hi ha un gravat a la seva obra *Estatuas tumulares de personajes españoles*. Porta dos fils de perles al coll, la toca subjectada amb una diadema i al coixí els escuts seu i del seu marit, un a cada part de testa.

Entre els restos d'escultura que hom guarda en dependències del Monestir n'hem vist algun de força important, que mostra clarament haver pertenescut a aquesta imatge. Tal vegada no fóra infructuós intentar-ne una reintegració a son lloc primitiu.

Aquest sepulcre és una de les peces escultòriques més interessants que resten al Monestir. Hom hi pot estudiar encara la policromia que el cobria, i, fins fa poc, restos del vidre blau amb ramatges daurats que feia de fons a les figures en alt relleu que el volten. Aquesta tècnica és la mateixa que hom havia seguit als sepulcres reials.

Rubió i Lluch publica el document en què Pere III dóna instruccions a l'abat Agulló

CLAUSTRE (S. XIII), ESSLÉSIA (S. XII-XIII) I CIBORI (S. XIV),
VISTOS DES DEL PALAU DEL REI MARTÍ

ARC DE SOSTENIMENT DELS SEPULCRES REIALS (S. XIV) I RESTOS DE
LA TOMBA D'ÀLFONS IV (S. XVII)

per a la construcció de la tomba de dona Joana segons projecte de mestre Jordi; i manifesta que «per tal com ella és estada bona dona e tots temps obedient a nostres manaments, plaurie'ns, que la seva sepultura sia feta de labastre; per què volem e us pregam que vós ab lo dit maestre Jordi façats preu...». L'escultor havia demanat 570 florins per fer l'obra amb pedra de Vinaixa, i 830 per fer-la d'alabastre. (1386).

De l'anterior document, per bé que sols parla de preparatius, hom podria deduir que la sepultura fou obrada per Jordi de Déu; però una carta que ens comunica el senyor Eduard Toda i que resulta sumament interessant, dóna la possibilitat d'un altre autor. Es una lletra del comte Joan I, vidu de la infanta; és datada a Castelló d'Empúries el 13 de maig de 1394 i dirigida a l'abat Vicenç Ferrer, en la qual demana que hom faci el sepulcre de sa muller «en lo lloc que are ocupa, del que ja estava encarregat mestre Bernart Coscoyl».

L'enterrament degué trigar a ésser portat a cap, puix que el rei Martí reclamava repetidament el cadàver, primer de Joan d'Empúries (1397) i després de Pere d'Empúries (1400).

Capelles de Sant Pere i Sant Pau, i Sant Joan Baptista.—Les dues primeres capelles absidals que es troben anant cap a la girola, estaven dedicades, respectivament, als esmentats sants i llurs imatges presidien els corresponents retaules. Avui dia no conserven cap rest d'ornaments.

Capella de Santa Colombina.—És la central de les de l'absis. Més antigament era coneguda amb el nom de Sant Salvador. Hi eren guardades moltes de les relíquies que el Monestir posseïa. Hi havia un retaule, en forma d'armari per guardar les relíquies, el qual havia pagat del seu peculi particular l'abat Rafael Llobera (1640-1644), i en virtut del qual hom l'enterrà davant d'aquesta capella, l'any 1668.

A la paret de la part de l'Epístola hi ha un nínxol, en el qual, dins d'una urna tapada amb domàs vermell, era guardat el cos de Fra Pere Marginet, monjo que havia estat del Convent. El nínxol estava tancat per una reixa daurada, i al voltant d'ella hom llegia :

Hic iacet vener. P. Fr. Petrus Marginet.

Entorn de l'ossari hi havia una pintura que representava un fet miraculós de la seva

vida; els restos que n'endevinem ens fan pensar que tindria poc valor artístic.

Capella del Sagrari.—Es trobava davant de la que acabem d'esmentar i, per tant, darrera de l'Altar major. La féu construir l'abat Genover l'any 1730; estava revestida de marbres de color, al gust de l'època. El detall més important que hi havia era un alt relleu d'alabastre, col·locat sota del fornet destinat a la reserva, el qual representava la Santa Cena.

Avui encara es conserva aquest alt relleu, molt mutilat. No hi ha ni un cap sencer. Durant alguns anys després de la destrucció del Monestir es conservava el de Judes, respectat expressament per la turba incendiària com a befa anti-religiosa.

Capella de Sant Miquel Arcàngel.—Es la del costat de Santa Colombina. Constantment hi cremava una llàntia mantinguda amb les rendes d'una casa de Montblanc i dues possessions del seu terme, que a tal objecte llegà, l'any 1252, En Guillem Morell, de Rojals.

Capella de Sant Vicenç Màrtir.—Es trobava al costat de l'anterior i no ofereix cap particularitat específica.

Capella de Sant Benet abat.—Es la setena de les capelles absidals, simètrica a la del Sant Crist, i, com aquesta, té l'entrada encarada al croer. Havia estat dedicada a Sant Onofre, que antigament ocupava el seu altar. En aquesta capella hi havia quatre rics sepulcres manats fabricar per Pere III, els quals guardaren les despulles de sos fills, els infants Pere i Maria, de son primer matrimoni amb Maria de Navarra, i dels infants Martí i Alfons, fills de sa terça esposa, Leonor de Sicília.

El millor escultor que aquells temps hi havia a Catalunya i que el rei preferia per a encarregar els sepulcres que manava construir, era Jordi de Déu. Així sembla que aquestes tombes devien ésser obra seva; amb tota seguretat la primera, sobre la qual Rubió i Lluch publica documents. Avui, de tals obres, no resta en son lloc més que les mènsules que les sostenien, i encara fetes malbé.

Transepte de l'Epístola.—En aquesta part del croer, a més de les estàtues que ornaven

la porta de la Sagristia nova, hi havia diversos enterraments.

A mà esquerra de la dita porta, empotrada a la paret, hi ha una urna de guix que guardava les despulles de l'arquebisbe de Tarragona, Pere Albalat, el qual morí a Poblet l'any 1251. A la cara del davant hi ha cinc plafons amb atributs arquebisbals.

A l'altra part de la porta, fent parió amb l'anterior, hi ha una urna completament igual, sols que en lloc dels distintius arquebisbals hi ha cinc creus de Jerusalem. Hi havia hagut els restos de Nicolau Castelloni, natural de Pena (Nàpols), cavaller de Sant Joan i coronel del regiment d'infanteria de Nàpols, que morí a Poblet el 21 de maig de 1708.

Al mateix croer, tocant a la porta que va al Cimbori, a terra, arrambat a la paret hi ha l'antiga tomba de Ramon Folc de Cardona, de la qual havem parlat. Fou treslladat ací, de son lloc primitiu, l'any 1669, i hi foren dipositades les despulles de Roderic de Rebolledo, que des de la seva mort (any 1479) es guardaven en una caixa de fusta, poc adequada a qui havia estat senyor de vint i quatre llocs i que a l'acció de Gaeta, on combaté amb braó fins a restar captiu, havia

salvat la vida del rei Joan II, el qual l'havia fet son camarlenc.

El sepulcre, en ésser traslladat, es desfigurà. Actualment es troba, a més a més, mutilat. Així i tot, hom pot formar-se un alt concepte de com devia ésser de ben composta i finament executada la tomba en son estat primitiu.

Damunt d'aquest sepulcre n'hi havia un altre de fusta que guardava les despulles de Ramon de Siscar, monjo i abat de Poblet i després bisbe de Lleida, que morí a França l'any 1247 i fou dipositat a Poblet el 1249 en una sepultura de guix, la qual fou la primera aixecada de terra que hi hagué al Monestir. Actualment no queda rastre d'aquesta sepultura ni de les que la substituïren.

Enterrat a terra, sota d'una llosa molt gastada que serva la seva efígie, hi ha el cos del bisbe de Nicòpolis, Francesc Roures, auxiliar del cardenal arquebisbe de Tarragona Jeroni Dòria, que morí a Poblet en 1558, en visita pastoral.

Capella de la Concepció i dels Sants Evangelistes.—Es la primera de la part de l'Epístola. Era coneguda més usualment com a capella dels comtes d'Urgell.

Al darrera de l'altar, en senzilla tomba, l'any 1208 fou enterrat Ermengol VIII, comte d'Urgell, el qual l'havia feta construir en 1203, quan atorgà testament i prengué sota el seu càrrec la capella. Aquest comte d'Urgell és el que havem vist que pagà l'ala del claustre que toca a l'Església. També hi havia enterrat des de 1282 a la mateixa capella Alvar de Cabrera, comte d'Urgell i la seva filla Leonor.

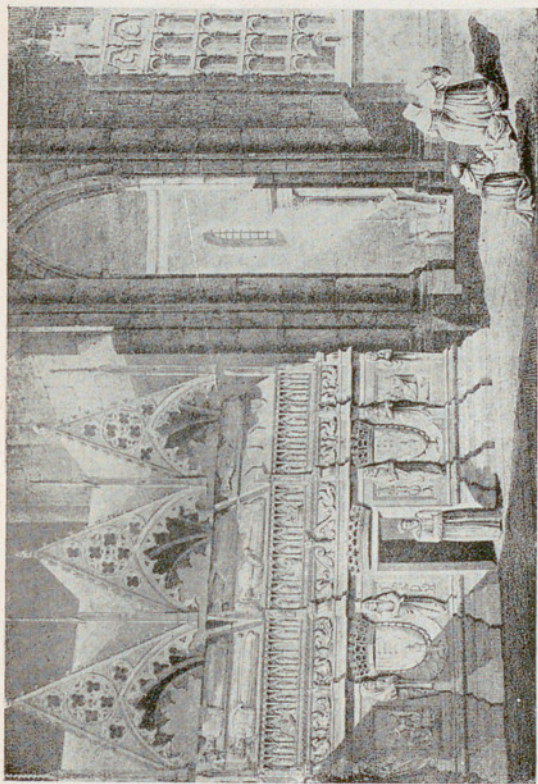
A mà esquerra, en terra, rebé sepultura la desgraciada Leonor, germana de Jaume d'Urgell, el Dissortat, a la qual confiscà els béns Ferran d'Antequera. Aquesta descendenta dels comtes-reis, s'havia retirat a fer vida penitent a l'ermita de Sant Joan, vora Montblanc; i si son germà Jaume, l'hereu natural de la corona, morí assassinat al castell de Xàtiva per ordre del rei intrús, ella, reduïda a la misèria per causa del mateix, moria atacada de la pesta el dia 28 de maig de 1430. Així que fou morta, Fra Marginet, que aquells mateixos anys feia vida eremítica, vegé com els àngels pujaven al cel la seva ànima.

Capella de les Santes verges Úrsula i companyes.— Es la contígua a l'anterior. Hi

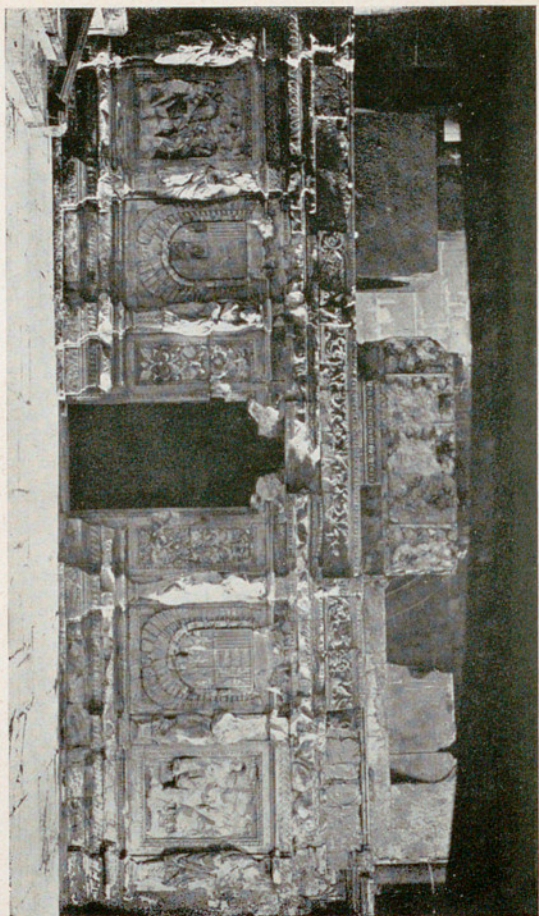
tingueren sepultura diversos individus de la família Mur, emparentada amb la dels comtes-reis. A la banda de terra fou posat l'escut de la casa, consistent en una torra emmarletada. A la mateixa capella fou sepultat Ponç de Perejós, ambaixador de Catalunya en les relacions diplomàtiques prop dels reis Joan II i Ferran el Catòlic.

Capella de Santa Magdalena.—La que segueix, en direcció al peu de l'Església, estava dedicada a la dita santa. A la part de l'Epístola hi havia un bonic sarcòfag de pedra gòtic, finament treballat, dividit en nínxols, ple de primors i belles imatges. Al damunt de la llosa tenia dues estàtues, d'home i dona, sumptuosament vestides. Eren les dels personatges allí enterrats : Bernat d'Anglesola, senyor de Miralcamp i sa esposa Constança. Junt amb ells hi havia el seu fill Huc i sa muller Sibilla.

Capelles de Sant Nicolau bisbe i Sant Andreu apòstol.—A aquests sants estaven dedicades les dues capelles immediates a l'anterior, les quals no presenten cap particularitat digna d'ésser anotada.

SEPULCRES REIALS (S. XIV) I CAMBRES SEPULCRALS (S. XVII)
D'un gravat de Laborde (principis del segle XIX)

CAMIRA SEPULCHRAL (S. XVII)

Cl. Art. Mus

Capella de Sant Bernat d'Alcira.—Es la sisena que veiem d'aquesta nau. Antigament havia estat dedicada a Sant Felip i Sant Jaume.

L'abat Miquel Major (1632-1636) la dedicà a Sant Bernat de Claravall; i engrandí la capella, enfondint-la fins a la muralla, prenent el lloc del cementiri dels llecs, i féu tallar el retaule dedicat a aquest sant.

Al cap d'alguns anys, el 1685, hom portà el retaule a la capella del costat, i aquella fou dividida en dues parts. A la interior hom féu el santuari per guardar les relíquies que havia regalat Pere Anton d'Aragó, que no capigueren als reliquiariis que després foren posats al Presbiteri; i a la part anterior fou construït el retaule dedicat a Sant Bernat d'Alcira, el qual havia estat monjo del Monestir.

Diu Toda, en sos *Estudis Pobletans*, que el retaule era de banús i compost per les urnes vingudes d'Itàlia, que damunt foren posats els reliquiariis, i que la capella fou tancada amb dues reixes de bronze que Pere Anton d'Aragó manà forjar a Barcelona. Després de la devastació de Poblet, el retaule fou salvat pel rector de l'Espluga, el qual el diposità a l'església d'aquest poble. Se-

gons l'autor darrerament citat, «recentment ha sigut conduït a Tarragona, perquè nostre primer prelat vol que sigui restaurat y tornat al culte.»

Capella de Sant Bernat, abat de Claravall.—Era la de tocant a la façana. Abans hom hi havia honorat Sant Martí. A terra, sense cap senyal, estigué sepultada, des de 1253, Maria de Prades, segona muller de Ponç de Cabrera.

A la part alta s'hi conserva un fragment del retaule barrocc.

Altar de Sant Nicolau.—Al costat de la porta d'entrada—part de l'Evangeli—hom veu encara restos del que havia estat aquest altar.

Capella de Santa Tecla.—La manà construir i la pagà de son peculi particular l'abat Francesc Dorda (1704-1708). Es l'única que hi ha a la nau de l'Evangeli, i la seva àrea surt de la primitiva de l'església romànica, invadint el que havia estat sala dels Cubs.

A la paret de ponent, aixecada de terra, hi ha una sepultura del s. xiv on fou enterrat Dorda, que morí en 1716 després d'haver ocupat llocs preeminents, dels quals fou des-

posseït per Felip V. Es l'únic sarcòfag de Poblet que no ha estat profanat. Per bé que Dorda morí essent un senzill monjo, hom l'enterrà en aquest lloc per haver fundat la capella i pels càrrecs honorífics que havia exercit.

Nau de l'Evangeli.—En aquesta nau hi ha les dues portes que comuniquen amb el claustre principal. Damunt d'una d'elles hi havia hagut la sepultura del savi metge Esteve Ventres, la qual degué desaparèixer a les darreries del segle xvii, en ésser engrandida aquesta porta.

ATRI O GALILEA

Ocupa el peu de l'Església; no entrava en el pla primitiu d'aquesta. Ja hem dit que la porta d'ingrés estigué algun temps comunicant directament amb l'exterior. Hom construí l'atri durant el segle xiii, a jutjar per la seva arquitectura. Està cobert amb voltes de croeria, però té encara moltes reminiscències romàniques. El motlluratge recorda el del Temple del Claustre. Els arcs torals són de secció rectangular; llurs arrencades

mostren que tots havien d'ésser amb aquest perfil, si no hagués estat la nova influència que s'hi introduí. Les mides d'aquesta dependència són de 22,60 metres d'amplada per 7 de fondària.

Altar del Sant Sepulcre.—És l'únic que es conserva a Poblet, a més de l'Altar major. El feu construir l'abat Joan de Guimerà (1564-1583). És de marbre blanc que havia estat policromat. Està concebut dintre els cànons renaixentistes, amb profusió d'ornaments que l'afilien a la modalitat plateresca. És un entaulament i frontó trencat, sostingut per dues columnes, tot el qual emmarca una arcada que conté les imatges de Nostre Senyor i les Santes Maries, avui dia molt fetes malbé.

És interessant fixar-se en els restos de pintura d'aquest retaule, en el qual abunda el daurat, d'època en què no era usual policromar les obres de pedra, i menys si aquesta era el marbre blanc, com en aquest retaule.

A mà esquerra, tocant a l'altar, hi ha els restos del que havia estat sepulcre del bisbe d'Oscà, Jaume Sarroca, canceller de Jaume I i que morí estant de visita al Mones-

tir amb Alfons II l'any 1289. Era un formós sepulcre d'alabastre, del qual existeixen trossos; estava ple de relleus i petites imatges, molt interessants i ben esculpits; al damunt hi ha l'estàtua del prelat revestida de pontifical.

Al costat mateix, els restos d'altre sepulcre per l'estil, que des de 1280 guardava els ossos de Berenguer de Puigvert, senyor de Prenafeta, Belcaire, Montsuar, Figuerola, Miramar, Montornès i altres llocs, amb els de la seva esposa i dos fills.

En altre sepulcre, que ostenta l'escut de la casa de Cervera, reposaven diversos individus d'aquesta família.

A mà dreta de l'altar hi havia dues boniques urnes d'alabastre amb les despulles d'Aurembiaix de Montcada (1239) la una, i de Maria de Montcada (1352) l'altra. D'aquestes tombes no en queda ni rastre. Damunt del lloc que ocupaven hi ha dos sepulcres empotrats a la paret, que guardaven les cendres de Guillem de Granyena, sa esposa i sa filla, el més pròxim a l'altar; i a l'altre el de Guerau de Granyena i de Milmanda.

Davant de l'altar, a terra, hi ha la sepultura de son fundador, l'abat Guimerà, amb una lauda que té esculpides l'efigie de l'abat,

les armes, i una inscripció amb el nom i la data de l'òbit (9 de gener de 1583).

Al costat d'aquesta, mirant l'altar, a mà esquerra, hi ha la del cèlebre metge, monjo del Monestir, Dr. Pau Fornes (1626), el qual té la seva estàtua en relleu i un epitafi a l'esbocinada llosa de marbre.

A l'altra part hi ha enterrat el duc anglès Felip Wharton, molt estimat del rei Jacob III, que morí a Poblet en 31 de maig de 1731, com és dit al final de la llarga inscripció que hi ha a la tapa del sepulcre, la qual dictà ell mateix abans de morir. El senyor Eduard Toda parla més extensament d'aquest individu en un article titulat *Curiositats de Poblet. Enterro d'un aventurer anglès* («Butlletí Arqueològic de Tarragona»).

Capella de la Mare de Déu dels Angels.— Era a l'altra part de la Galilea, enfront del Sant Sepulcre i competia amb aquest en quant a ornaments i riquesa d'escultures. Amb motiu de la nova construcció de l'ermita dels Torrents, inaugurada pel gener de 1717, hom hi traslladà el retaule antic d'aquesta capella, el qual fou substituït per un de «més sumptuós» que pagà Fr. Magí Alandó, monjo apotecari de Poblet. Actualment no en queda absolutament res.

Al costat de l'Evangeli, damunt de columnes hi ha una sepultura gòtica en forma d'urna, que des de 1382 havia guardat les despulles de Bernat d'Alaià, els de la seva muller i fills.

A continuació hi ha dos sepulcres; l'un contenia els cossos de Guillem d'Alcarràs i la seva esposa, i l'altre el de Ramon Senhero, de Lleida (1257).

A la part de l'Epístola, el sepulcre de vora l'altar, que té l'escut amb les armes d'Angle-sola, guardava les despulles d'Huc, senyor de Miralcamp (1265), i de Berenguer de Miralcamp (1291).

A la sepultura del costat hi havia des de 1228 Ramon Ponç de Ribelles, i té l'emblema de la família Ponç.

No queda rastre del que, al costat, fou sepulcre del protector de Poblet, Guerau de Jorba (1153) i sa muller.

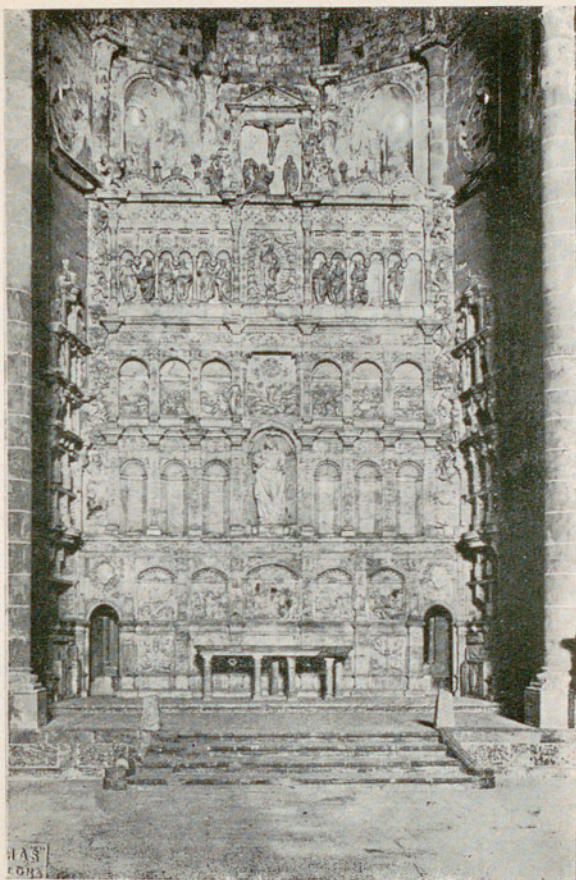
Sota d'ell fou enterrada, a peu pla, Maria Barenys de Maspujols (1753), segons indica una làpida amb una inscripció avui molt esborrada, que és l'única en castellà que hi ha en tot el Monestir.

Porta de la Galilea.—El primitiu davanter d'aquesta dependència, a judicar pels restos

que s'hi endevinen, devia consistir en tres arcs apuntats : el del mig, servint de portal, i els laterals amb elevats àmpits que els deixaven com grans finestres. Els tres arcs, repartits segons els tres elements de croeria de la volta interior, era una solució harmònica que devia donar un caràcter molt escaient per l'atri, del qual formava part des de l'època de 1a construcció.

En temps de l'abat Sayol fou substituïda aquesta façana per una altra, de gust barroc, que en son exterior té la imatge de l'Assumpta al damunt de la porta i les de Sant Benet i Sant Bernat als costats. L'abat Baltassar Fontanilles poc temps abans havia fet construir els dos òvals laterals, per donar llum a les capelles, l'ornamentació dels quals forma com petits retaules amb columnes salomòniques, entaulament i àtic. La pedra és de jaspis i les portes estaven cobertes de bronze amb florons.

Finestres, que era fill del temps en què fou feta aquesta façana, parla d'ella amb elogi. Els tractadistes més moderns la repudien pel pecat de barroquisme. Val a dir que la seva composició total i alguns detalls són poc afortunats; però, amb tot, és apreciable, si no com a obra d'art pur, com a obra re-

RETAULE MAJOR (1527-1529)

PRADELTA DEL RETAULE MAJOR (1527-1529)

presentativa dels corrents i de la sensibilitat d'una època.

SAGRISTIA ANTIGA

A l'extrem del braç esquerre del Creuer hi ha la Sagristia antiga, que podria haver estat una de les tres primitives esglésies edificades en temps de Ramon Berenguer IV. De les seves característiques hem parlat ja en tractar de la fundació del Monestir.

L'arquebisbe de Tarragona Pere d'Albalat a 15 de maig de 1247 feu una donació «per a la fàbrica de la Sagristia i d'una capella que hi havia», juntament amb l'Aula Capitular, Locutori, Noviciat i Dormitori, que aleshores estaven en construcció. Suposem que es devia tractar d'obres de reforma o adaptació al nou servei que hom li donava.

El paviment de l'antiga església convertida en Sagristia era més baix del que veiem actualment. Aquest terraplenat barroer devia ésser fet en èpoques posteriors, i amb ell fou llevada a l'estància la seva primitiva i necessària proporció.

El sens fi d'atuells, joies i ornaments per al culte, donatius de magnats i devots que

s'anaren acumulant, feren insuficients els armaris i calaixeres d'aquesta sagristia, i això obligà a la construcció d'una altra de més espaiosa.

SAGRISTIA NOVA

Fou en temps del terç abadiat de Baltasar Sayol (1732-1736) que a l'extrem oposat del Croer, o sigui a la part de l'Epístola, hom construí la grandiosa Sagristia que Poblet necessitava per guardar els ornaments i joies que posseïa. La idea venia ja del temps de l'abat Dorda (1704-1708), el qual havia començat a fer provisió de materials i sembla que tenia el pla traçat.

L'obra.—Fou la més important que durant el segle XVIII construí Poblet. No cal dir que donada la època en que això s'esdevenia, el seu estil fou el novoclàssic, i malgrat tots els penjaments que s'han dit sobre el mal gust i decadència artística del temps, no es pot negar que és una obra que encara avui, nues les parets i desmarxada com es troba, s'imposa per la seva grandiositat i belles proporcions. Entre l'Església i la Sagristia

hi ha una saleta de passos perduts, la qual té dues portes laterals que condueixen als cementiris.

A cada costat de la porta d'entrada a la Sagristia, damunt de pedestals hi havia les imatges de l'abat Conill a la dreta i la del venerable Fra Pere Marginet, a l'esquerra; damunt de la porta, la de Jaume I el Conqueridor, monjo que també havia estat del Convent, vestit amb cogulla, el mateix que els altres dos, amb el ceptre a la mà dreta i la corona reial al cap. En l'actualitat no s'endevina cap rastre d'aquestes imatges.

L'interior és d'aparença quadrada, per bé que, en realitat, els massissos entrants de cada angle donen a la planta una forma de creu grega incipient. Aquests curts braços de la creu estan coberts per canons seguits, i el quadre que formen passa per mig de petxines i va a resoldre's en una cúpula octogonal, encimerada per una lluernia que per fora dóna silueta a la construcció. Les dimensions són : 20 metres d'ample en ambdós sentits i 30 metres d'alt. La claror la rep per la lluernia de la cúpula i per quatre ulls de bou, de les parets.

Els mobles.—Aquestes parets en llur part

alta estaven ornades per grandiosos quadros amb pintures de Viladomat, Fra Juncosa i Flaugier. El d'entrant a mà dreta representava el martiri de Sant Bernat d'Alcira; el d'enfront, la Verge vestida amb un immens mantell, sota del qual es cobricelava una munió de sants; el de l'esquerra figurava Sant Bernat de Claravall, malalt al llit, en l'acte d'ésser consolat per la Mare de Déu; i el del damunt de la porta, Sant Benet, pare dels monjos d'occident, dret, tal com morí.

Totes les parets de la part baixa eren completament ocupades per riques calaixeres de noguera. Damunt d'elles hi havia alts armaris tancats amb cristalls de Venècia, i als marcs medallons i allegories esculpits al gust de l'època.

Al mig, damunt de la grada de pedra que encara es conserva, hi hagué una altra calaixera, també de noguera, de setze pams en quadre. Els calaixos s'obrien per dues de ses cares oposades, i eren tan grans que les capes pluvials s'hi podien posar completament esteses, sense cap doblec.

Els nínxols dels angles eren ornats amb figures allegòriques. Per als usos de la Sagristia hi havia una formosa font de marbre.

I per ajudar al decorat total, de tres costats de la volta penjaven cortines de vellut i de satí, brodades d'or i plata, que eren presents de diversos devots i que els frares canviaven de l'estiu a l'hivern segons la gruixària de la roba.

Les joies.—L'historiador Finestres, parlant de ço que hom guardava a la Sagristia diu que «l'or en vasos sagrats, càlzers i custòdies no té preu : la plata en els paraments de l'altar, imatges de sants, reliquiers, blandons i candelers és tanta, que semblaria excés de ponderació l'individualitzar-la; maragdes, zafirs, turqueses i altres pedres precioses de valor inestimable, fan tal varietat en els ornaments de l'or i de la plata, que arriben a fadigar la vista».

Eduard Toda, en son llibre *Poblet*, pondera la importància del tresor de la següent manera : «Les riqueses que tancaven les dues sagristies són avui incalculables. Dels primers temps de la fundació del Monestir, la devoció de reis y senyors les augmentà d'una manera considerable y además lo convent també féu compres importantíssimes ab lo sobrant que tenia de ses rendes.

»Els reis eren, per de comptat, els dona-

dors més lliberals de Poblet, de la qual és certament bona prova Alfons II, qui arribà fins a llegar-li sa corona reyal. Y quan, a l'ésser los monarques aragonesos rebuts fastuosament en les visites al monestir, hi feien prometença d'alguna dàdiva, no es cansaven los frares de recordar-là fins a rebre l'objecte ofert».

Com exemple d'això el mateix autor transcriu un document de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, en el qual el Monestir de Poblet diu a Pere III : «Senyor : Sia la vostra mercè haver en memòria de fer portar los draps d'or per fer los vestiments que havets votats a madona Santa Maria, en tal manera que vós mateix, Senyor, los hi presentets, e ella, a pregàries e ab oracions del Covent d'aquell Monastir, que us recapte gràcia ab nostre Senyor Jesucrist que així com als altres reys predecessors vostres victoriosos qui han haüda devoció en aquell sant Monastir los ha aydats en lurs necessitats, vulla aydar a vós en aquest benaventurat viatge que entenets a fer e en tots altres affers vostres, en tal manera que sia honor e glòria de Deu, exalçament de la vostra Corona». El rei responia que : «Plau al Senyor Rey de provehir a les dites coses, però que li sia

fet membrant per frare Ç. (Guillem, lo seu almyoner) e que li sia dit ço que-y serà necessari».

«També los demás reis d'Aragó y d'Espanya—segueix escrivint Toda—acompanyaren les concessions de senyorijs y privilegis fetes a Poblet ab dàdives de joies, draps y efectes del culte, sens comptar els diners que en vida allí deixaren o en mort hi llegaren per testament o mandat als seus marmesors». A l'efecte podem citar algunes de les presentalles reials.

«D. Jaume I de Mallorca en 1341 regalà a Poblet gran quantitat de diners, quaranta ciris grans y una púrpura molt rica, coneguda baix el nom de Dalmàtica del rei Jaume.

»En 1384 l'infanta Joana, comtesa d'Empúries y filla del rei D. Pere IV, regalà una creu de plata.

»En 1468 la reina Joana, segona muller de D. Joan II, donà a Poblet uns ornaments riquíssims, de brocat carmesí, consistents en casulles, dalmàtiques, capes pluvials, frontals, etcètera.

»En 1516 D. Ferran el Catòlic regalà uns ornaments de brocat vermell y uns altres de domàs blanc.

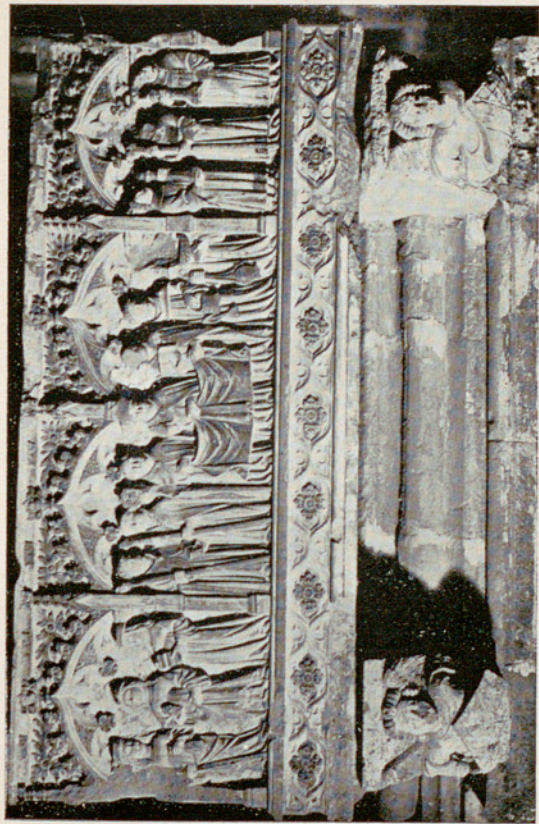
»Finalment, en 1522 l'infant Enric d'Aragó

donà quatre grans tapissos ab les històries del Credo i dels Profetes.

»Seguien la conducta dels reis tots los membres de les famílies reials, els nobles y els senyors, mereixent citar-se com lo primer y més generós entre ells a D. Pere d'Aragó...»

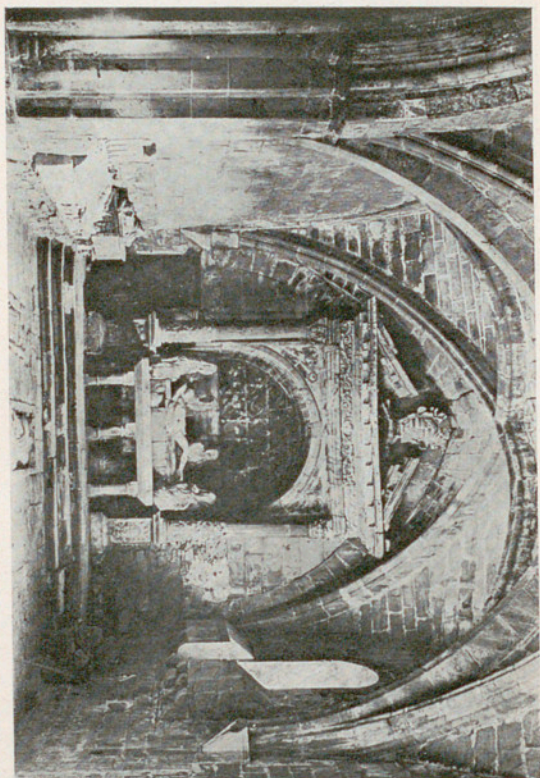
Altres senyors de la noblesa catalana i aragonesa contribuïren també a dotar el Monestir de quantes riqueses produïa l'art religiós de l'Edat mitjana. I tal arribà a ésser la quantitat d'objectes que allà es devien guardar, que mancà espai en les dues sacristies, no essent suficients a contenir-los els amples armaris i calaixeres que cobrien llurs vastes parets; i per suplir llur falta hom habilità altres nombrosos armaris al Dormitori dels novicis.

El P. Finestres descriu moltes d'aquestes riqueses, que no fóra propi especificar en un manual com el present. Rics cortinatges brodats amb escuts i escenes bíbliques; variades catifes per al Presbiteri, Capella reial i Cor; frontals, capes pluvials, mitres i altres ornaments, tots fets amb brocats, espolins d'or, lastres, velluts, felpes, domàs de flor i sedes; el magnífic i valuós servei per a funerals regalat per Pere d'Aragó, d'una sumptuosi-

SEPULCRE DE LA COMTESSA D'EMPÚRIES (DARRERIES DEL XIV)

Cl. Arx. Mas

ATRI O GALILEA (S. XIII), AMB L'ALTAR DEL SANT SEPULCRE (S. XVI)

Cl. Rodin

tat vertaderament de príncep; imatges de plata i d'or; una urna de plata i coral; una custòdia de plata amb peu i rams d'or; una custòdia del mateix preciós metall amb el peu sembrat de pedres precioses i més de mil dos cents diamants al viril i uns dotze mil entre tota la custòdia; tretze reliquiers d'or, plata i bronzo, i més de cent cinquanta urnes de riques fustes amb aplicacions de bronze i plata; anells i pectorals d'or i pederria... Mai no acabaríem si ens volíem entretenir solament en les més importants. L'or emprat en atuell del Monestir és incalculable; la vàlua artística que avui tindrien tots aquests productes dels bells oficis de nostres avantpassats, fóra tan formidable com el del propi Monestir al qual servia d'ornament. Tot això, o quasi tot, fou malmès o venut a qualsevol preu. A la catedral de Tarragona, a Sant Pere de Reus i a les esglésies de L'Espluga i de Vimbodí feren cap algunes coses, que constitueixen una petita part del tresor de Poblet.

El drap de Poblet, a la catedral de Tarragona.—De totes aquestes joies, mereix menció especial, per la seva vàlua i perquè ens és conegut el lloc on es troba, el drap mor-

tuori que havia regalat Pere d'Aragó, junt amb el tern negre que s'ha perdut i els candelers de banús, que són a Sant Pere de Reus.

Aquest magnífic drap, que es conserva a la Sala capitular de la catedral de Tarragona, va ésser fabricat a Roma, des d'on l'havia fet trametre el seu donador. Es de vellut negre. Té 24 pams d'ample per 34 d'alt, brodat tot en or a gran relleu, amb les armes de la casa de Segorb i Cardona voltades per mu-nió de banderes amb la corona reial al cim, en una disposició que recorda la dels escuts de les cambres sepulcrales pagades per la dita casa. Tot al volt hi ha una ampla sanefa feta amb fullatge i escuts intercalats.

Aquest drap servia per posar damunt del túmul que hom bastia a la Capella Reial en les solemnitats de caràcter funerari. Un cronista de mitjan segle passat deia que un drap tan sumptuós, tal vegada no el tenia en l'actualitat cap casa reial i que el seu pes és de cinc quintars.

CEMENTIRIS

El dels monjos.—L'espai que resta entre l'absis, la paret sud de l'Església i la muralla veïna, estava destinat a Cementiri. El transepte de l'Epístola dividia aquest espai en dues seccions, que corresponien a Cementiri de monjos la de tocant a l'absis, i Cementiri de llecs la que s'estén al costat de l'Església. Al Cementiri hom anava per la porta que hi ha a l'extrem esquerre del Croer. En ésser construïda la Sagristia, foren separats els dos cementiris amb l'espai intermedi que distribueix el pas a cadascuna de les quatre dependències del voltant.

El cementiri era anterior a la muralla de fortificació que féu construir Pere III. En aquella ocasió hom remogué algunes tombes que avui dia veiem empotrades en el dit mur de defensa.

La majoria de les sepultures eren fetes al fossar, sense distintius especials. A més, hi ha algunes làpides o creus dibuixades en discs de pedra, que avui encara hom veu encastats pels murs. Magnats, guerrers, grans homes d'Estat, eren enterrats sota lloses sense cap inscripció ni decoració.

Excepcionalment, l'heràldica posa, de tant en tant, algun sobri element decoratiu a les tombes.

Era molt dificultós l'enterrament de laics a les clausures del Cistell. Per això reis i prohoms en disposar llur enterrament a Poblet es diuen confreres del Monestir i algun d'ells, com Jaume I, en vesteix l'hàbit. La concessió d'enterrament als murs exteriors de l'Església o dins les trenta passes del terrer sagrat, era una distinció que hom agraïa amb quantioses donacions. En consten de personatges principals, i amb elles elegiren sepultura les famílies nobles i grans cavallers catalans del segle XII.

Les tombes que es conserven al Cementiri dit dels Monjos, començant per la part del claustre de Sant Esteve, són :

Les de les famílies Montcada i Anglesola, les dues primeres, amb els escuts respectius.

Les altres dues, sense escuts, el P. Fines-tres les suposa dels Preixens, Cruïlles, Avellano i Torroella.

La cinquena corresponia a Pere Soler, notari de Lleida; la sisena a Mossèn Castellví, amb la tapa canviada amb l'anterior, la de Soler; la sèptima a Pere Queralt, senyor de Santa Coloma, amb els lleons del seu escut

al davant; l'altra amb una senzilla espasa perfilada, probablement del gran senescal Guillem Ramon de Montcada, a qui ha estat atribuïda la gestió d'unir l'Aragó a Catalunya.

La novena era de Ramon Arrufat; la desena, dels Cervera i la onzena, a terra, de Jaume Bas, de Lleida, amb una lauda sepulcral que explica, en una inscripció, com, degut a una deixa en metàl·lic que féu al Monestir, un ric ciutadà pogué ésser enterrat entre tanta noblesa.

El dels llecs.—A la part dita Cementiri de llecs, espai rectangular entre l'Església i la muralla, hi ha també algunes tombes, làpides i creus empotrades a les parets. Una porció de cementiri, per la part del peu de l'Església, fou escapçada quan hom engrandí la capella de Sant Bernat d'Alcira, enfondint-la amb tot l'espai que va del temple a la muralla.

El primer sepulcre que es troba entrant, al mur de l'Església, té una mà gravada que sembla indicar la pertinença als Manresa. Al segon hi ha sengles cases dibuixades dins de dos cercles, que semblen referir-se a la família Ses Cases. El terç pertany a Ramon Es-

puny, de Reus, que té per blasó un braç amb armadura que empunya una espasa; en una inscripció és indicat que l'esmentat Ramon, i Joan Espuny, canonge de Tortosa, feren deixes en metàl·lic al Monestir (1266). El quart guardava els restos de Pere de Puigvert, mort el 1164; i des de 1297 els de Bernat de Puigvert, senyor de Vinaixa, la seva esposa i dos fills. Al cinquè hi havia els descendents de la casa Ribelles : Gombald (1184) i Arnau (1216). Al sisè eren enterrats els membres de la casa Montpaó a darrers del segle XIII i a mitjans del XIV.

Al lloc que hom foradà per engrandir la capella de Sant Bernat d'Alcira, des del 1170 estava enterrat Berenguer de Cardona, fill segon del vescomte Ramon Folc VII, i l'any 1243 hi fou enterrat el propi vescomte Ramon Folc VIII.

Els dos que hi havia a la part que avui resta isolada per la damunt dita capella pertanyien a les cases de Montcada i Anglesola. Es possible que siguin els dos primers que hem vist a l'altra banda de cementiri.

X

PART POSTERIOR DE LA MONGIA

En aquestes dependències és on estigué instal·lat el Monestir dels primers anys, abans que hom li donés la grandiosa volada que després tingué. En elles hom endevina la possibilitat d'una mongia completa, de proporcions més modestes que la que més tard fou construïda. Les diverses dependències—les d'organització més antiga del Monestir—han arribat fins avui les unes reformades, les altres derruïdes i totes amb aplicació distinta a la que primitivament degueren tenir.

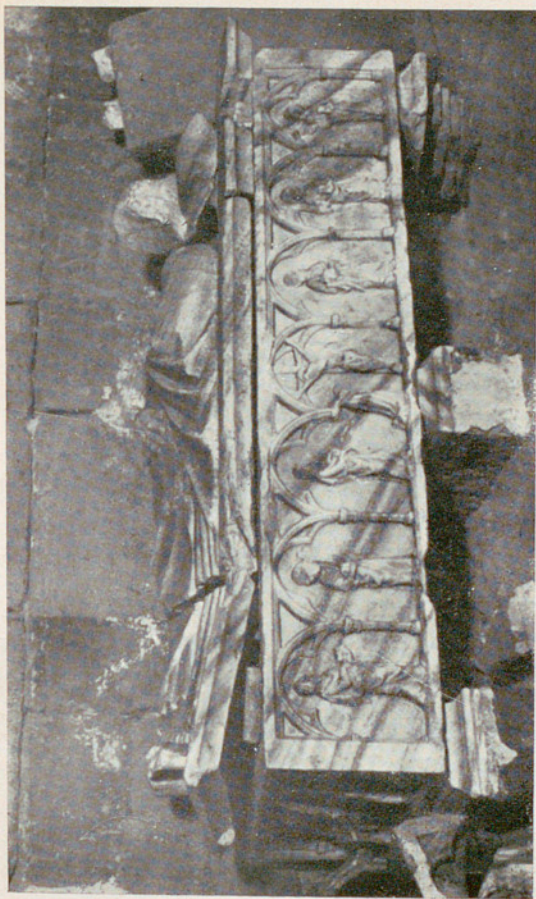
CLAUSTRETS DEL LOCUTORI I DE SANT ESTEVE

Anant del Claustre gran vers el darrera, pel pas romànic que hem vist que servia de

Locutori, hom surt a un claustret destinat al mateix objecte. Antigament tenia tres ales, de les quals avui solament se'n conserven dues; formaven un rectangle amb la part posterior de la Sala Capitular. Des d'aquest lloc hom pot veure exteriorment els tres finestrals de la dita Sala.

Tocant de punta a aquest claustret, en direcció sudoest hi ha el que s'anomena Claustret de Sant Esteve, per tal com és veï d'aquesta primitiva capella. Té les seves característiques arquitectòniques semblants a l'anterior. Del de Sant Esteve sabem que l'any 1197, en temps de l'abat Arnau d'Amalric, fou millorat i gairebé acabat.

Els dos són de traçat romànic, per bé que alguna motllura té influència ojival i per tant, és posterior a la esmentada construcció. Primitivament, els arcs eren sostinguts per primes columnetes aparellades, de les quals se'n conserven algunes, empotrades en construccions posteriors. A causa del desgast d'aquestes, produït per pluges i gelades, hom hagué de canviar-les per pilars. Això fou fet l'any 1415, en temps de l'abat Martínez de Mengucho (1413-1433), per la qual cosa el rei Ferran d'Antequera destinà mil florins en agraïment a son amic l'abat per

SEPULCRE DEL BISBE SARROCA († 1289), A LA GALILEA

FRONTIS DE LA GALILEA (S. XVIII)

l'ajut que li prestà quan les Corts de Montblanc li negaren un subsidi que demanava per a ses despeses de Sicília.

La construcció d'aquests claustrets, primitivament fou sols de planta baixa; després, degut sens dubte a l'escassetat de lloc, foren bastits els pisos alts. Els del de Sant Esteve sembla que en un principi eren destinats a la comunitat i quan aquesta es pogué treslladar a la clausura anterior, ho foren a Enfermeria, per la qual cosa és dit, també, Claustre de l'Enfermeria.

Aquest claustret té més importància que l'altre, puix al voltant d'ell es desenrotllava la vida de l'antic convent, quan les altres dependències estaven en construcció; des d'ell, per un angle hom va al Cementiri i per l'altre a la Torre dels boigs.

En l'actualitat, les altes habitacions d'aquests claustres es troben en completa ruïna. Aquest estat no és de doldre precisament per tals habitacions, sinó pel perill en què posa la part baixa, que és el claustre propiament dit, d'un veritable interès artístic, arqueològic i històric.

Entre el Claustret de Sant Esteve, la Muralla i el Cementiri de monjos algun temps hi hagué l'Apotecaria, en comunicació amb les dependències de l'Enfermeria.

CAPELLA DE SANT ESTEVE, CAMBRES REIALS
I ANEXES

Una porta comunica el claustret amb la Capella de Sant Esteve. Hom diu que és la segona de les tres esglésies que en memòria de les llums miraculoses va fer edificar Ramon Berenguer IV. La primera fou la de Santa Caterina. La de Sant Esteve fou bastida posteriorment i adossada a l'antiga sala Dormitori, que després veurem amb el nom de Joc de la Pilota.

Es aquesta una capella de 6 metres per 10,50, molt semblant a la de Santa Caterina. Tota és de pedra picada, amb volta de canó seguit apuntada i amb les credences molt ben treballades al gruix de la mateixa paret, a la part de l'Epístola. Rebia claror per un finestral de darrera l'altar major. La capella era oratori particular del Dormitori que tenia al costat. Després, es convertí en capella de difunts.

Documents del segle XIII li atribueixen aquest caràcter. Al dessorra té una doble cambra, coberta amb grossa volta, destinada a «podridor» dels cossos que hom havia d'enterrar a les cambres i panteons de l'Església.

Per fer-ne la traslació, hom esperava «que el cos mort no pudís»; per això en llocs on hi havia enterraments reials solien ésser usades aquestes cambres soterrànies.

Cada dia s'hi celebrava missa de difunts com prescrivia el ritual del Císter. La comtessa Elvira de Subirats, muller de Guillem de Cervera (el conseller de Jaume I), l'any 1212 dexava renda per mantenir una llàntia encesa en aquesta capella, i l'any següent cedia la granja Fontcada per mantenir sacerdot i dos ministres per celebrar-hi missa diària de difunts. El dia de Sant Esteve i el primer de juliol, aniversari de la dedicació, era celebrada solemnement la festa, amb assistència de tota la comunitat.

L'any 1685 l'abat Tresàncez féu traslladar a aquesta capella el retaule de la de Sant Martí (que fou dedicada a Sant Bernat de Claravall), el qual hom canvià d'advocació, essent posada en lloc preferent una pintura amb la imatge del Protomàrtir.

Al costat de la capella de Sant Esteve, i amb una porta que hi comunica, hi ha les Cambres Reials, les quals foren construïdes en temps de Pere III i de l'abat Agulló.

Aquestes dependències ara estan en ruï-

nes. Hom endevina encara dues tirades de dependències sobreposades, d'uns 6,50 metres per 28, construïdes a trams d'embigats damunt d'arcs de pedra que arrenquen de mènsules amb l'escut reial. La inferior era subsol per la banda del Monestir, i comunica amb la cambra subterrània de la capella de Sant Esteve. La superior venia a peu pla, i era utilitzada pels reis i llur seguici. Altres habitacions eren al damunt i comprenien la capella de Sant Esteve, segons es desprèn de son estat actual i d'una carta del rei a l'abat (1382): «que sobre la capella de Sant Esteve havets feta una bella cambra, e de fet continuareu sis archs a les nostres cambres velles...» Aquestes Cambres tenien formes vistes a llevant per mitjà d'obertures fetes a la muralla.

Per bé que aquestes eren les dependències que les persones reials ocupaven en llurs sojorns a Poblet, en ocasions es barrejaven amb la comunitat, menjant al Refetor dels monjos; o bé, quan l'acompanyament era molt nombrós, el rei i els seus patges s'allotjaven al Palau de l'abat, i els prínceps i cortisans ocupaven les Cambres Reials, com s'esdevingué en les visites dels Reis Catòlics i Felip II.

JOC DE LA PILOTA. CASES NOVES

Davant d'aquestes Cambres i de la capella de Sant Esteve, hi ha un espai descobert, conegut, els darrers temps del Monestir, per Joc de la Pilota. Bé que sense detalls amb atractius propis, té especial interès per a la història constructiva dels primers temps de Poblet.

A les parets que resten d'aquest espai rectangular hom pot veure ben clarament l'arrencada d'una volta romànica que per la senyal de la testa, darrera el claustret de Sant Esteve, es veu que era de canó seguit apuntat. D'estructura i probablement de temps igual a la capella dita després de Santa Caterina, sembla que havia estat antic dormitori del Monestir quan aquest tenia les seves principals dependències de la clausura anterior en construcció. La capella de Sant Esteve és posterior i sobreposada a aquest dormitori, del qual tapa una antiga finestra. Quan el dormitori nou estigué construït, hom diu si aquesta dependència fou destinada algun temps a enfermeria.

Al gruix del mur de tocant a la capella hi ha una escaleta de pedra amb dues columnes

del xvii. Sembla que algun temps va tenir aplicació similar a la del Refetor. Tal vegada a partir del 1638, en què hom reformà aquesta dependència, com indica la data que hi ha esculpida a la llinda d'entrada.

Al nord de les Cambres Reials, a la banda de fora de la muralla hom edificà diverses habitacions per als monjos jubilats, que són conegudes amb el nom de Cases noves. Actualment estan enrunades. En alguns dels pisos alts hom veu restos de galeries que, bé que sense caràcter artístic, donen idea d'una encertada i confortable distribució.

A la part interior de la clausura hi ha un rengle d'arcades de pedra picada, formant porxos que, segons sembla, havien de continuar per la muralla nord. Hauria estat un bonic enquadrament de l'espai descobert que hi ha entre el Claustret del locutori, Joc de la pilota, Cambres Reials, Cases noves, Muralla nord i Biblioteca, el qual espai era destinat a Pati d'esbarjo dels monjos joves.

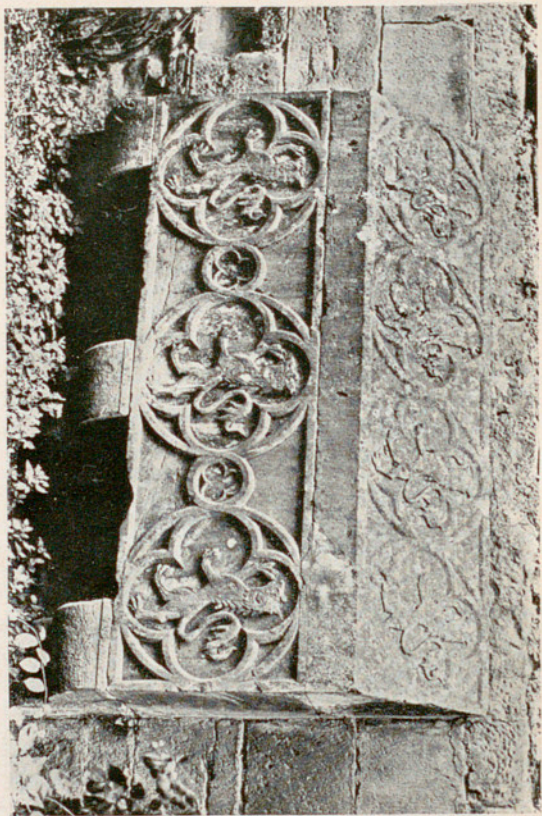
TERCERA PART

EVOLUCIO ARTISTICA

THE
JOURNAL OF
THE
ROYAL ANTHROPOLOGICAL INSTITUTE
OF GREAT BRITAIN AND IRELAND
VOLUME 10
PART 1
1880

SEPULCRE D'ELS CERVERA, AL CEMENTIRI DELS MONJOS (S. XII)

SEPULCHRE DELS QUERALT, AL CEMENTIRI DELS MONJOS (S. XIV)

CL. AFX. MAS

XI

L'ARQUITECTURA

A Poblet poden ésser estudiats gairebé tots els aspectes de l'arquitectura catalana, des de les darreries del segle XII fins al XVIII. El caràcter dominant de les construccions pobletanes és el religiós, però havem vist que no hi manquen tampoc l'arquitectura civil ni la militar.

ROMÀNIC

No és aquest el lloc d'insistir en la influència que l'ordre del Cistell tingué en l'arquitectura de la nostra terra, però serà bo recordar-ho per fixar-nos millor en què les construccions que hi ha a Poblet de les dar-

eries del segle XII són les que aleshores constituïen la innovació característica d'aquesta ordre monàstica. Els temples d'absis cilíndrics i carreus rústicament treballats, propis del primer romànic, eren substituïts per estructures artísticament més simples, però tècnicament més perfectes. Exemples: la capella de Santa Caterina i la de Sant Esteve, d'absis rectangular i volta apuntada de canó seguit, amb motlluratge senzillíssim i la cornisa sostinguda per mènsules a la manera de França, en substitució a les arcuacions llombardes que hom estilava abans.

En aquestes construccions, el mateix que en la Sagristia vella (que en quant a traçat general podria ésser coetània), igual que a les dependències en son lloc esmentades com de darrers del XII o primers del XIII, veiem ben marcadament la intencionada simplicitat de l'Ordre en sos primers anys, ensems que una execució intelligent. Són exemplars molt característics del segon romànic, amb ses gruixudes parets, voltes seguides, devegades amb arcs de reforç, petites obertures amb grosses esqueixades i columnes o pilars isolats.

Aquesta austera simplicitat, ben aviat la perderen les construccions pobletanes. L'Es-

glésia major marca un punt interessant dins l'arquitectura monàstica. La composició general és grandiosa; les formes són senzilles. Hom hi veu la lluita entre les prèdiques de Sant Bernat, que demanaven modèstia i limitació de dimensions, i les aspiracions artístiques d'una institució pletòrica de vida amb coneixements tècnics portats pels frares i els obrers de Provença. Es aleshores que arriba a la nostra terra l'ús de la volta de croeria, la qual és introduïda tímidament a les naus baixes del temple. Es usada també, amb més perfecció, a la Sala Capitular, a la Galilea, als graners (que després foren biblioteques), al Cellar i als Cubs. En totes aquestes dependències, llevat de les dues primeres, el perfil dels arestons és rectangular, sense cap motllura, però la disposició dels arcs és molt ben entesa i elegant.

A Poblet hom emprà el sistema de croeria, però no en foren aprofitats tots els avantatges. Aquest sistema comportava murs de poc gruix concentrant les forces als contraforts. En general, en aquest monestir els murs són de gruix suficient per sostenir una volta seguida de pedra. Domènech i Montaner creu que això és degut a què quan tals dependències foren començades, hom pen-

sava cobrir-les en aquesta forma. Si en algun cas són reforçats els llocs d'arrencada dels arcs, no és per mitjà de contraforts decidits, sinó amb contraforts apilastrats de molt poc relleu per l'exterior, com podem veure al Celler, Refetor i Església.

Aquestes voltes amb arestons rectangulars són construïdes a Poblet fins a una època més avançada del que podria semblar per la sola observació. En són exemple les de la dependència dels Cubs, amb l'escut de l'abat Copons a les claus, la qual cosa els data clarament dins del segle XIV i, per tant, posteriors a les voltes de la Sala Capitular i del Claustre, que ja estaven construïts al XIII. Això s'explica pel destí d'aquestes peces. Evidentment, la sala de Cubs, fos quin fos el seu ús primitiu, no requeria la cura ornamental de les altres citades dependències.

Aquestes, o sia el Claustre i la Sala Capitular, són les dues obres més sumptuoses, i de més riquesa ornamental, del segle XIII. Ja no hi notem la cura que hem remarcat a l'Església per mantenir-se dins l'austeritat bernarda. Es evitat, però, d'introduir als capitells i mènsules les proscrietes formes zoològiques. Estructuralment són obres romàniques, cobertes amb croeria com una modernitat in-

troduïda d'altres terres, no com un sistema usual. La nau de tocant a l'Església és la primera que hom construeix, i en ella trobem adoptada la nova solució d'una manera més temorega. En les altres tres naus advertim una major familiaritat amb el nou sistema.

Ultra aquestes lleugeres característiques generals, que no fem més que indicar, hi ha una altra observació a fer : l'exemple típic i complet que és aquest Monestir en la distribució de dependències monàstiques al voltant del Claustre, derivada del costum dels edificis grecs i romans, estesa per tota la Mediterrània i que el pontífex Lleó IV, al segle ix, havia convertit en prescripció canònica. Una diferència hi ha, però, respecte a la majoria de monestirs del Cistell i catedrals: el claustre de Poblet és a la part nord de l'Església en comptes de trobar-se a la part sud, on raons de caràcter higiènic i simbolisme religiós el feien considerar més propi.

El caràcter general d'aquestes construccions, malgrat la riquesa i dimensions d'algunes d'elles, és encara d'esperit cistercenc. Domina per a totes elles una sobrietat que es manifesta més que en les altres grans construccions similars de l'època.

Els arquitectes que projectaren i bastiren el Monestir eren de la mateixa Ordre, i entre ells hi havia hàbils coneixedors de la ciència arquitectònica. Havem ja insinuat que la humilitat que els imposava la Regla ens priva de conèixer llurs noms. Ara afegirem que en son capítol LVII és prescrit que : «Si hi hagués al monestir algun monjo que sabés algun art o tingués especial habilitat, l'exercirà amb tota la modèstia i humilitat possible, amb permís de l'abat. Però si hom veu que s'enorgulleix, o que es paga de la seva habilitat, o li sembla que el convent el necessita, o té interès en les seves obres, sigui privat del seu exercici i hom no li permeti de treballar en el seu art, sinó quan, arrepenit i humiliat, l'abat torni a manar-li-ho». Aquest és el motiu perquè l'únic nom d'*operarius* que podem espigolar d'aquest temps, Bernat de Porta Règia, l'hem d'anar a cercar encara en un acte de termes que no té relació amb les obres. L'*operarius* era el monjo que es cuidava de les obres, i usualment abarcava l'aspecte tècnic i administratiu.

En aquesta època apareixen a Catalunya, amb major importància, les marques de picapedrers, abundantament representades a Poblet, com a Tarragona, Lleida, Santes

Creus i Escornalbou. Són uns senyals que el picapedrer feia, com una mena de signatura, en cada pedra que treballava, per facilitar el recompte de la feina. Aquests senyals són característics de l'arquitectura de Provença, i això acaba de provar que d'allà vingueren molts dels treballadors que bastiren el Convent. Juntament amb aquests s'hi afegia gent de la terra, que anaven en colles a les ordres d'un mestre, els donats del Monestir, esclaus serraïns i els mateixos monjos que estaven obligats al treball manual.

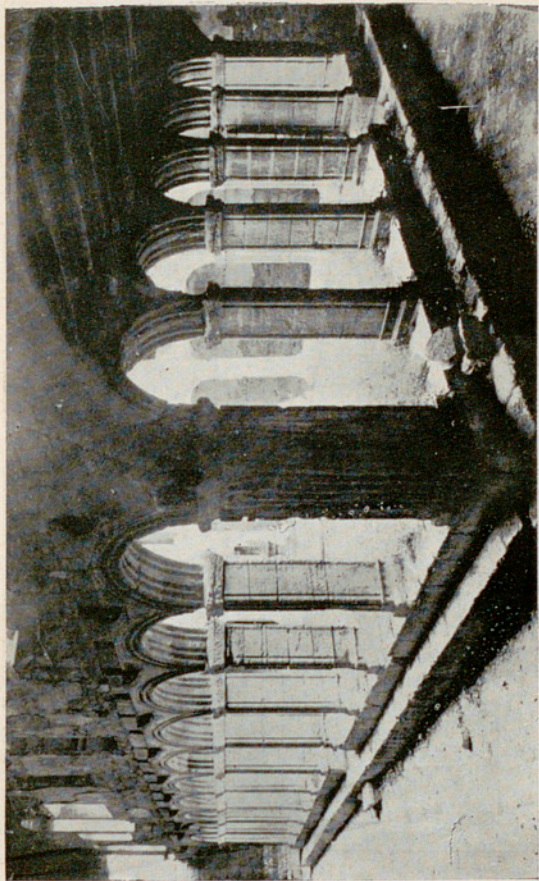
L'Ordre cistercenca, amb la seva organització i concepte de les construccions, tingué forta influència sobre l'arquitectura del país i fou la que vigoritzà el seu desenrotllament i donà caràcter a la segona època del romànic català. Poblet és l'exemple principal d'aquest període : des de la severa construcció de les primitives capelles fins a les voltes de croeria, immediates precursors del goticisme, sense oblidar el gran Dormitori de novicis, romànic encara, però d'arcs lleugerament apuntats, sostenint la coberta enfustada, que ens recorda el conjunt que no molt més endavant Jaume II encarregaria a Bertran Riquer per a la seva capella reial de Barcelona, d'estil gòtic, sistema de coberta

mixta, molt característic de l'arquitectura catalana d'aquest temps.

Els estils posteriors que veiem en aquest monestir són manifestacions necessàries a la seva vitalitat i dignes gairebé sempre de la seva categoria artística; però, si bé es mira, per més que en general no interrompen llur majestuosa harmonia, són empelts que hom ha afegit a la gran producció romànica, més agermanats amb ella quant menys separats es troben del seu temps.

OGIVAL

Així com el segon romànic el representa a nostra terra l'Ordre de Sant Bernat, l'ogival és representat per una altra ordre religiosa, la dominicana, vinguda també del migjorn de França i establerta a Barcelona l'any 1219. A mig segle XIII hom construïa en aquesta ciutat l'església de Santa Caterina en estil completament ogival, sense dubtes ni reminiscències romàniques, la qual influí decisivament en les construccions posteriors. A Poblet, com havem vist, repercuteixen les ensenyances del nou sistema, però no hi fou aplicat fins a començaments del

CLAUSTRE DE S. ESTEVE (S. XII), AMB ELS PILARS CANVIATS POSTERIORMENT (1415)

Cl. Arx. Mas

CLAUSTRET DEL LOCUTORI (S. XIII), AMB ALTRES CONSTRUCCIONS AL FONS

segle xiv. Tal vegada oferí una certa resistència a la innovació la forta tradició constructiva de l'Ordre i una major aptesa que el romànic té per servir l'expressió de severitat que hom procurava de no oblidar.

De les darreries del xiii, probablement, tenim la Galilea, d'estructura ogival i esperit romànic, amb el motlluratge dels ares-tos, més pròxim d'aquest que no d'aquell. L'Arxiu, tocant al Dormitori, és també de motlures robustes, però l'esperit de tota la construcció, bé que poc ostentosa, revela major sentiment de goticisme. Es dels primers anys del trescents.

Es el gran abat constructor Ponç de Copons (1316-1348) que adopta francament l'ogival amb tota la finesa de motlures i traçat propis de tal estil. Són els últims temps de Jaume II, d'intensitat constructiva a tot Catalunya, amb les normes del nou sistema, fill de terres de França com la reina Blanca d'Anjou. Allà havien estat construïdes les grans catedrals de París, Reims i Amiens; ací hom aixecava les de Palma, Barcelona i Girona, en igual estil.

L'abat Copons, que havia intervingut d'aprop en les darreres construccions de l'època anterior, devia ésser home entès i agra-dat

d'innovacions avantatjoses. Ens deixà d'aquest estil l'Atri del Claustre, la nau collateral sud de l'Església i el Cimbori que, inacabat i tot, és el fragment gòtic més ric i més finament concebut del Monestir. Torrem a dir que l'arquitecte d'aquesta interrompuda meravella fou el monjo, després abat, Bernat de Palau.

Vénen les obres de defensa del temps de Pere III, típic exemple d'arquitectura militar, i les Cambres Reials, que ho són d'arquitectura civil, fetes atenent iguals normes d'orientació que les habitacions reials de Barcelona, amb vistes al camp per damunt de les muralles de llevant. L'exemple més notable d'aquest caràcter a Poblet és el Palau del rei Martí fet per mestre Arnau Bergés, el mateix que construí la Casa de la Ciutat barcelonina.

Al segle xv, a Poblet ja estava construït gairebé tot el necessari i era relativament modern el que hi havia; és lògic, doncs, que d'ací endavant ja no hi sigui freqüent la construcció de grans bastiments.

Un de petit, però que representa dignament l'arquitectura de mitjan segle, és la Capella de Sant Jordi; i de les acaballes, una altra mostra de fortificació, més modesta

que la Porta Reial, però també apreciable, és la Porta Daurada.

DEL RENAIXAMENT AL NOVOCLASSICISME

Fins fa poc ha estat moda i semblava de bon to mirar amb menyspreu tot ço que a Poblet no fos romànic o gòtic. Es indiscutible que l'estil pobletà inicialment és el romànic i que si el gòtic hi és empeltat gairebé no s'hi coneix l'afegidura. Es cert, també, que a partir del renaixentisme les obres són de diferències més fàcilment visibles i que era lamentable que per construir-les hom n'hagués de destruir d'altres. Però d'això a negar tota cotització artística a ço que hom féu durant tres centúries, hi ha alguna distància.

Fóra absurd no admetre que els monjos durant aquest temps es trobessin en necessitat—o simplement, en llibertat—de fer el que els fos necessari; o que ho haguessin de construir imitant estils anteriors, per satisfer alguns arqueòlegs de temps a venir; o que durant aquest llarg període ni un sol artista fos capaç de fer una obra digna de la seva època i de què nosaltres avui hi fixem la

nostra atenció. El que ocorre és que aquestes obres, àdhuc les més importants, ja no tenen la grandiositat de les que hom havia fet a Poblet, i al costat d'aquestes el contrast els fa perdre interès.

Es un timbre de glòria per Poblet que fos la primera entitat catalana que donés acolliment al nou art en una forma esplendorosa. Tal fou el Retaule major, treballat en acabar-se el primer terç del segle *xvi*, quan tot just feia poc que a la veïna vila de Montblanc havia estat inaugurat el retaule major de l'església en el vell estil. A nosaltres—homes d'avui, més propensos a considerar la història artística com un espectacle que com un fet biològic—ens dol que aquest retaule Renaixement tapi el bell absis romànic; en aquell temps de reacció contra el medievalisme, això no era una tara.

En l'arquitectura d'aquest retaule, el nou estil no és encara ben desinvolt. Hi ha les formes, però no tot l'esperit. Aquest és encara massa parent dels grans retaules gòtics, amb històries pintades, distribuïdes segons un pla i sense grans elements decoratius. Damià Forment, que féu el retaule, trobà un pur i pregon Renaixement en l'escultura i l'ornamentació; en quant a l'arqui-

tectura, el seu estil no passà d'un Renaixement epidèrmic.

La decisió estilística que manca en aquesta obra la trobem en l'altar del Sant Sepulcre; però així com allà observàvem que hom no havia arribat encara a un equilibri en la puresa d'estil per massa influència gòtica, ací trobem que hom ha passat ja del dit equilibri per amor de la influència plateresca. Observem que aquest retaule, que avui veiem blanc, al seu temps estava policromat i daurat, la qual cosa li donava un caràcter més plateresc encara.

Volem creure que a Poblet devia haver algun detall decoratiu que representés més justament el Renaixement extricte. Avui sols podem judicar del que ha arribat fins a nosaltres, i tal com ho entenem ho consignem.

A causa d'haver-se cremat la meitat de les cadires del Cor, foren refetes per l'escultor Ramírez, i, subjectes al sentit biològic que abans aludíem, fou adoptat l'estil de l'època, prescindint de les altres cadires que es salvaren de l'incendi, les quals eren d'un gòtic primitiu.

El Trascor, que hom féu posteriorment, és el detall on el classicisme de composició i motlluratge està més ben interpretat. Era

en temps de l'abat Oliver de Boteller, el qual, com a diputat, patrocinà l'obra nova de la Generalitat, projectada per mestre Blai. Ell fou també l'abat que feu començar el nou Palau, subjecte als mateixos cànons en quant a la composició general i algun detall com, per exemple, la galeria posterior. Aquest Palau no fou acabat tot seguit, i per això hi veiem detalls, com la porta principal, que són d'estil posterior. Es un altre important exemplar d'arquitectura civil d'aquest temps.

Arriba el segle xvii i amb ell el triomf del barroquisme, que a Poblet culmina en les Cambres sepulcrales i els altres sepulcres que construïren els Cardona. Són obres més escultòriques que arquitectòniques, com ho era gairebé tota l'arquitectura decorativa d'aquell temps. Personifiquen l'èmfasi decadent que dominava al Monestir, com a totes les construccions peninsulars coetànies.

Aquells arcs escarsans, tan ben traçats per Jaume Castalls, que sostenien les tombes reials, quedaren dissimulats per construccions atapeïdes d'escultura que donaren a les tombes un basament ampulós, com plavia a aquella societat d'indumentària i costums no menys ampulosos.

Amb el segle XVIII Poblet—malgrat la seva situació decadent—havia de sentir l'aleuada de la reacció artística contra aquell barroquisme que al segle XVII ho havia envaït tot.

Són obres francament barroques en les quals notem un esforç per alleugerir-se de la fullaraca i arbitrarietats anteriors. Ens referim a la porta de la Galilea i a la del Palau de l'Abat. Particularment en la primera, la més coneguda, la intenció de simplicitat i l'absència d'enfarfegaments ornamentals, és ben visible.

Per contra, no trobem tan manifesta aquesta tendència, tot i ésser d'època pròxima, ni a les obertures laterals del frontis de la Galilea, ni a la capella del Santíssim.

La gran obra d'aquest temps és la Sagristia nova. Les seves dimensions i proporció són dignes d'encomi. Les formes i expressió general són fidels al novoclassicisme que hom volia assolir, per bé que alguns detalls mantenen el caliu del barroc que no s'havia d'apagar del tot fins als llindars del segle XIX.

Els dos templets de la Mare de Déu, els dos Sants fundadors i el de Sant Bernat d'Alicia i ses germanes, que hi havia als afores

del recinte, a judicar per les descripcions i els restos que ens queden, devien ésser exemples força sobris del darrer període de l'art pobletà.

Tal és, en línies generals, l'evolució de l'art arquitectònic a Poblet i els principals exemplars en què hom la pot estudiar.

XII

L'ESCULTURA

L'escultura que avui podem estudiar a Poblet o als museus on han anat a raure els seus fragments, segueix, si fa o no fa, una ruta semblant a l'arquitectura, per bé que en la llur importància aquestes dues arts no tenen la mateixa cronologia. Així com de l'arquitectura pobletana es conserva el més important, en la escultura no esdevé el mateix. Són moltíssimes—gairebé totes—les estàtues, retaules i joies que han desaparegut. Això fa que llur estudi hagi de resultar incomplet, si bé creiem que els exemplars que han quedat són fites que ens poden mostrar fidelment la trajectòria seguida.

ROMÀNIC

En arquitectura trobem grans construccions de darrers del segle XII i començaments del XIII que són obres esplendoroses i de tècnica perfecta; en escultura, d'aquesta època solament hi ha exemplars incipients, gairebé rudimentaris, que, si no sabéssim que aleshores hom construïa, o havia construït, els claustres de Girona i Sant Cugat, la porta d'Agramunt i altres obres notables, farien pensar en els primers passos d'un art acabat de néixer. No era això. En aquell temps Catalunya gaudia d'una escola d'escultura que no tenia res a envejar a les d'altres països. Si a Poblet no hi havia escultura, era per prescripció monàstica. Sant Bernat i, encara després, un capítol general de primers del segle XIII, havien prohibit enèrgicament l'escultura a les esglésies i als claustres, i de manera especial les representacions de figures i de monstres i animals estranys.

A l'Església, els capitells són d'una simplicitat portada al límit. De la forma circular de la canya passen a la quadrada de l'àbac sense gaires motius ornamentals. En alguns,

pocs, hi ha el perfil d'unes fulles, en dibuix refondit a la pedra. Es un dibuix rudimentari i simple, sense el més lleu intent de modelat. En altres, alguns entrellaçats i fulles en alt relleu. Aquesta és tota l'escultura de la fàbrica de l'Església.

D'aquesta època trobem alguna altra manifestació, quelcom més perfecta, en les sepultures del Cementiri dels monjos. Algunes es mantenen encara fora del camp de l'escultura, puix no són més que incisions o esgrafiats damunt de la pedra. D'altres tenen relleus rudimentaris. Aquesta pobresa d'ornamentació era costum, àdhuc tractant-se de grans personatges com els enterrats ací. Tot són motius heràldics.

Havem parlat de l'Església i del Cementiri. El rigor no devia extremar-se tant al claustre, puix al de Sant Esteve, que estava per acabar-se l'any 1197, els àbacs de les dobles columnes—que després seran substituïdes per pilars rectangulars, deixant els dobles àbacs com a impostes—tenen senzilles decoracions de fullatge i entrellaçats, executades en un relleu molt planer, però francament escultòric. Aquests àbacs i alguns capitells dels antics que es conserven en el Claustret del Locutori són la manifestació escultòrica més antiga que hom troba a Poblet.

A les darrerries del segle XIII foren treballats els capitells del Claustre gran servint-se de temes vegetals, sense cap de les composicions figuratives que eren pròpies d'altres claustres anteriors i dels que, simultàniament, hom feia a les catedrals de Tarragona i Lleida. Eren les repetides prèdiques de Sant Bernat que ací feren dels capitells derivacions dels corintis reduïts a un verticil de fulles llises, composicions de la flora típica del romànic d'aquesta època i trenats que imiten l'obra complicada de cistelleria. Els capitells de l'ala de tocant a l'Església són anteriors als altres. En el Claustre apunten alguns assaigs d'escultura naturalista, entre la nota dominant d'estilització romànica.

Aquestes mateixes característiques es noten a la Sala Capitular i a les mènsules dels arcs del Dormitori. En les darreres apareixen alguns temes zoomòrfics.

A primers del segle XIV hom treballa els capitells de les finestres ojivals de l'Arxiu, que tot i trobar-se en elements del nou estil tenen llur composició subjecta a les normes anteriors. Són dels més ben executats de Poblet, i la seva forma escafoide està coberta de complicades llaceries de tradició moresca.

GÒTIC

La primera manifestació d'escultura gòtica la trobem avui, a Poblet, als dos sepulcres de la Galilea corresponents a Berenguer de Puigvert i al bisbe Sarroca, morts respectivament els anys 1280 i 1289. El gòtic d'aquestes tombes devia suposar una gran modernitat en els costums escultòrics de la Casa, per més que hi és incipient i encara gairebé de transició.

Hem de veure el sepulcre on l'any 1322 fou enterrat el vescomte de Cardona i que després serví per a les despulles de Roderic de Rebolledo, per trobar la primera obra francament gòtica, plena d'escultures de conjunt expressiu, amb fines traceries i l'estàtua ajeguda, rica de detalls.

A la segona meitat del segle s'havia de produir a Poblet la gran floració escultòrica de les tombes iniciades per Pere III i proseguides pels seus successors. Són aquestes les escultures que han donat lloc a què hom digués si a Poblet s'havia format aquest temps una escola d'escultura. No creiem que sigui aquesta la realitat. Ens inclinem més a creure que el Monestir i els reis que el

protegien foren uns bons clients—tal vegada els millors—dels escultors més selectes de l'època. A les darreries del segle *xiv* i primers del *xv* hi vingueren a treballar els escultors de major anomenada de tot Catalunya, els quals no sempre deixaven de bon grat les altres obres que tenien encomanades. No obstant, serà convenient catalogar amb cura tots els restos i fragments que es guarden a Poblet, als llocs per als quals foren fets o a les dependències on es troben, i els del Museu de Tarragona, per a quan hom vulgui estudiar la producció d'aquells artistes que es digueren Castalls, Jordi de Déu, Bernat Coscoll, Egidi Morlà, Pere Moragues, Pere Oller i segurament algun altre que resta ignorat.

En aquestes obres es manifesta amb caràcter ben definit l'escola d'escultura catalana, amb franca imitació del natural, que en mans dels esmentats mestres produí tantes belles obres. No deixi d'observar el curios aficionat els àngels, escuts i ramatges de les impostes dels arcs dels sepulcres, obra de Jaume Castalls, ni la tomba de la duquesa d'Empúries, amb restos de policromia, ni altres fragments fora de lloc, treballats per Jordi de Déu, aquell del qual Pere III l'any

1379 escrivia als paers de Cervera «que en aqueixes partides no ha persona tan apta a fer les dites tombes...»

En morir aquell segle i néixer el següent, les obres del Palau del rei Martí donaren nova feina als escultors de més renom que aquells mateixos anys treballaven en ornamentar la casa de la Ciutat de Barcelona. Les escultures d'aquest Palau serien del millor en qualsevol poble que es vanti de tenir una important escola escultòrica.

Hem de creure que a Poblet el segle xv devia ésser ric en retaules i joies on els escultors provarien les llurs aptituds. No ens en queda res. Solament els àngels que sostenen escuts i les claus de la capella de Sant Jordi ens compensen discretament aquesta suposada, però probable, faustuositat desapareguda.

RENAIXEMENT I BARROC

Amb el Retaule major, Forment ens deixà la primera i més important obra del nou art que venia d'Itàlia amb el nom de Renaixement. Avui està llastimosament mutilat, sobretot en la seva escultura, i això priva de

formar-ne cabal judici. L'escultura de Forment era de primera qualitat com art aplicada a la decoració. Com art pur tenia les seves falles. No obstant, entre les poques estàtues que resten a la part alta, n'hi ha algunes amb molt de caràcter, i totes revelen un escultor de força. En les que manquen—per comparació amb els retaules similars que a Osca i Saragossa obrava aquell temps el mateix artista—n'hi devia haver de veritables obres mestres. Els ramatges i detalls ornamentals són de primera qualitat.

L'altra obra important que ens ha pervingut d'aquest segle xvi és el retaule del Sant Sepulcre. Les escultures, mutilades i tot, conserven encara part de la fina expressió que devia animar-les.

Una nota interessant d'aquestes escultures és que hi hagi restos de policromia corresponents a una època en què aquesta ja no era estilada; i això és més curiós encara, després d'haver estat obrat el gran retaule sense policromar, el qual per si sol devia trencar la tradició colorística.

A més de les obres citades, poden auxiliar a seguir l'evolució de l'escultura pobletana les lloses sepulcral dels abats. Llur auxili no és, però, de gran eficàcia, puix no n'hi

ha que sobressurtin en interès escultòric, i totes elles estan deteriorades.

Al segle XVII entren a treballar al Monestir, el mateix que al període medieval, artistes dels millors de la terra; com aquells eren gòtics, els d'ara són barrocs. Tals són els que coneixem, Joan i Francesc Grau, de Manresa, que obraren les Cambres sepulcral, les sepultures d'Alfons el Magnànim, d'Enric d'Aragó, i del vescomte de Cardona.

L'escultura d'aquestes obres, amb tot el seu amanerament propi de l'escola barroca, és apreciable i no desdiu de la selecció tradicional a Poblet. Són les darreres obres importants dignes del Monestir.

Les del segle següent que ens han arribat fins a nosaltres, són mediocres. El Convent seguia servint-se dels millors artistes—en tenim dades—, però les obres que han romàs no deixen gaire alt el prestigi de l'escultura setcentista a Poblet.

Pels retaules i en capelletes repartides pel Monestir hi havia moltes imatges, d'entre les quals degué haver-ne algunes de belles. A la Sagristia es trobaven moltes joies de metalls repujats amb escultura. N'hi havia una que era un reliquiari i representava el Calvari amb les figures de la Passió, de re-

gular tamany. Era l'època ampulosa i complicada que algunes vegades gosà fondre joies gòtiques per a fer-ne de noves a la moda del temps.

Avui no ens queda res d'això. Els restos de les imatges de pedra no ens diuen gran cosa. Les tres, decapitades, del temple d'entrada, sembla que ni devien arribar a mitjanes. Les del frontis de la Galilea tampoc no estan a un nivell de qualitats artístiques que les faci excel·lir.

XIII

POBLET, SÍMBOL

Les monumentals construccions que avui encara podem admirar a Poblet, ultra llur vàlua artística i arqueològica, en tenen molta com a reflexe viu—malgrat les mutilacions que han sofert—de la història pàtria. Durant la descripció de les dependències del Monestir havem vist sovint el nom de reis i nobles que promovien o impulsaven les construccions respectives. Això sol vol dir que aquestes, eminentment social com és l'art arquitectònic, havien de respondre a la idealitat utilitària i artística de la gent i de l'època que les bastien.

A Poblet, però, tot era gran. Adhuc en la

seva decadència, les coses tenen una certa grandesa que els devia venir de la inèrcia empresa en sos primers temps, de major puresa en les influències que rebia.

Si contemplem el que resta de les construccions pobletanes i provem de relacionar-les amb el moment històric que les vegé néixer, veurem que sempre a un art fecond i de nissaga pairal correspon una època de força expansiva de la terra, amb sobirans propis que la menen. I a obres vacillants, d'inspiració artística manllevada, acompanyen èpoques de desorientació política i noms d'abats i magnats intrusos en les nostres genealogies seculars.

El primitiu pla de Poblet, amb les seves construccions sòbries, més grans d'ideal que de mides, fou obra d'aquell Ramon Berenguer que acomplí amb les seves conquestes la integració de la Catalunya estricta. Son fill Ramon Berenguer V, conegut per Alfons I, ensems que engrandia els seus dominis en vistes a una futura expansió, canviava el pla de l'antic Monestir i de l'Església i concebia els edificis actuals, més amplis i aptes per al desenrotllament que tingueren després. El Claustre, l'Aula Capitular, el gran Dormitori admiren per la llur sere-

nitat i poixança, com si talment fossin una gesta més del rei Conqueridor, que els vegé bastir. El Palau del rei Martí, restà inacabat, suspès abans d'acomplir els seus destins, a semblança de la casa reial de Barcelona, igualment truncada a la mort de Martí l'Humà. Per què seguir? Sembla que Déu hagi volgut que cada principal obra de Poblet tingui en ses qualitats objectives un reflexe de detalls concrets, característics de cada època.

Els temps esplendorosos de Poblet restaren també suspesos amb la mort del rei Martí. Suspesos, no acabats : que el cor ens diu que no havia finit la seva tasca espiritual, quan vents adversos desviaren sos designis. La fàbrica del Palau, com les glòries del Monestir, a l'igual que les grandeses de la Pàtria, malgrat la seva aparent continuïtat, havien de perdurar anys i segles esperant les mans amoroses i intel·ligents que poguessin continuar-les.

Després, construït tot el més important, són obres isolades que sostenen encara el crèdit constructiu del Monestir durant tot el segle xv.

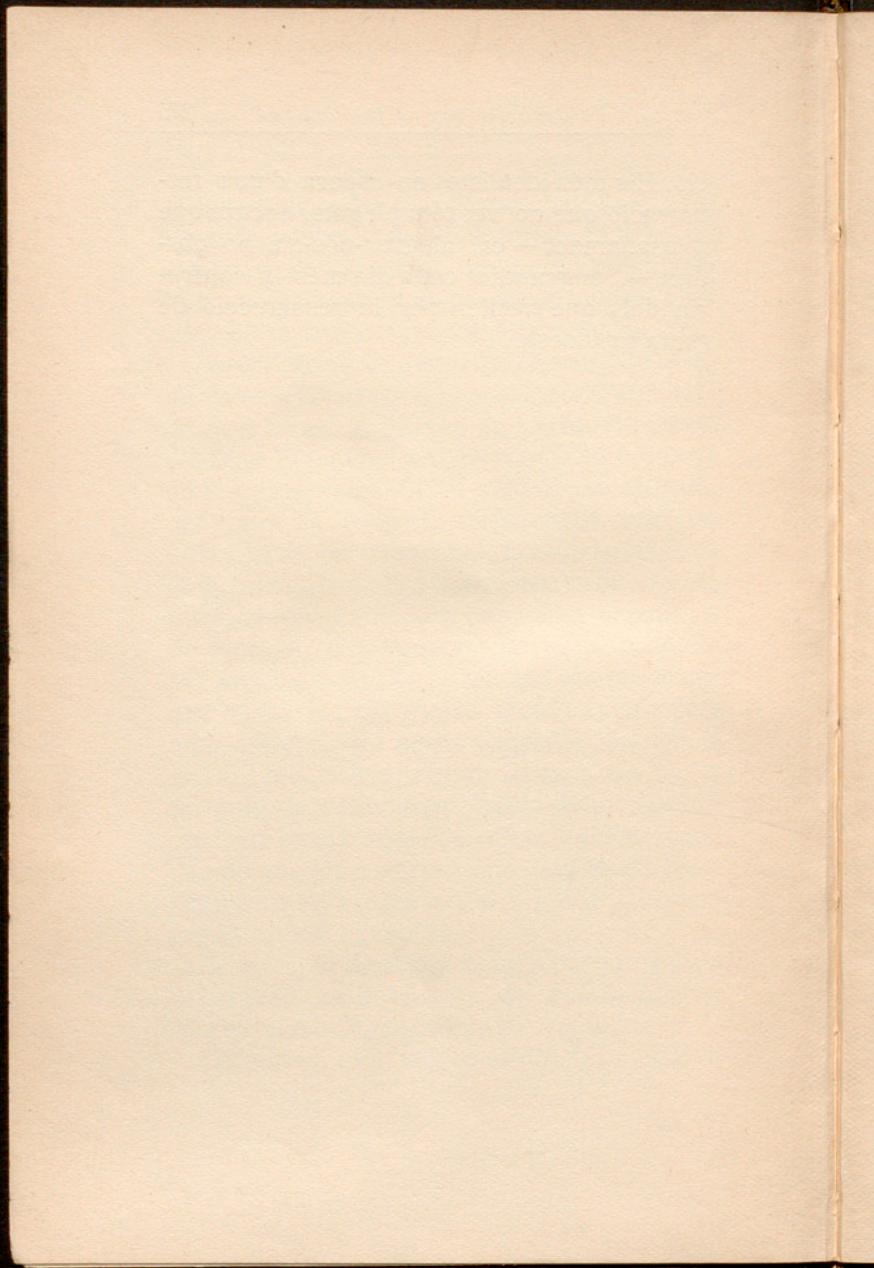
Al següent es manifesta amb claredat la davallada. No obstant, l'esperit ancestral re-

vifa de tant en tant en algun abat, i es produeixen obres com el Retaule major, en temps de Caixal: obra digna del Poblet dels bons temps, com ho devia ésser també l'abat que en ses dissorts no trobà l'empar de l'emperador Carles V, qui el deixà morir pres en un castell, tot avalant la successió d'un altre, de nom foraster, Ferran de Lerín; el retaule del Sant Sepulcre, artísticament digne, però amb menys empenta; el nou Palau abacial, del temps de Felip II, àmpliament concebut i començat, però inacabat; la Sagristia nova, la darrera gran obra constructiva de Poblet, iniciada amb esplendor per l'abat Dorda en un moment d'optimisme patriòtic, acabada per un abat felipista aprofitant els materials que havia fet carretejar Dorda: obra feta amb uniformistes normes artístiques, que si un dia, plena dels tresors de la Casa devia fer goig de mirar, avui, buida de tot contingut, ens evoca aquelles altres buidors espirituals que els nostres avis hagueren d'acceptar en els ordres social i polític. Fou el darrer intent grandios.

Després, el naufragi empès per les lluites polítiques, amb barreja de claudicacions, que menen a la tragèdia.

De tant en tant, algun intent de consolida-

ció. Els més idealistes en espera d'una restauració que no ve; tots plegats, encara que pausadament — cal alegrar-nos-en, no obstant —, engrandint cada dia més la confraria dels que vetllen per la resurrecció de tanta grandesa.

BIBLIOGRAFIA

- ALEGRET, Adolfo : *El Monasterio de Poblet*. Barcelona, 1904.
- ARCO, Angel del : *Inscripciones sepulcrales del Monasterio de Poblet*. Barcelona, 1897.
- BALAGUER, Víctor : *Las Ruinas de Poblet*.
- BARRAQUER, Cayetano : *Las casas de religiosos en Cataluña*. Barcelona, 1906.
- CAPDEVILA, Mossèn Sanç : *Notes per a la història de l'escultura catalana migeval* («La Cruz», Tarragona, 4 setembre 1921).
- CARDERERA, Valentín : *Iconografía española*. Madrid, 1855 i 1864.
- DOMÉNECH Y MONTANER : *Poblet*. (Col·lecció «El Arte en España», Barcelona).
- ID. : *Història i arquitectura del Monestir de Poblet*. Barcelona, 1925.
- DURAN I CAÑAMERAS, Feliu : *L'escultura migeval a la ciutat de Tarragona* («Butlletí arqueològic» de la Societat Arqueològica de Tarragona, anys 1921-4).
- ID. : *La escultura medieval catalana*. Madrid.
- DURAN I SAMPERE, Agustí : *L'Hotel de Ville de Barcelone*. Barcelona, 1921.
- FINESTRES, Jaime : *Historia del Real Monasterio de Poblet*. Cervera, 1753 i 1756.
- GUITERT I FONTSERÉ, Joaquín : *Poblet* (Guía, Notas històrico-artísticas...)
- MARTINELL, C. ; *El retaule major de Poblet*. «Revista de Catalunya», n.º 14 (agost 1925).
- ID. : *La pica de Poblet. Fragments autèntics i restauració*. «La Publicitat», 1 de maig de 1927.
- MELON, Amando : *Forment y el Monasterio de Po-*

- blet. «Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos», 1917.
- PALAU I DULCET, Antoni : *La Conca de Barberà*. Barcelona, 1914.
- PALOMER, Mossèn Josep : *Estampes de Poblet*. Barcelona, 1927.
- PIFERRER, P. i PI I MARGALL, F. : *Recuerdos y bellezas de España*. Barcelona, 1838.
- PIJOAN, José : *Historia del Arte*, II.
- POLERÓ, Vicente : *Estatuas tumulares de personas españolas*. Madrid, 1903.
- PONZ, Antonio : *Viaje de España* (vol. XIV). Madrid, 1798.
- PUIG, FALGUERA i GODAY : *L'arquitectura romànica a Catalunya*, III. Barcelona, 1918.
- RAMON I VIDALES, Jaume : *Poblet. Narracions, tradicions i llegendes*. Barcelona, Biblioteca popular de «L'Àvenç», 1910.
- RUBIÓ I LLUCH, A. : *Documents per a la història de la cultura catalana migeval*. Barcelona, 1908 i 1921.
- SALAS Y RICOMÀ, Ramón : *Monasterio de Poblet*. Tarragona, 1893.
- TODA Y GÜELL, Eduard : *Poblet. Records de la Conca de Barberà*. Barcelona, 1883.
- ID. : *Curiositats de Poblet. Enterro d'un aventurer anglès*. «Butlletí arqueològic» de la Societat Arqueològica de Tarragona. Any 1922, p. 191.
- ID. : *Estudis pobletans*. Tarragona, 1925.
- ID. : *L'abat Pere Serarols*. «Revista del Centre de Lectura de Reus», 1926, 161-2.

Als arxius de Barcelona, Tarragona, Escornalbou, Madrid, i altres, es conserva nombrosa documentació referent a Poblet. Hem pogut aprofitar diversos documents i manuscrits d'Escornalbou, mitjançant les dades que amablement ens ha comunicat el Sr. Eduard Toda.

INDEX

	<u>Pàgs.</u>
Pla del llibre	5

PRIMERA PART : RESSENYA HISTÒRICA

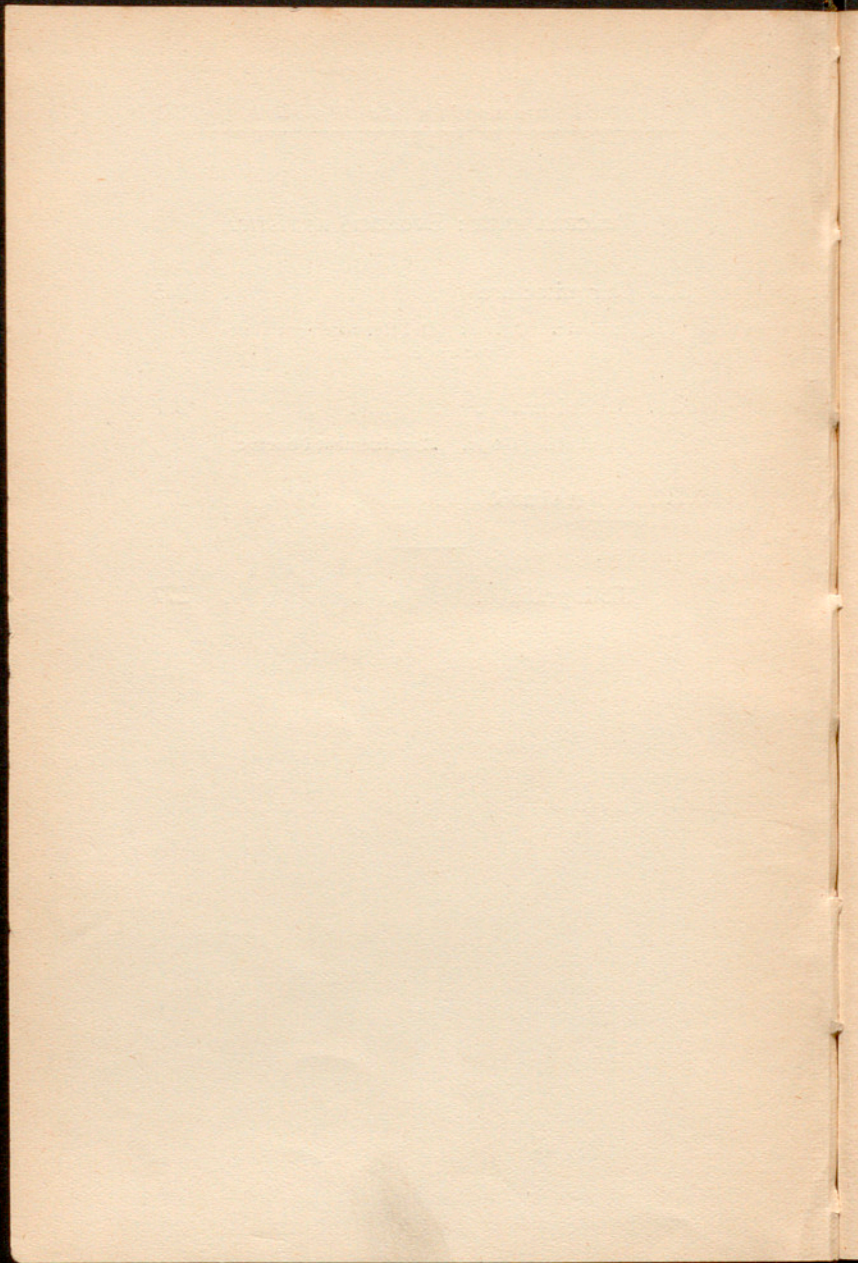
I. Fundació	11
II. Creixement i esplendor. Abats constructors	23
Els béns. Els homes. Principals abadiats dels segles XII i XIII. Els abadiats del segle XIV. Importància social i dignitats.	
III. Estacionament. Abats polítics . . .	51
Situació general. Els abadiats del segle XV. Els abadiats del segle XVI.	
IV. Decadència i ruïna. Els abats quadriennals	74
El darrer abat perpetu. Alguns abats quadriennals. Poblet durant la guerra napoleònica. La vida conventual als darrers temps. La caiguda.	

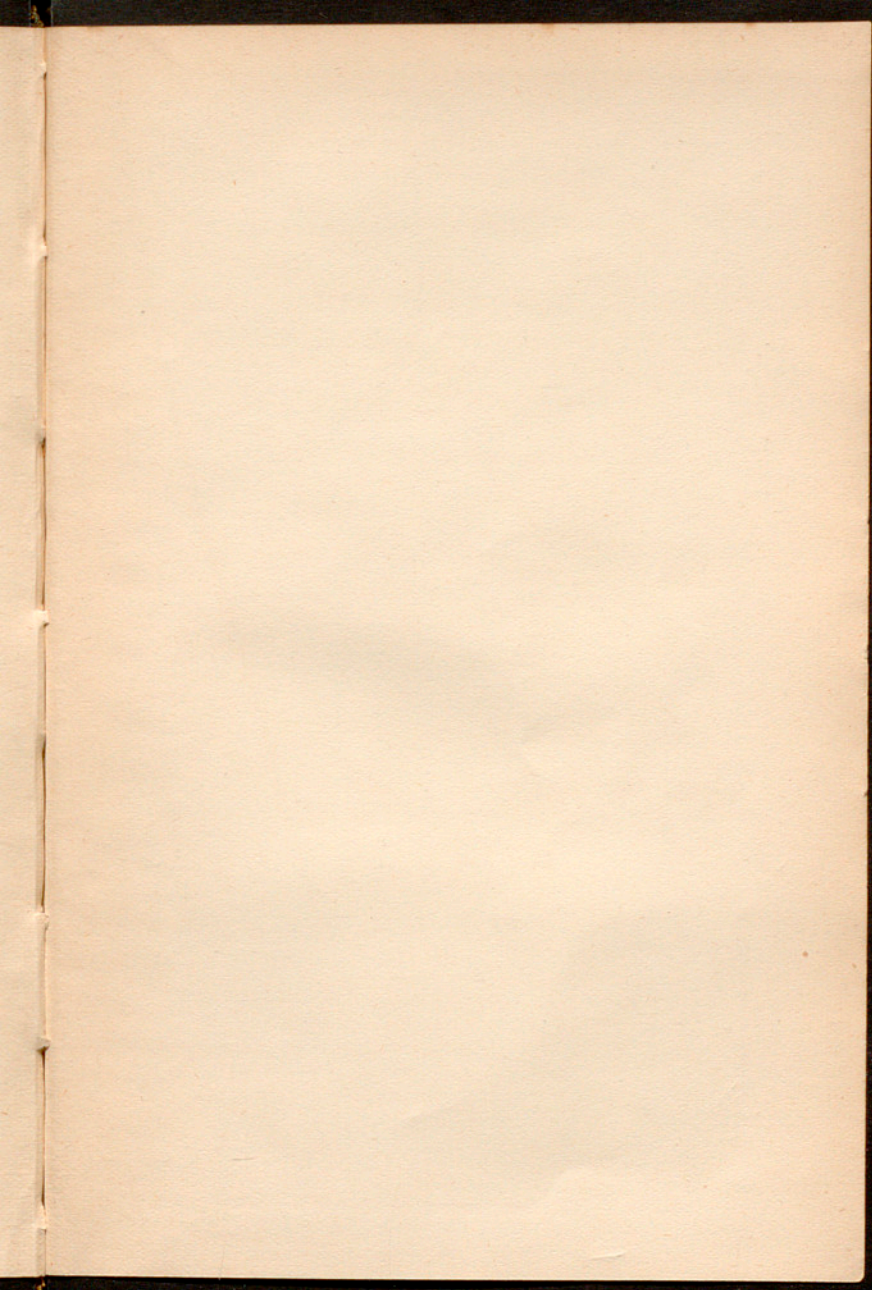
SEGONA PART : LES CONSTRUCCIONS

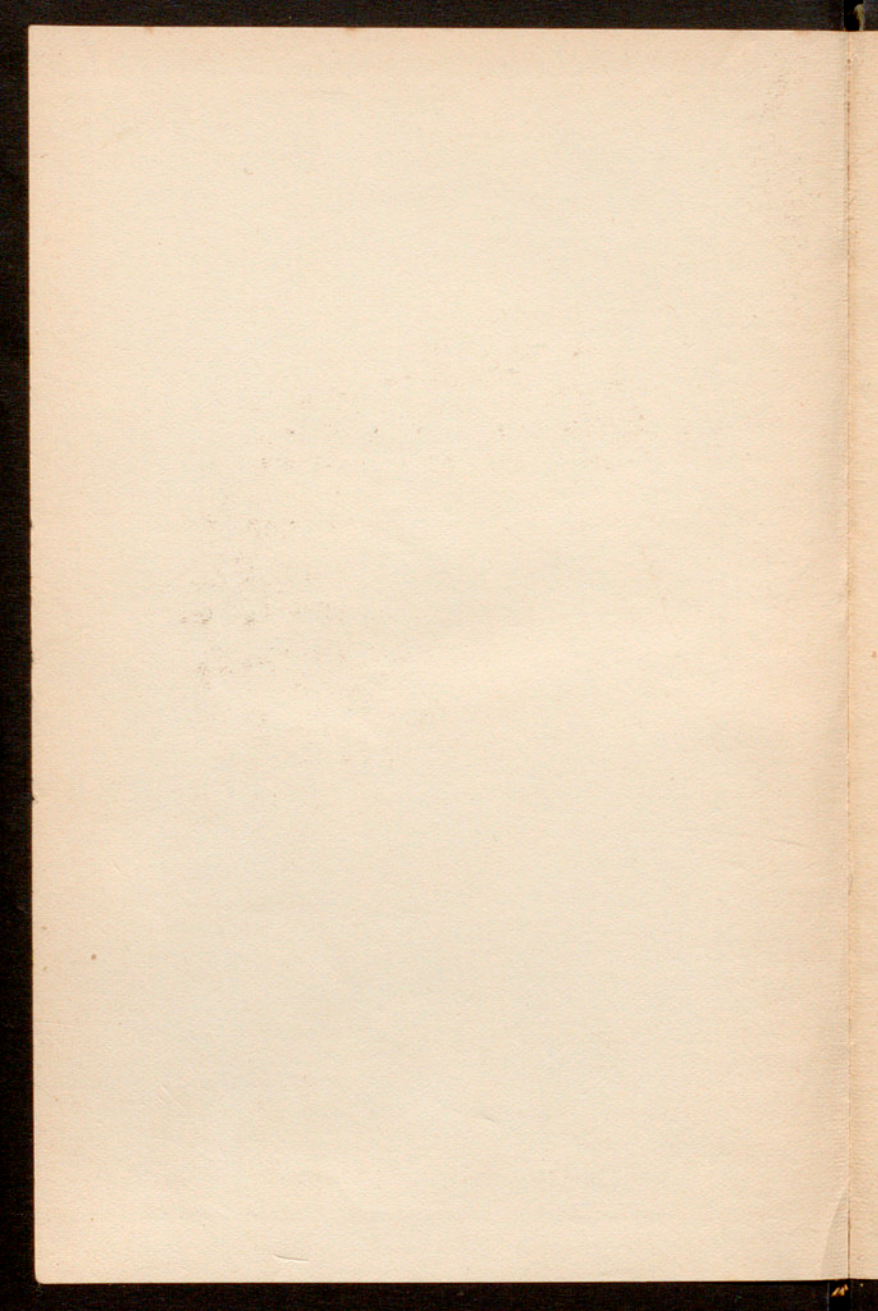
V. Disposició general del Monestir . . .	101
VI. Construccions exteriors. Primer recinte	105
VII. Segon recinte.	111
Porta Daurada. Plaça major i ses dependències. Fortificació i Porta Reial.	
VIII. Dependències claustrals	126
Palau del rei Martí. Claustre. Sobreclaustrer. Aula capitular. Locutori i Biblioteca. Dormitori i Arxiu. Barberia, Llibreria de Pere III, Refetor i Cuina. Claustret de Novicis i altres dependències.	
IX. Església major i annexes	166
Fàbrica del temple. Cimbori. Sepulcres reials. Capella Reial i Campanar. Cor. Retaule major. Presbiteri i absis. Capelles i enterraments de l'Església. Atri o Galilea. Sagristia antiga. Sagristia nova. Cementiris.	
X. Part posterior de la Mongia	235
Claustres del Locutori i de Sant Esteve. Capella de Sant Esteve, Cambres Reials i annexes. Joc de la pilota. Cases noves.	

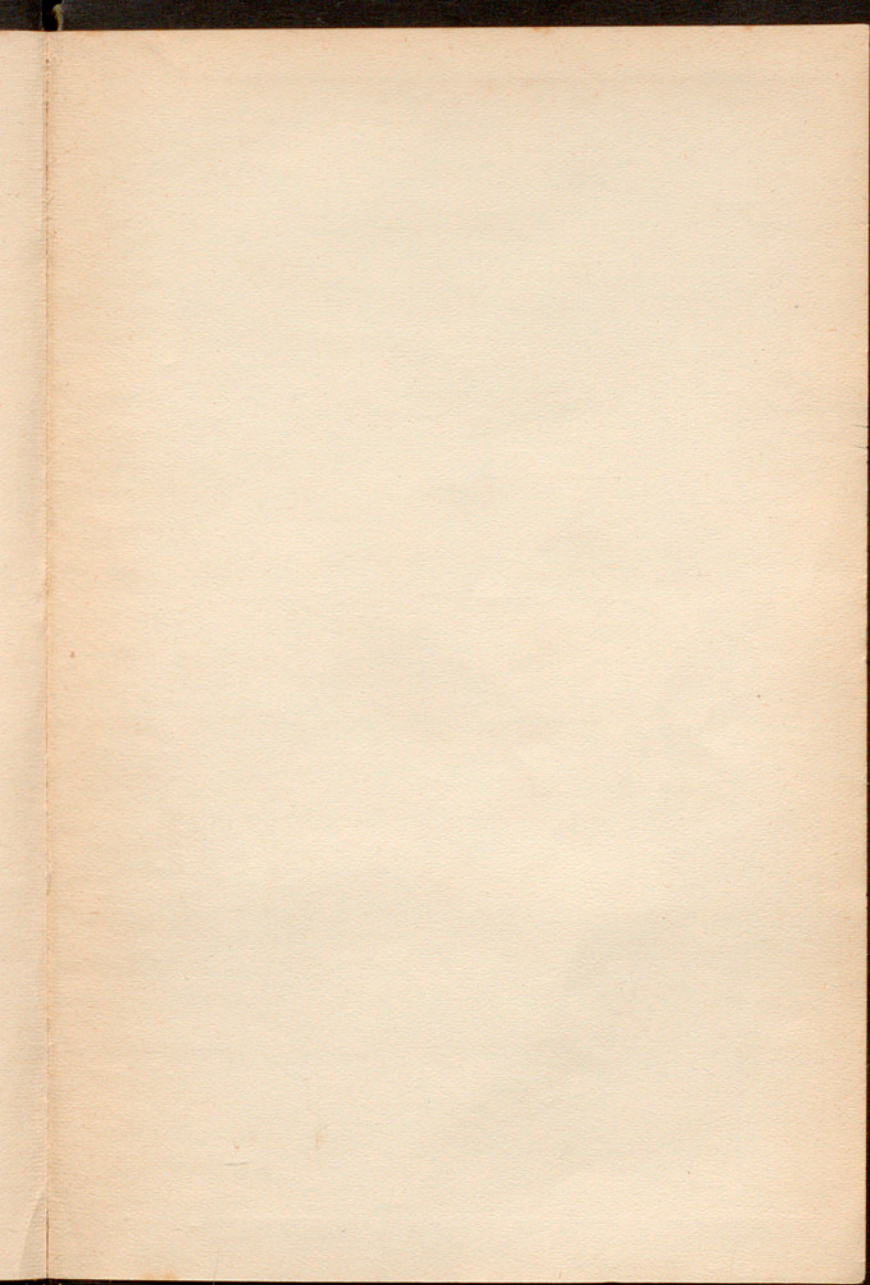
TERCERA PART : EVOLUCIÓ ARTÍSTICA

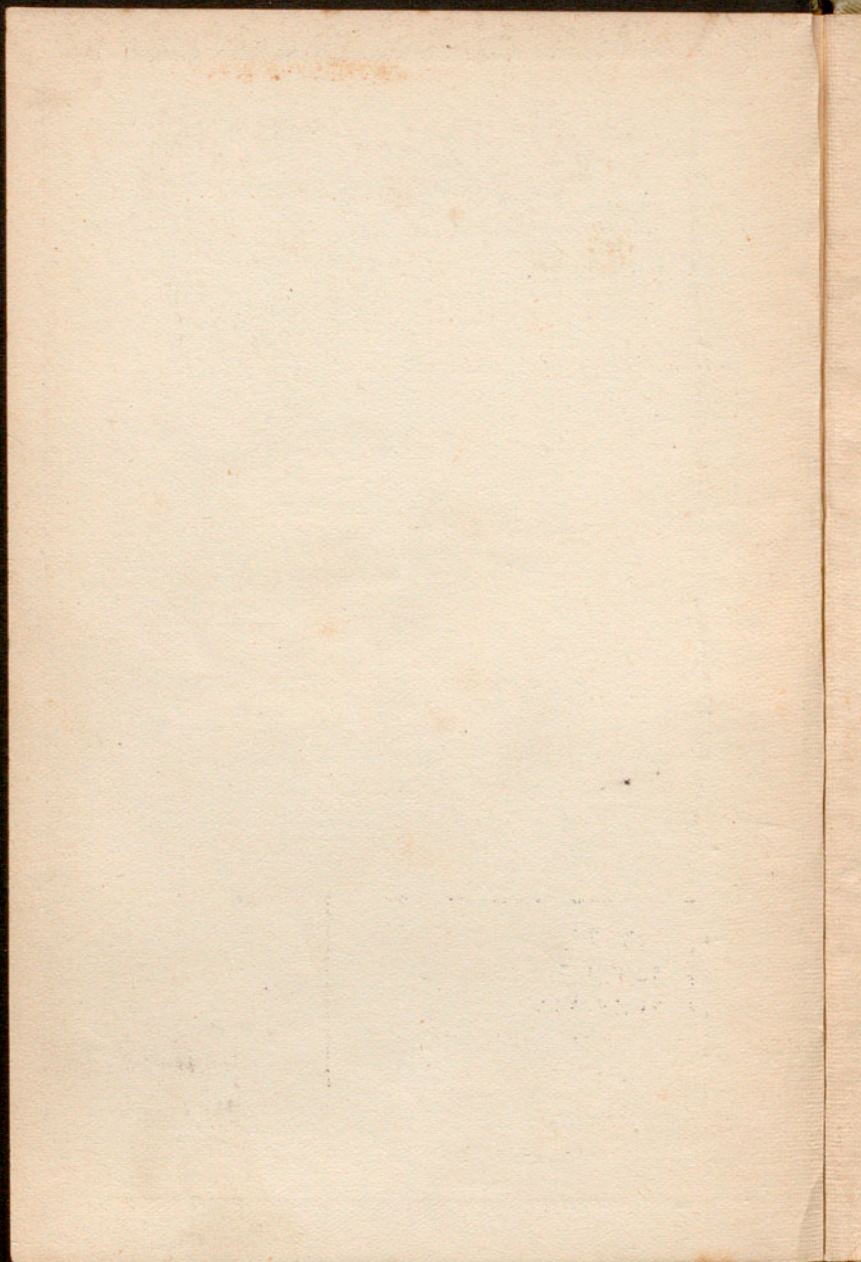
XI. L'arquitectura	245
Romànic. Ogival. Del Renaixement al no- voclassicisme.	
XII. L'escultura	261
Romànic. Gòtic. Renaixement i barroc.	
XIII. Poblet símbol	271
Bibliografia	277

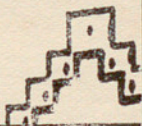

INSTITUT
AMATLLER
D'ART HISPÀNIC

ID. BIB: 17779
NUM. REG: 129

INSTITUTO AMATLLER
DE ARTE HISPÁNICO

N.º Registro: 129.

Signatura: M. y G. (B)

II-Poble

Sala (Femcom) X

Armario

Estante

C. MARTINELL

EL
MONESTIR
DE
POULET

C
SJ